BIBLIOTECA DE POPULARIZARE A ŞTIINŢII
CASA ŞCOALELOR

I. SIMIONESCU
PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAŞI

LECTURI GEOGRAFICE

E.

SATE DIN ROMÂNIA

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA „GRAIUL ROMÂNESC", STR. 11 IUNIE No. 66
1926

LAMURIRE

In cea dintâi cărţulie din această bibliotecă, cuprinzând *Lecturi geografice* din România, am pus deavalma sate şi locuri, orăşele şi simple câmpii. Nu erà nici o orânduire metodică, de oarece nu puteà fi, dându-se puţinele pagini ce aveam la îndămână.

Broşura de faţă se deosebeşte de cea publicată, prin restrângerea bucăţilor de cetire numai asupra câtorva din satele noastre. E întrucâtva întregirea volumului *Oraşe din România* [1]), apărut în timpul din urmă.

După cum e de aşteptat, prin rândurile ce urmează nu aduc decât un slab îndemn tineretului şcolar, ca să se silească a cunoaşte chiar satul în care trăeşte. In orice colţ din ţară, se găseşte ceva caracteristic, iar excursie nu însamnă numai decât depărtare. Şi când te îndrepţi spre Băneasa, la poarta Bucureştilor, tot poţi prinde ceva nou şi deosebit. Atât de mult ce nu ne cunoaştem ţara, încât se poate începe cunoaşterea ei chiar din satele ce înconjoară oraşele unde sunt şcoli.

15 Ianuarie 1926. **I. Simionescu.**

---

1) I. Simionescu, Oraşe din România. Editura Cartea Românească. 1925. Bucureşti. Lei 90.

I

ADA-KALEH

Vârtejul politicei internaţionale a adus o descoperire în geografia României. De îndată ce s'a răspândit ştirea că guvernul din Angora, căutând pretutindeni nod în papură, are pretenţiuni şi asupra insulei Ada-Kaleh, aparţinând României, toată lumea la noi deveni curioasă. Avem o nouă insulă în afară de Insula Şerpilor?

Unde e? se întrebau, chiar dintre cărturari. Logica pretenţiunilor turceşti, îi ducea pe mulţi să caute insula pomenită, undeva în largul Mărei Negre sau spre ţărmul de la Balcic.

In realitate micul petec de pământ, ca un ostrov, stă ascuns la o îndoitură a Dunării între Vârciorova şi Orşova. E aşa de restrânsă în cât pe o hartă generală a ţării, nici nu poate fi reprezentată.

In schimb e un colţ tihnit şi frumos, cum sunt atâtea de altfel în mândra noastră ţară, din păcate puţin cunoscută chiar de noi înşi-ne.

E numai la câteva ore depărtare de Turnu-Severin; drumul pe apă, pe Dunărea mai ogoiată ceva din vânjolala Porţilor de Fier, e o feerie. Drumul pe şosea, pe sub coasta crestelor de piatră, cu peisagii ademenitoare, nu e mai puţin frumos.

Ajuns cu vaporul în dreptul insulei, Dunărea pare un lac. Prin cotitura ce o săvârşeşte, munţii par că se ating

şi sus spre Orşova şi în jos spre Vârciorova. Inălţimile se ridică brusc, de la mal. Impădurite, formează un cadru întunecat apei, aci mai liniştită. Din îmbrăcămintea mohorâtă a pădurii răsar colţi de stânci, care albi, care roşcaţi. Indărăt, în jos, două creste mai proeminente, formează zăvorul Porţilor de Fier. Sunt ruginii. Numirea este deci cu totul plastică. Ceaţa dimineţii estompează orizontul apei, lărgindu-l.

Apropiindu-mă de Orşova la un moment dat, privind îndărăt, retrăiam farmecul peisajului de pe Lacul Maggiore. Orşova cu casele până'n apă, cu cele câteva vaporaşe legănate de valuri, e Stresa. Ada-Kaleh vestita Isola-Bella. Nu era amăgire. Ruinele fortăreţei aduc aminte de palatul Boromeu, iar plopii rămuroşi de vestita grădină aşezată pe trepte largi. Căsuţele turceşti sunt oglinda sătuleanului cu case îngrămădite din coada fermecătoarei insule italiene. Şi aice, ca şi acolo, munţii închid orizontul, cu perspective restrânse, când faci drumul pe apă.

Pe Ada-Kaleh, în adevăr, trăeşte o colonie turcească. In afară de santinele, nu ştiu dacă se mai găseşte picior de alt neam. Ai crede că e o rămăşiţă din puhoiul vechiu turcesc, uitată pe această insulă, cum se găsesc pe dealurile odată acoperite de codri, un pâlc de stejari resleţi, drept singuraticile semne ale măreţiei de odinioară. In realitate este o colonizare nouă, emigranţi de prin Bosnia, aşezaţi după Maria-Teresa.

Trăiau viaţa lor arhaică, la strâmtoarea celui mai însemnat drum ce tae Europa în două. Isolaţi de apă, la hotarele a trei ţări, li se acordase oarecare independenţă economică, devenind un colţ aparte din polichronia etnică a surpatei împărăţii habsburgice. Erau pescari, negustori de tutun macedonean şi de rahat de Siria. Lăsaţi în pace, îşi duceau zilele ca şi când ar fi trăit undeva în plină turcime. Işi păstrau obiceiurile toate, portul şi limba. O familie mare de Robinson Crusoe.

Furtuna prefacerilor a trecut şi peste capul lor. Au ră-

mas ameţiţi, ca şi albinele a căror linişte din stup e tulburată cu fumul cârpei aprinsă de prisăcar. Vizitatorii s'au împuţinat. R. M. S. ş'a întins stăpânirea şi asupra lor, iar rahatul fabricat la Galaţi nu mai poate fi pus în cutii cu etichete turceşti. Ş'au păstrat însă resignarea orientală aşteptând şi de la statul român aceleaşi îngăduinţe, inofensive de altfel, avute şi mai înainte.

De pe ţărmul stâng al Dunărei, în câteva minute, una din luntrele care tot mai aşteaptă la mal — portul Ada-Kaleh! — cârmuite dibaci de un vâslaş cu fes şi chiar cu şalvari, te lasă pe Isola-Bella românească.

Păşeşti într'un adevărat muzeu viu, într'o lume străină. Din rediul de plopi, pe sub portalul unei cetăţi cu ziduri groase, dai în inima coloniei, bazarul turcesc. De o parte şi alta a unor străzi înguste se înşiră numai cafenele, tutungerii ori magazine cu mărunţişuri, amintiri locale. Cât de puternic este caracterul etnic! Obiceiurile bazarelor din Constantinopole, le găseşti aidoma, micşorate bine înţeles, în această insuliţă de la pragul Porţilor de Fier.

Paşnici, cât sunt între ei, de îndată ce se arată capul coloniei de vizitatori, locuitorii devin aprigi concurenţi. Unul te chiamă într'o parte, altul în alta. Nu ştii unde să apuci, cu atât mai mult cu cât marfa e aceeaş pretutindeni. Te decide numai simpaţia privirii.

Intr'o picătură de apă privită la microscop, viaţa cu toate ale ei, griji, nevoi şi bucurii, este aceiaş ca şi pe pământul întreg. Pe palma de loc din centrul insulei Ada-Kaleh, trăeşti o clipă ca şi pe malul Bosforului. Alăturea de negustori care te trag de mânică, lăudându-ţi marfa, cei bătrâni stau tihniţi, cinchiţi după moda turcească, pe laiţi de lemn şi privesc cu nepăsare la cele ce se petrec în jurul lor. Numără mărgelele de chilimbar cu degetele, sorb din felegeanul de cafea şi fumează. Noţiunea de timp nu există pentru ei.

Alăturea, la colţ de stradă, reprezentanţii plebei, cu picioarele goale, cu muşchi de la braţe ca nişte fuioare, cu

faţa pârlită şi cu fesul fără canaf pe vârful capului, îţi oferă scump produsul pescuitului de dimineaţă sau se sfădesc jucând zarul.

Nu lipseşte nici ciceronele. Te ieà în primire chiar cum ai debarcat, spre a-ţi àrătà curiosităţile insulei. Laşi îndărăt bazarul, care ar reprezentà forfota oraşului. Străzi înguste te duc spre Geamie, spaţioasă clădire, simplă şi luminoasă încăpere. Obiectul cel mai de preţ arătat, este covorul persan în adevăr de dimensiuni neobişnuite. E darul sultanului Abdul-Hamid.

Pe urmă vin la rând locuinţele turceşti, cu zăplaz înalt, càrpit cu tinichele şi scânduri de la lădiţele cu portocale, pentru ca nu cumva privirea curioşilor să pătrundă în sanctuarul familiei, unde se păstrează neştirbite obiceiurile patriarhale.

De îndată ce se ştie că necredincioşi au pus piciorul în cetate, strădişoarele sunt pustii. Cel mult dracii de copii, cu figura simpatică, cu ochii frumoşi, blânzi, se încumetă să-şi arăte nasul. Curiozitatea, socotită de cicerone ca atare, este însă cetatea, un labirint de încăperi boltite, de tainiţe întunecoase. Zidită pe vremea Mariei-Terezei, zidurile sunt încă în îndeajunsă de bună stare, pentru ca să fi servit şi în ultimul răsboiu drept sigur adăpost atât soldaţilor cât şi locuitorilor înfricoşaţi. Cât e de lungă insula, pe partea ei din spre nord, e numai zid.

Farmecul insulei însă nu-l dă, numai orientul depărtat, cuprins între capetele Carpaţilor şi Balcanului. Natura a adus partea ei nu mai puţin interesantă. Aşezată în canalul Dunării, insula e învăluită de cele din urmă unde calde ale boarei mediteraniene, făcând din regiunea de la Porţile de fer, un colţ în adevăr din Italia. Migdalii dau roade în grădinele din Turnu-Severin. Castanii adevăraţi, cresc până mai sus de Mehadia, iar în Mai florile câmpului sunt tot atât de boghioase şi variate la Vârciorova ca şi în Italia septentrională. Decorul în insulă, e în adevăr

cel italienesc, mărind astfel farmecul exotismului
în cadrul pădurilor de fagi.

Având căldură mai multă și umezeală îndeajunsă, vegetația în insulă este puternică. Grădinile sunt minuni. Oleandrii cresc ca liliecii, trandafirii sunt ca la Nizza, iar vița de vie se acață până'n vârful merilor cât niște nuci. Spre toamnă când fructele sunt coapte; tablouri de belșug și culori à la Rubens ori de Heem, se ițesc din toate colțurile. Merele ca de ceară îndoaie crengile sub greutatea lor, iar perele cât tărtăcuțele, atârnă ca niște salbe; printre ele spânzură strugurii grei, plini, strălucind în bătaia soarelui cu culori schimbătoare după cum vin și razele, îndărătul sau în fața lor. Pictorii dornici să-și ieie subiecte din natura fermecătoare a țării, ar găsi aice motive atât de variate, ca și în depărtatele colțuri din jurul Mediteranei.

Peste tot se răspândește atmosfera de liniște a apelor, așa încât când vâslașul te aduce îndărât de unde ai plecat, ți se pare că ai fost într'o călătorie lungă, depărtată, de peste mări.

II

SPRE AIUD

Las în urmă frumosul Trascău și împrejurimile sale minunate. Dacă cerul înourat făcea Valea Arieșului mai posomorâtă de cât este, la Trascău norii se rup, se împrăștie, Lumina cerului înseninat în parte, se revarsă asupra munților, mărindu-le variația coloritului prin focul razelor de soare îndreptate ca dintr'un reflector, când pe un pisc, când pe altul, scoțând în relief albul păreților de calcare sau dând un colorit mai roșu petecelor de *terra rossa*, pământul de ocru ieșit din măcinarea pietrei de var.

La câțiva kilometri de Trascău, într'o poziție tot așa de romantică este Trascăul-secuesc. Până la el drumul te farmecă. Pe dreapta sunt țuguie de calcar spre care se ridică ogoarele muncite greu, cu haturi de arbori. Ogoarele par suspendate, iar tabloul este segantinian. In stânga drumului stâncile răsar ca vârfurile de oase dintr'un schelet uriaș. Printre ele grohotișurile pregătesc suișul arborilor, care precedează pajiștele. E viața de prefacere și în natura zisă moartă, deși viața tocmai prefacere înseamnă.

La Trascăul-săcuesc iau naștere două pâraie care se îndreaptă în direcțiuni deosebite. Pe unul am venit; se varsă la Buru în Arieș. In lungul celuilalt e drumul spre Aiud. Sătișorul e format dintr'un pumn de case, dintre care ale românilor, la coada satului, le recunoști îndată prin sărăcăcioasa lor înfățișare, acoperite cu stuh, cu beldiele de cânepă puse la sorit pe gard. Erau tolerați !

Pe o stâncă din apropiere, către apus, se înalţă ruinele unui vechi castel aparţinând stăpânitorilor feodali, de pe vremuri. Evocă zilele de luptă, frământările sociale şi politice atât de vii din Ardeal.

In toate părţile sunt guri de peşteri, cari potricălesc masivele de calcar. Cea mai însemnată e cea dela Bedeleu din apropiere de Trascăul-secuesc (9 klm. depărtare), lângă satul românesc cu acelaş nume. E vestită nu numai prin frumuseţa podoabei lăuntrice cât şi prin osemintele de fiare cvaternare care se oploşeau în ea.

Drumul coteşte printr'un cuib de verdeaţă în care puţinele căsuţe sărăcuţe din Vălişoara sunt aproape inundate în frunziş de făget. Când ai scăpat la lumină, în faţă ţi se arată un alt părete de calcar. Crezi că drumul s'a isprăvit, e închis. In realitate prin şerpuiri largi ocoleşte la început păreţii drepţi, goi, până când n'are ce face şi trebue să treacă printre ei. E iarăşi una din numeroasele chei care caracterizează partea răsăriteană a munţilor Apuseni. Locul e impresionant. Drumul şi pârâul repede sunt prinşi între doi păreţi înalţi de calcar, din care unul, cel răsăritean e ca tăiat de paloş, vertical cu crăpături în toate direcţiile, unde şi unde cu câte un pumn de iarbă ori cu câte un copăcel aninat cu rădăcinile nici nu ştii cum. Te miri cum poate să-şi tragă hrana, oricât de anemiată iar fi viaţa. Poporul i-a zis la „Cetate" acestui părete drept din cheia Poianei, numire care e la fel cu zidul de calcar dela Podul Dâmbovicioarei sau acel, clid, de pături, de pe valea Răutului din Basarabia, aproape de Cricov.

Păretelui drept îi stă în faţă alţi colţi de calcar, care închid drumul ca un zăvor. Când ai scăpat din Chei, la Poiana şi te uiţi îndărăt, ai o privelişte minunată.

Spre răsărit Rachişul, râpos şi gol, se ridică din mijlocul năruiturilor acoperite cu păşune şi ciritei. E contrastul sărăciei pietrei călcăroase, sărăcia Karstului dalmatin şi surâsul pajiştei verzi. Bolovani, năruiţi din părete stau îngrămădiţi la intrarea în chei, ca şi când de curând s'ar

fi dat o bătălie de uriaşi. Şoseaua, albă ca de cretă, în şerpuiri strânse îşi face loc prin bolovăniş.

A scăpat de calcar. De acum înainte până la Aiud satele stau unul lângă altul. Simţi spaţiul larg al văii rodnice şi primitoare. Dincolo, în defileu, e nevoia, străduinţa pentru traiu, aspra luptă cu pământul rodnic numai prin cătare deosăbită. Dincoace e gâlgâitoarea îmbrăcăminte a ogoarelor şi pometelor, a păşunelor grase şi a pădurilor dese.

La Poiana, e transiţia. Bolovanii de piatră învăluiţi în pământ roşcat să mai iţesc pe costişa dealului, iar conurile de dejecţie aduse de puhoaie arată răscolirea pământului proaspăt format. E încă sărăcia. Căsuţele mici, tupilate se înşiră în lungul drumului.

Cacova însă e sat mare, curat românesc. Casele au tipul celor din Câmpie, cu acoperişul din stuh des şi gros rătezat la capete. Gospodinele strânse la o vecină, înşirate pe prispă ori pe scaunele de la poartă, torc caiere de lână albă, prinse de furca lungă, încristată. In hainele lor naţionale e un decor de hărnicie.

Incep pometurile. Regiunea e renumită pentru meri, i-se zice — spune Silvestru Moldovanu, — Ţara poamelor.

Jos în vale apa Aiudului dă umezeală întinselor pajişti de pe vale, pe terase se întind ogoarele, iar pe dreapta, până hăt departe sub poalele Pleşei, se aşterne codru frumos de stejari, proprietatea Colegiului Bethlen din Aiud. Pometurile de pe deal, împrejmuite cu ziduri de bolovani, încărcate ciucură de mere, dau locului o înfăţişare de belşug şi rodnicie.

La Magina peisajul e larg. Frumoasa biserică imposantă din mijlocul satului e pe o râdicătură; cadrează de minune cu zidul munţilor înverziţi, care rămân ceva mai departe. O inscripţie pe un modest monument te înduioşază: „Vouă care n'aţi venit acasă, vi se râdică această piatră". Data: 1914—1919, spune toată durerea celor rămaşi în mormintele

împrăştiate pe tot întinsul Europei centrale, pentru o cauză care nu era a lor.

O privire îndărăt asupra acestui colţişor de ţară, îţi desvăluie caracteristica margenii Munţilor Apuseni. Piscurile golaşe au rămas în urmă; par colţuri neînsemnate răsărite din valurile celorlalţi munţi împăduriţi, care se scoboară în gheburi tot mai joase, împestriţături de pomi, ogoare şi sate.

Drumul trece prin Aiudul de sus, cu casele înşirate pe kilometri întregi. Din el intri pe nesimţite în Aiud. Pârâul ce ţi-a ţinut tovărăşie, dând vioiciune şi umuzeală regiunei, îşi caută de drum mai departe până ce se întâlneşte cu Mureşul.

III

ARADUL-NOU

Drumul de la Timişoara la Arad, nu prezintă nimic deosebit în sine, ca frumuseţă naturală. Mergi pe dunga stepei, în zona de îmbinare cu regiunea dealurilor, rămase cu mult spre răsărit. Abea ai lăsat ultimele case din Temişoara şi zarea e nesfârşită. Zid privirii face ceaţa fumurie care închide, cine ştie unde, departe, orizontul spre apus. Peste tot e marea de spicuri argintii a porumbiştelor; sclipesc frunzele răsucite, în bătaia soarelui dogorâtor, ca şi creţurile apei liniştite, abea netezită la faţă de un uşor abur de vânt. Insulele sunt satele înecate în pometuri. In preajma lor cultura e mai variată. In special petece întinse de pământ sunt numai fire de tutun, înalte, aşezate în linii regulate. Monotonia coloritului de toamnă timpurie, este întreruptă de buchetele florilor albe, bătând în liliachiu.

Gospodăriile însă sunt întemeiate; satele cuprinse. Ici e unul cu colonişti bulgari, de demult aşezaţi. Mai încolo e altul, cu colonişti germani. Se deosebesc după sistemul culturii.

In cele dintâi mai vezi, ca şi la noi, boz prin vatra satului. Dincoace, pe acelaş ogor ingust, e semănat la un capăt trifoi, în celalt capăt tutun.

In satul bulgăresc, pe lângă o biserică, adevărat monument, se văd şi case mai tupilate, resleţite, cele mai

multe acoperite cu stuf bine bătut, amintirea obiceiului din patria depărtată. Dincoaçe casele cu ţiglă roşie stau grămadă, aliniate deoparte şi alta a străzii largi.

Cu cât te apropii de Arad, cu atâta terenul devine ceva mai vălurat. Vine înainte terasa Mureşului. Viile ţin locul pădurilor, iar casele stau de pază, jos, fiecare în dreptul unei figuri regulate în curmezişul terasei. Pretutindeni e ordine şi bună gospodărie.

In lungul drumului de fier se înşiră garduri de duzi ori salcâmi tunşi; tot aşa sunt şi haturile dintre ogoare.

La o cotitură de drum de după o perdea de arbori, se arată turnurile bisericilor din Arad. Pe urmă de desluşesc tot mai bine. Mureşul face un cot, ocoleşte oraşul. Inainte de a-l trece, pe un pod de fier, trenul poposeşte în gara Aradul-Nou. Te afli încă în Banat, în judeţul Timiş Torontal, pe când dincolo de Mureş este jud. Arad.

Aradul-Nou e în alt judeţ, de şi ai zice mai de grabă că e o suburbie a Aradului. Casele din acesta din urmă vin chiar până'n malul apei. Strada se continuă peste podul frumos, cu arcuri largi, în strada principală a Aradului-Nou, cu planul satelor săseşti.

Deoparte şi alta se întind ziduri de casă, perpendiculare pe stradă, boite mai toate la fel, gălbiu şi cu ferestrele oblonite.

O particularitate neîntâlnită aiurea, îţi atrage imediat atenţiunea. De odată rămâi nedumerit. Cumpene de fântâni, lungi şi subţiri, stau înşirate şi nemişcate în toiul zilei îndărătul caselor, ca şi nişte gâturi lungi de cocostârci la pândă. Nu e casă fără măcar o cumpănă. Cele mai multe au câte 2–3. Spre sară toate se apleacă ritmic, ca după o comandă, scârţiind prelung; apoi se ridică, încet, din nou spre cer. Vizita unei curţi, îţi lămureşte lesne particularitatea locală. Indărătul fiecărei case, se află o bulgărie.

Satul întreg s'a specializat în cultura zarzavaturilor.

Pe aiurea bulgăriile sunt la larg, la marginea satelor.

Aice fiecare gospodar, cu familia lui, cultivă sistematic şi metodic bucata de pământ de lângă casă. Aiurea apa necesară zarzavaturilor e scoasă din vreun pârâu prin ajutorul roţilor uriaşe, cu câte o cofă drept obadă, aceleaşi azi ca şi în vremea vechilor egipteni. Aice în Aradul-Nou, apa este scoasă din fântâni. E dreptul că pânza de apă subpământeană este nesecată şi îmbelşugată, aşa încât o fântână nu trage apa alteia, putându-se săpà şi la câţiva metri distanţă una de alta.

Cine vreà să-şi facă o idee de ce e lucrul intensiv al pământului, când trece prin Arad, să se abată şi prin Aradul-Nou. Se cultivă de toate, mai ales patlagele roşii.

E o privelişte plină de farmec aceia a tufelor înalte, pline de boţuri de mărgean. Natura terenului, loc plan şi umezeală din belşug, ca şi piaţa de desfacere în coastă, a adus o specializare intensă în cultură.

Tot pe aice, la distanţă de câţiva chilometri e şi mănăstirea Hodoş-Badrog. O mănăstire, dincolo de Carpaţi, e o raritate.

Merită să fie vizitată. Vorba vine însă că e mănăstire; în realitate e o fermă model, în jurul unei biserici, e dreptul veche, de peste 600 ani. Vechimea ei e arătată şi de ziduri, formate, ca în mănăstirile lui Ştefan, din alternanţă de bolovani cimentaţi şi cu rânduri de cărămizi bine arse. Planul general e acel al unei cruci, în mijlocul căreia se rădică turnul acoperit cu şindrilă deasă. Clopotniţa e în colţul bisericei, servind ca turn de observare şi chiar ca apărare.

In jurul bisericuţei e gospodăria model, cu case bune, cu pivniţă spaţioasă, cu grajduri pentru vite şi mai ales coteţe sistematice pentru porci. In afara împrejmuirii mănăstireşti, este gospodăria mare cu livezi şi vii. E o oază de reculegere dar şi muncă metodică şi încordată.

Mănăstirea este vizitată de credincioşi depărtaţi, datorită icoanei Maicei Domnului, desgropată, zice-se din pământ de către un zimbru, al cărui cap se păstrează în dulap de

sticlă. Coarnele lui sunt toate ciuntite, căci femeile vor să ducă acasă măcar o aşchie din ele, cât de mică.

Pretutindeni aceiaşi poveste, pe malurile Mureşului, ca şi în Calabria, unde la anumite procesiuni oase de mamut sunt purtate cu sfinţenie ca nişte moaşte de mucenic.

Venind îndărăt, spre oraşul Arad, trecând prin vechile coturi părăsite ale Mureşului, peste dunga de pădure care-l umbreşte, îndărătul vârfurilor de biserici şi al hornurilor de fabrici, se înalţă silueta Munţilor Apuseni, cu linii blânde şi larg îndoite. Iţi aduce aminte, fără să vreai, de dunga slab crestată a munţilor Dobrogei, aşà cum se zăreşte de la Galaţi. Există o asemănare şi în trecutul lor. Ambele sunt rădăcinile unor munţi străvechi, rămase în relief din împrejurimile scufundate. Infruntând lupta atâtor mii de veacuri, îşi păstrează liniştea bătrâneţei prin formele blânde, contrast isbitor cu semeţia piscurilor mai târziu înălţate, ale Carpaţilor.

Munţi şi popoare, oameni şi stane de piatră, sunt supuse aceloraşi legi de trufaşă mărire dar şi sigură cădere. E vorba să ştii cum să rămâi acelaş, ca munţii şi în ameţeala gloriei ca şi în deprimarea sfârşitului.

IV

BIVOLARI

Pe drumul către Bivolari, n'am mai fost din zilele răsboiului. Câtă schimbare, în vreme de 5 ani! Numai natura a rămas aceeaşi, pasivă, învăluită în zabralnicul ceţii legată de spaţiul larg. Incolo, unde te uiţi, prinzi semnele prefacerilor sociale, caracteristice evoluţiunii ţării din ultimii ani.

Drumul e vechiu, însemnat, căci e dealungul Prutului. După scoborâşul şerpuit în jurul Pesterului, pe culmea căruia, în mijloc de pădure, străluceşte mândra clădire a Şcoalei Normale V. Lupu, drumul urcă dámol până ce ajunge în vârful dealului Popricanilor. E drumul pe care l'a luat Dumitru Cantemir, în pribegia moskicească, din care nu aveà să se mai intoarcă. „Şi purcezând din Iaşi Dumitraşcu Vodă, a trecut Jijia la Popricani şi s'a tâlnit la Prut la Zagarance, de ceastă parte, cu obuzul Moskicesc" scrie Niculce.

Mare jale trebue să fi pătruns în sufletul domnitorului pribeag, când s'a văzut pe culmea de deal şi i-a alunecat privirea, roată, peste plaiurile lui atât de dragi.

Deoparte, în fund, spre miazăzi, se inalţă pieptul Repedei, prelungit în zidul de dealuri ce se întind către asfinţit. Spre miazănoapte şi răsărit se iveşte malul roşcat al Prutului, ascuns prin luncile de sălcii. Jos în vale, drumul larg al Jijiei înşelătoare, când dungă de plumb turnat

prin luncă, când lac întins peste tot culcuşul ei. Ea se uneşte cu valea Prutului, destul de largă, plină de ochiuri de apă şi pâlcuri de trestie ori plopi rămuroşi. In cadrul astfel închis umplu zarea, dealuri joase, ca netezite de mână uriaşă, numai ogoare. Satele nu se văd. Sunt ascunse în îndoiturile coastelor cevà mai la umbră şi adăpost, căci pe aice e domnia arşiţei de stepă şi vraiştea vânturilor ce nu mai contenesc.

Pe urmă drumul scoboară iute, priporos, spre a se aşterne în curmezişul Jijiei şi dealungul Prutului. In cotiturile lui vremelnice, acesta acum se depărtează de loveşte în malul Basarabean, cum se apropie de drum, ameninţându-l prin surparea malului. Atunci se vede în frumuseţea lui sălbatică, mereu tulbure, mereu încruntat, la adăpostul sălciilor bogate.

Vremurile de demult nu şi-au lăsat urmele, decât doar în hanul, ca o cetate, din partea cea mai rădicată a drumului. Hanurile moldoveneşti sunt întărite, cu ziduri groase, cu ferestre oblonite, cu poartă de stejar, masivă; în ele îşi găseau drumeţii adăpost peste noapte. Aice se primeneau caii de poştă, aice se găseà ceva de ale mâncării. Azi trec camioanele cu pasageri, fără să se mai oprească în faţa lor. Dispar, rând pe rând; urmele străvechi se şterg cu ele.

Incep să se şteargă şi semnele stării de lucruri mai proaspete. Când făceai acest drum înainte de răsboi, fără să vreai rămâneai în admiraţia lanurilor de grâu, una peste tot, cât ţine faţa dealului.

Ogoarele mărunte, mozaic de popuşoiuri şi grâne, se aşterneau pe coastele râpoase. Şuvoaiele tăiau ogaşe, ce se vedeau şi când popuşoiul erà în spic. Azi nu se mai văd semnele latifundiilor de odinioară. Petece variate de sămănături, ţin locul lanului curat de grâu, zeci şi sute de fălci, de mai înainte. E dreptul că s'a suit şi rapiţa sălbatică până pe spinarea dealului, de şi mai înainte se ţineà mai mult de ogoarele cu ogaşe.

Pământul fiind împărţit, conacurile de demult rămân pustii. Cine şi cu ce să le mai întreţie? Schimbarea spiritului vremii se prinde şi la ele. Conacul de la Popricani, mare clădire zidită de robi, cu păreţi ca de cetate, se transformă azi în cămin pentru copiii găsiţi, „lepădaţi". Zidurile împrejmuirii, care cuprindeau în cingătoarea lor şi biserica boerească, azi a satului, sunt la pământ, iar acareturile spaţioase, hambarele de scânduri de stejar, încep să se ruineze, lăsată pe o coastă ori acoperite cu muşchi.

Din cele vre-o 50000 fălci, cât formau moşiile Epitropiei Sf. Spiridon, danii pioase ale boerilor moldoveni, semnul bunătăţii lor de inimă pentru cei suferinzi, chipul cum ştiau ei să-şi manifesteze solidaritatea socială şi umanitatea, nu i-au mai rămas, cu chiu cu vai, decât 170 fălci în jurul Popricani'or. Epitropia a făcut aice o fermă de alimentare a spitalului central, dar şi o şcoală pentru „copiii lepădaţi" din care însă au ieşit atâţea oameni de seamă. E lărgirea gândului primitiv al ultimului domnitor al Moldovei, Grigore Ghica, cu însuşiri sufleteşti atât de alese şi cu gânduri atât de democratice, pentru vremea lui. In conacul boeresc de odinioară, vor creşte de acum inainte copii lăsaţi de părinţii lor, orfani din mizeriile sociale. Aşa s'a întors roata vremii. Pretutindeni azi, în conacurile boereşti, unde se duceà viaţă sgomotoasă, rari oaze de traiu mai apusean în întinsul satelor acoperite de ceaţă, sălăşluesc urmaşii acelora care au muncit ca robi; pământul dinprejur. O şcoală normală de băeţi e în castelul de la Grădişte, iar curţile boereşti mai mărunte, sunt şcoli primare de sat.

Semnul schimbării adânci, în scurt timp, a trecutului, l-am prins tot din drumul Popricanilor. La Bivolari, târguşor pe malul Prutului, s'a săvârşit o serbare, modestă în sine. S'a pus piatra fundamentală a unui spital restaurat din temelie, după un incendiu de dinainte de răsboiu. Altă dată, asemenea solemnitate ar fi avut cel mult o însemnătate locală. Prin locul în care se clădeşte spitalul,

s'a transformat însă într'un simbol. Prutul, râu blăstămat, infinit de lat şi adânc, fără fund acum patru ani, se poate trece azi cu bacul, ori cu luntrea, fără ca de după sălcii să apară înfăţişarea aspră a cazacului, sentinelă de pază a samavolniciei înfăptuită asupra neamului nostru. La serviciul religios au luat parte şi preoţii din Basarabia; alăturea de ministrul Muncii, de activitatea şi origina căruia e legată atât de indisolubil Moldova veche, stătea ministrul Basarabiei. In mulţime se adunară săteni din satele de-a dreapta Prutului alăturea cu cei veniţi din stânga.

In spaţiul restrâns al tapşanului unde să râdică spitalul, făceau o apă moldovanul descătuşat din ghiarele stăpânirii ruseşti cu acel care căută adesa cu durere peste apa Prutului. Nu se puneà piatra fundamentală a unui spital regional ci se cimentà unirea sufletească a fraţilor îndelung despărţiţi. Ceeace nimenea nici n'ar fi măcar visat acum cinci ani, împrejurările au adus, ca împlinirea unei dreptăţi ce trebuià să vie.

De pe malu' înalt, de-a dreapta Prutului, cătam spre pădurea de sălcii dese de pe celalt mal. Cazacii au intrat în pământ, pare că apa Prutului, ca să-şi spele blăstămul de un veac, i a înghiţit. Nu mai erà dincolo necunoscutul. In locul tristeţei de altă dată, sufletul se umplea de o nestrămutată speranţă. Neînţelegerile de azi, inerente prea brustelor schimbări, vor dispăreà. Unirea sufletească între cei odată o ramură din trunchiul etnic, trebue să se înfăptuiască. Cultura dând tărie însuşirilor alese, caracteristice şi în trecut acestei părţi din romănime, va răscoli energiile latente născând limbi de lumină pentru întregul neam.

Drumul spre Bivolari, îmi evocase nu numai prefacerile trecute, unele iuţi de şi liniştite, dar întăriră în mine, ca şi în toţi cei cari au luat parte la serbare, încrederea în deplina însemnătate a vitalităţii noastre.

V

BĂLŢI-MATEUŢI

Eră într'o zi frumoasă de toamnă. Nu cred să fi fost de vină numai blânda lumină, care învăluià peisajul într'o atmosferă de caldă simpatie; nu cred să fi fost aici numai sentimentul care m'a cuprins de îndată ce am păşit mai în inima Basarabiei, atât de dorită de mine. E destul că drumul dela Bălţi la Mateuţi mi a lăsat o amintire atât de puternică, încât acum îl am înaintea mea în toate amănunţimile.

Caracterizându-se Basarabia numai prin simplele noţiuni că e deluroasă la nord şi câmpie la sud, nu se spune nimic.

Prezintă contrastele cele mai isbitoare în pitorescul ei. Sub uniformitatea înşelătoare, fiecare colţ e altfel decât cel apropiat. Astfel să explică impresiunile neşterse ce lasă drumul dela Bălţi la Mateuţi.

A rămas în urmă regiunea de stepă, din jurul oraşului Bălţi cu casele resfirate pe o întindere mare, când jos în vale, când ridicându-se pe poalele dealurilor scunde, largi, goale, ce-l împrejmuesc. Sub aparenţa dezolării, a pustiului, e rodnicia bogată a pământului, arătată prin imensele coşare şi magazine care megieşesc gara din Bălţi. Răutul curge molatec pe pat larg, cu ochiuri de iazuri umbrite de stufărie, bătând în malul sudic, în lungul căruia să înşiră sate mai compacte, dar arse de soare, înconjurate de

rănile săpate adânc de puhoaie. E stepa mereu însetată, repede uscată de vânturile deslănţuite în voie fără umbra pădurilor şi înverzită numai în primele luni de vară.

Unde e un huceag, e o minune; unde e un izvor, e o blagoslovenie. Şi totuşi e stepa mănoasă, când seceta nu e prea îndelungă, talazuri de aur cât vezi cu ochii ori lanuri întregi de Sora-Soarelui, ce mai dă variaţie coloritului. Când ajungi la iazul de la-Putineşti, la vărsarea Kuboltului în Răut, e o înviorare. Tragi aerul mai răcorit în inspiraţiuni adânci.

De aici începe variaţia dată de Răut. Satele sunt tot mai dese, mai compacte. Strălucesc în bătaia oblică a soarelui acoperişurile făcute din trestie lucioasă, bine bătută, pare că ar fi din metal.

Trenul urcă pe înălţimile dealurilor, prilej de frumoase privelişti largi. Un element nou dă tonul regiunei. E piatra. Straturile de calcar friabil stau clid unele peste altele, pe întinderi mari, ca nişte feţe de mese. Calcarul dă caracteristica satelor. Până şi gardurile sunt de piatră, scunde ziduri de cetăţui.

Apa Răutului, ca să-şi facă drum prin clidul de piatră, trebue să-şi sape vale adâncă. Intr'aceasta constă farmecul regiunii. Satele se ţin de apă, restrângându-se în şiruri dese de case dealungul malului înalt ca un zid de cetate. Umezeala râului dă putinţă arborilor să crească în plină putere. Constrastul e fermecător.

Incepând de la Gura Camincăi, trenul te duce pe vârful malului abrupt. La fiecare cotitură a apei sunt tablouri care nu le mai întâlneşti în România.

Sus, la faţa dealurilor vălurate, continuă să domine condiţiunile de stepă. Sunt ogoarele bogate, felurite, fără pic de arbori printre ele. Aurul grâului, argintul păpuşoiului, se vrâstează cu întinsurile acoperite de tipsiile ca de pucioasă ale Soarei-Soarelui. Peste tot se întind valuri largi, care nu se înalţă nici până la 300 m.

Jos în tăietura apei e viaţa gâlgâietoare. Aici sunt sa-

tele la umbra arborilor, aici se adună cirezile de vite la adăpat, aici e gălăgia copiilor neastâmpăraţi. Răutul sclipeşte ca argintul viu, prins între malurile înalte, galbene, în care nu rare ori, ca la Butuceni în Orhei sunt săpate în piatră case şi chiar biserici. In şerpuirile strânse, ca ale Nistrului, sceneriile se schimbă cu iuţala cinematografului. Ici e o limbă de pământ ce pare insulă, pe vârful căreia se înalţă biserica. Dincolo plopi piramidali se înşiră în lungul malului de piatră, ori o viişoară împrejmuită cu gard de piatră. Casele curate, văruite proaspăt, măresc variaţia coloritului, prin petele albe înşirate în lungul apei.

Când trenul, la Gira, coteşte spre Gitrop, Răutul se ascunde. Nu-l recunoşti decât după despicătura dintre dealurile uniforme. Linia ferată face aici un larg ocol în lungul râului Gitrop; la vârful cotului, o clipă ţi se iţeşte din nou râzătorul fund de vale al Răutului.

Trenul se întoarce spre nord; maşina gâfâie dealungul coastei de deal în suiş tărăgănat. Priveliştea încă e plină de farmec, căci în şerpuirile trenului, aceleaşi locuri se prind în privelişti deosebite. Mai ales sistematica moară de la Gitrop oglindindu-şi hornul înalt într'un iaz, mereu apare în decoruri variate.

La un moment se prind cele 3 mici rânduri de şini. Sclipesc ca nişte enorme şerpuiri de fulgere, pe când firele de telegraf par nesfârşiţi funigei prinşi de stâlpi.

Drumul urcă, dealurile se înalţă. Suntem la cumpănă între apele Nistrului şi ale Răutului. Câţivà stejari, bine crescuţi, vestitorii pădurilor care se întind spre Nistru, arată urma codrilor dispăruţi.

In staţia Unciteşti e popas mai îndelung. Maşina are nevoie de odihnă. E punctul cel mai înalt din drum, minunat mai ales pentru a te bucurà de liniştea singurătăţii şi a întinderilor fără margini, fără orice semn de viaţă omenească. Cât vezi cu ochii numai dâmburi larg învălurate acoperite cu ogoare. Satele sunt ascunse între îndoiturile

de pământ. Rar câte un arbore răsleț se profilează pe orizontul care începe să se încingă cu jarul apusului. Pe o coastă de deal un fum subțire, argintiu, se înalță ca dintr'un altar. E atâta tihnă în atmosferă încât sulul se urcă, ai zice un fir de caer lăsat din cer.

La gara unde am poposit iarăşi nici o mişcare. Stă singuratică, în mijlocul câtorva arbori, pe coastă de deal.

Răsuflarea ritmică, obosită, a maşinei, arată trecerea vremei. Doar pic-picul câtorva curci, care ciupesc semințele de soara-soarelui, dela marginea lanului întins, cât întrerupe liniştea deplină.

Câțiva copii cu şăpci, cu cămeşa roşie, sdrențuiți, au înlemnit lângă tren, ca şi când n'ar mai fi văzut o a asemenea namilă nici odată.

Soarele scapătă tot mai mult spre asfințit. Dunga portocalie ce-l întovărăşeşte se intensifică din ce în ce. Umbrele sunt prelungi, contrastele dintre dealurile încă luminate pe vârf şi văile peste care prinde a se lăsà ceața, dau farmec mărit peisajului.

Trenul scoboară, dar şi locurile se schimbă. Pădurile împestrițează dealurile; răcoreala lor se simte ca o undă înviorătoare. Cotiugenii-mari, sat ce umple o vale întreagă, e acoperit de fumul lăsat dela gospodării. Mânăstirea de maici de lângă sat, se vede ca o pată albă, strălucitoare, pe fondul întunecat al pădurii.

E un decor nou. Pe fundul văii străluceşte argintul iazurilor; sălcii pletoase, plopi piramidali sunt fantome stranii în amurgul ce se tot întețeşte.

Coama dealurilor e îndungată de ultima aureolă purpurie a apusului, iar sus luceafărul începe a sclipì.

Dela Şoldăneşti intrăm într'o scenerie din S.ițera saxonă. Pârâuşorul ce curge spre Nistru, ca şi cel de la Naslavcea, taie şghiab îngust în deal. Zid de piatră e de o parte şi alta, iar în fund drumul apei.

Pădurile umbresc sus malul, întunecate, mohorâte. La

Mateuţi întunerecul exagerează proporţiile. Te crezi în fundul unei văi adânci, izolat de restul lumii,

Pădurea face bezna nepătrunsă, iar murmurul pârâului în liniştea nopţii, se schimbă în sgomotul unui torent.

Nici o luminiţă de jur împrejur decât stelele de sus, mai boghioase prin contrastul întunerecului şi slabe licăriri la micile clădiri ale gărei. Clopoţeii de la trăsurile ce duc călătorii la Rezina, târguşor pe Nistru, să pierd înăduşite de pădurea, prin care şerpueşte drumul.

„In luna lui Mai“ îmi spuneà un impiegat dela gară, „aici e un raiu. Nu te poţi odihnì de cântecul privighetorilor“.

VI

CISNĂDIOARA

Pe o năbuşeală, ca de furnal încins, scoboram către Răşinari, venind peste munte dela râul Sadului. Abea mă puteam târî de oboseală. Grădinele din satul unde se odihneşte de veci Şaguna, îmi apăreau ca şi oaza răcoritoare din pustiul înfierbântat. In asemenea împrejurări vitrige, nu te mai gândeşti la frumuseţile naturii, de şi tot numai ele te mai susţin. Şi totuşi, la un moment, sunt pironit locului.

Printr'o curmătură, în spre miază-zi, apare un tablou cu adevărat feeric, în bătaia aprigă a Soarelui de amiază. Pe un gurguiu de deal, străluceşte cârmâzul unor clădiri, mai strălucitoare prin contrastul cu dumbrava de arbori, ce le înconjură.

Erà o viziune din văile alpine, mai cu seamă că îndărăt, se înălţà zidul Carpaţilor, învăluit în ceaţa nămezii. Uitasem de Răşinari, ţinta drumului meu. Atât de mare erà arşiţa, încât îmi veneà să apuc pe valea îngustă ce duce spre cuibul de umbră, din cotro adià o uşoară undă răcoroasă, simţită ca un curent, în înăbuşeala ce mă îmbăià. Erà însă prea departe. Nu mă puteam bizuì să ajung aşa de grabă, mai ales sleit şi de foame, cum eram. Tabloul zărit o clipă, îmbinare de culori vii şi forme variate, îmi rămase neşters multă vreme, alăturea de atâtea alte colţuri fermecătoare, întipărite pe placa sensibilă a

amintirilor plăcute din drumuri depărtate. Ii şedeà bine în tovărăşia lor, căci ori unde l-ai fi aşezat, în Tirol ca şi în Savoia, nu ar fi făcüt notă discordantă.

Nu mi-a fost dat să văd Cisnădioara, decât abià în vara aceasta. Sunt atât de frumoase şi ademenitoare cărările de prin ţinuturile româneşti, încât apucând pe una, te pomeneşti cine ştie unde, departe de ţinta propusă. Ca să ajungi la Cisnădioara n'am pornit însă pe drumul Răşinarilor, ci pe la Cisnădia.

Din satul postovarilor am luat-o pe jos, ademenit de ghirlănzile de flori, împletite în lungul şoselei bine intreţinute. Rar drum mai plin de „beatitudine“, mi-a fost dat să-l fac. E dreptul că erà şi o vreme dumnezeească. Pe cerul albastru-intens, se mişcau alene nori albi, strălucitori de lumina ce-i pătrundeà.

Jocul lor prin faţa soarelui, stârneà jocuri de culori, pe vâlceaua numai pajişti înflorite şi pomi roditori. Incepuse cositul fânului, aşà încât în atmosfera curăţită de ploaie din ajun, se răspândeà şi mireasma ultimelor răsuflări ale florilor doborâte la pământ.

Cum ai lăsat în urmă Cisnădia, începe covorul pajiştelor şi umbra merilor din lungul şoselei. Din distanţă în distanţă, la puţină depărtare de drum, stau înşirate, în linie, căsoaie spaţioase, de scânduri, depozitul de peste iarnă a unei părţi din fânul strâns. Ordinea şi metoda riguroasei gospodării, caracteristică saşilor, o întâlneşti şi pe câmpii. In bătătura căsoaielor, ca şi în jurul ştogurilor din anul trecut, nici o palmă de loc nu e irosită. Ici sunt câteva tufe de patlagele roşii, dincolo câteva cuiburi de fasole, deasă şi înaltă ca hameiul aşà de sus ce se acăţără pe haragi. Sclipiri de coase în iarba până la genunchi, par luminiţi de licurici. Toată poezia şi farmecul cultivării pământului, pe drumul acesta le simţeam. Pe urmă încep livezile. De odată pomii stau resleţi, în şiruri largi, pe pajiştea înflorită. Mai apoi se înteţesc, se ating, formează o pădure rară. Sunt meri şi peri, dar mai ales

cireşi. Livezile Cisnădioarei sunt un colţ din Japonia. Aice cultul cireşilor. Trecând pe lângă arborii cu scoarţa strălucitoare şi netedă, rămuroşi ca nişte ulmi, îmi închipuiam numai ce raiu pământesc trebue să fie primăvara, când se îmbină albul de omăt al florilor de cireş, poleind crengile, cu trandafirul şters, discret, al florilor de meri. Mi s'a spus că Sibiul întreg face pelerinajul către insula cu cireşi. Gălăgia copiilor scăpaţi din temniţa de peste iarnă, se pune la întrecere cu zumzetul roiurilor de albine, năvălite ca să soarbă lacom nectarul din flori. Iar când începe ninsoarea petalelor uşoare, jos, pe iarba dintre pomi, sclipesc păpădiile ca de aur şi păraluţele rumenite. O zi numai petrecută în mireasma florilor de cireşi, îţi e deajuns pentru a alungă spuma omătului sufletesc.

Satul e în mijlocul livezilor. Dealurile se strâng, de o parte şi alta a părăuaşului sglobiu, ţărcuit de ziduri mici de piatră, ca nu cumva să-i vie pofta, în toanele primăvăratece, să aducă stricăciuni în sat.

Intri pe uliţi cari urcă, strâmbe, strâmte, dar pietruite. Eşti în Tirol. Casele de lemn, râdicate pe socli de piatră, viţa de vie acăţată de streşini, spaţiul îngust al curţii, dunga cerului albastru lăsată de şiragul caselor apropiate, redau un colţişor din locuri depărtate.

Sui pe cărarea în spirală ce-ţi iesă în cale. In umbra arborilor nedoborâţi, în decorul de scoruş cu fructe în pârgă, ajungi la poarta veche a mânăstirii din veacul al 13-lea. In sfârşit sunt în locul văzut din drumul Răşinarilor. E tipul bisericii-cetăţi, cum sunt multe în satele săseşti. Locul de rugă e împrejmuit cu zid gros de apărare. Când satul erà ameninţat, locuitorii îşi găseau adăpost în jurul altarului şi a nădejdii în Dumnezeu.

Vremurile de năvăliri neaşteptate au dispărut. Cărămidă cu cărămidă biserica să năruie; zidurile se macină. Azi formează podoaba locurilor, păstrând icoana medievală, la anumite zile pelerinaj pios, legătura trainică cu trecutul, tăria de susţinere a saşilor. Biserica este încă, relativ bine

păstrată. Clădită temeinic, nava principală şi cu transeptul formează o cruce bizantină. Patru masive coloane despart năile laterale, iar uşa principală cu 8 arcuri largi, are uşorii formaţi din câte 8 coloane, alternând unele rotunde cu capetile cioplite, altele muchiete.

De o parte şi alta a intrării principale, sunt câte 2 ocniţe largi, despărţite prin duble coloane de piatră cioplită. E cel mai frumos portal în stil vechiu roman, din toată

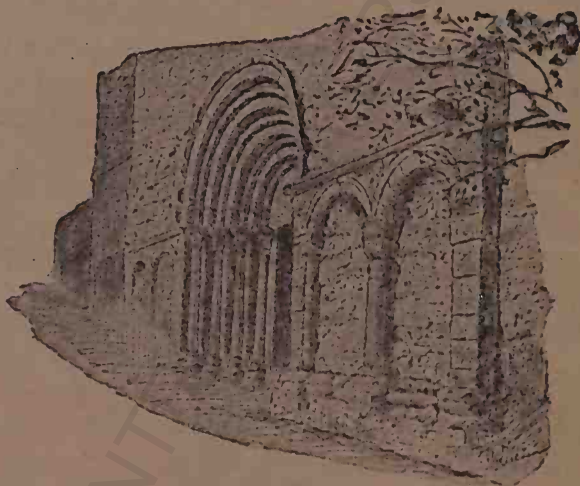

Fig 1. — Portalul bisericei din Cetate

România, neîntrecut chiar de al multor biserici de acelaş stil din apusul plin de falnice monumente.

Biserica face o impresie de masivitate în totul, dar şi de gingăşie în linii. Azi e pustie. In cuprinsul Burgului, numai paznicul reprezintă viaţa omenească. Pe ziduri creşte în voie lumânărica cu zeci de flacări, alăturea de tufe de cimbrişor şi ghirlănzile de Clematis cu flori argintii. Amintirea vremurilor depărtate, începutul ruinei, natura care pune stăpânire pe truda omului, toate împletesc în jurul cetăţuei, o atmosferă, mai impresionantă decât la Sighişoara. Câţiva molizi, frumoşi arţari, scoruşi cu fruc-

tele de cârmâz, voiniceri cu cerceii de mărgean, împletesc în jurul zidurilor o cunună de culori, care-i măresc farmecul.

De sub zidurile ei, roată, se deschid priveliști ademenitoare. Spre Miază-zi e insula de case dese din Cisnădia, cu monumentala biserică în mijloc. Spre apus sunt colinele joase, numai vii și vile drăguțe, spre răsărit livezile se urcă până'n marginea pădurei deasă ca peria, pe când către nord e curmătura de deal dinspre Rășinari. Peisajul molcomitor, închis în cadrul dealurilor, este dominat de icoana șirei Alpilor făgărașeni, în toată limpeziciunea unei zile senine de vară. O pânză subțire, azurie, le acoperă discret asperitățile, făcându-i mai tainici, mai fermecători.

La picioarele colinei cu biserica în vârf, stă înghemuit satul, cu tiparul svițerian. Spre fundul văii tot mai înguste, abea începe un șir de case, care se acațăr până la trecătoarea Rășinarilor, spre a se oprì dintr'o dată. In mijlocul satului e biserica nouă, cu boamba aurită din vârf, în locul crucii de odinioară. In fața portalului, e un mic cimitir al eroilor, original, cu sfere de grez la căpătâiul mormintelor. In mijlocul lor se află un monolit tot de grez; pe o față stau săpate cuvintele: „Vergiss mein Volk die teueren Toten nicht", sguduitoare în simplicitatea lor tragică. La spatele bisericei e școala, clădire mândră, al doilea sprijin puternic al sașilor, în izolarea lor tot mai adâncă. Nelipsita piață e alăturea; lângă ea se găsește o „Promenadă" înălțată, zidită și cu șirag de arțari umbroși.

Dealungul părăului canalizat stau zidurile de unire ale caselor înalte, cu porți ferecate. Viața familiei e îndărătul lor, tăinuită. Neavând pământuri întinse, locuitorii Cisnădioarei mai toți sunt meseriași. Mica industrie de demult, pe când se slujà mai des în biserica de pe deal, s'a păstrat neatinsă. Liniștea satului este întreruptă de loviturile ciocanelor ori de țăcănitul răsboaielor. Pălăriile de paie purtate și de femei, la câmp, să împletesc mai mult în Cisnădioara.

Totul are, din nenorocire, un sfârşit, mai ales plăcerea. In tovărăşia unui flăcău, cu pestelcă dinainte, cu pipa'n gură şi coasa pe umăr, am apucat drumul tăiat mai deadreptul printre livezi.

Soarele bătea în plin, drept din creştetul cerului. Străluceau merele pe pomi ca nişte boţuri de ceară, iar florile cu corola larg deschisă, aşteptau vornicei înaripaţi, să le vestească nunta mult dorită. Chiar cu riscul de a fi dojenit, m'am abătut din cărăruia tăiată prin fâneţe şi m'am tolănit în împletitura de plante înflorite. De peste tot se râdica imnul belşugului şi al fericirei traiului în mijlocul naturii. Din plămada pământului încălzit, din sărutul razelor soarelui cu ţărna răscolită de om, au răsărit pretutindeni numai flori şi poame.

„Planuri frumoase de înfăptuit se îmbulzeau, ca stelele din jurul nostru, nenumărate, în noaptea senină" (Goethe).

VII

DELENI

După câteva săptămâni de drum prin ţinuturile săseşt din Ardeal, nu vedeam înaintea ochilor decât sate cu casele strânse grămadă, cu uliţe drepte, acoperişuri de olane roşii fără întrerupere de la un capăt la altul al străzii. Atât ce mă obişnuisem cu ele, în cât se întipărise în retină şi jucau înaintea mea, ca nişte chipuri obsedante, suprapunându-se imaginea Zârneştilor cu cea a Râşnovului sau a Basnei, formând la urmă un caleidoscop în care petele roşii, regulat înşirate, predominau.

Scurtă vreme după ce m'am întors acasă, am apucat drumul Hârlăului, orăşelul din jud. Botoşani, cu frumoasa biserică de pe vremea lui Ştefan cel Mare. De acolo am avut ocazia să fac un scurt drum până la Rădeni, unul din satele ce ţin lanţ dealungul dealurilor înalte, până dincolo de Botoşani.

Când ochii îţi sunt obosiţi de o monotonă privelişte, îi odihneşti îndreptându-i spre un nou peisaj. Aşa fu şi acum. Dealurile împădurite, cu cuiburi de case răsleţe pe coasta lor, pete albe pe fondul verde, îmi şterseră din ochi imagina uniformităţii satelor săseşti printre care am colindat atâta vreme.

E dreptul, din punct de vedere edilitar este o mare deosebire dintre compactele sate ardeleneşti din preajma poalelor carpatine şi dintre satele dealurilor moldoveneşti.

Aici drumurile sunt naturale, făcute pe pante repezi ca să se scurgă apele; căsuţele acoperite cu stuh sunt pitulate cu cozorocul tras pe ochi. Insă decorul general al satelor moldoveneşti, din ţinutul dealurilor, este de aşa natură în cât îţi dispune sufletul către orizonturi altele, de cât acele ale zilnicilor trebuinţi. Şi ori ce s'ar spune; cerul senin, geana de pădure, mosaicul de ogoare şi livezi, orizontul larg cu zare depărtată cântăresc mult, prin inconştienta influenţă a frumuseţei ce o desfăşoară, asupra firei moldovanului, predispus să-şi ridice ochii mai adesea spre cerul adânc.

Cel dintâi sat mare, ce începe aproape din coasta Hârlăului este Deleni, vestit prin pietrele de moară ce se scoteau mai de demult de sub creasta dealului. E tipul unui sat moldovenesc de deal. Casele sunt presărate pe povârnişul coastei, până aproape pe locul şes, croit jos de un pârâiaş. La şes încă nu s'au scoborât. Pe un umăr de pământ, dominând satul, dar şi zarea depărtată, e curtea boerească, împrejmuită cu gard ştreşinat ce închide în el şi biserisa curţii, devenită azi a satului. Un parc larg, bine îngrijit înconjură curţile ca şi livezi cu pomi încărcaţi de roade. La spate se ridică păretele dealului odată mai împădurit; în faţă stau căsuţele foştilor supuşi; iar spre răsărit se întind dealurile joase ca nişte valuri domolite, iară nici un pisc mai ridicat. Ceaţa nămezii le estompează conturul, până ce pământ şi cer se contopesc în dunga aburie a orizontului. Fie care gospodărie e ţărcuită de gard împletit de nuele, ori şanţuri cu gard viu de cătină. Curtea s'a păstrat. Stăpânii de odinioară, cei în vârstă, au rămas credincioşi pământului. Nu socoteau izvorul vieţii lor, numai drept oază cunoscută vara, pentru răcoreală restul timpului trăind la Iaşi, Bucureşti ori Paris. Nu veneau în contact cu ţăranii numai în timpul alegerilor.

Au stat locului, au ajutat cât au putut, au sfătuit adesea; de aceia nici în 1907 n'au fost molestaţi, nici acum nu se prea manifestă acreala constatată aiurea. Totuşi azi lucrurile

s'au mai schimbat. Curtea nu mai poate porunci. Stăpânul e la cot cu fostul iobag, în toate drepturile. Numai tradiţia cât mai menţine distanţa şi respectul. Schimbarea din păcate, deocamdată se prinde în negativ. Exemplul de sus, fie în sădirea livezilor, fie în gospodăria generală, nu mai este ascultat, căci lipseşte constrângerea. Pe de altă parte goana după pământ, pământ arabil, veşnica năzuinţă a sătenilor chiar când cel din apropierea casei poate da din belşug ce trebuie pentru traiu, a îndreptat atenţia noilor împroprietăriţi, spre zările depărtate, arabile. Livezile pier, căci porumbul cere muncă grea. Ici şi colo câte un nuc bătrân, povesteşte de vremurile când coasta dealului era o floare, primăvara. Aşa e la Deleni, aşa mai încolo, la Rădeni. Scobori spre un pârâu, prin o veche livadă de pruni, desgrădită. E unul din bunurile mici rămase păragină, până ce birocratismul cu mers de culbec, le va scoate în vânzare spre a avea cine le îngriji. Vestitele mere Rainette, odată fala produselor ţinutului, azi aproape nu se mai găsesc. Un proprietar le cultiva; din grădina lui prin altoi, trecură în grădinile sătenilor. Azi proprietarul a dispărut. A rămas după el numai zidul gros din jurul bisericei. Nimeni însă nu i-a luat locul în ce priveşte cultura pomilor, izvor de bogăţie locală. Livezile sunt pe sfârşite; pământul e lăsat să se prevale spre pârâu căci goana e după câmpurile netede pentru semănat. E năluca amăgitoare, părăsindu-se belşugul din vatra casei. In tot ţinutul acesta, asemenea celui de la Piteşti pe malul Argeşului, nu e o şcoală de pomicultură, care să învie adevărata producţie naturală.

Singurul semn al schimbării adusă de vreme e fabrica de spirt, scoborâtă jos, în preajma urcuşului carelor cu bucate. Pare că e emblema timpului, cu hidosul spectru asleirii prin alcool. Tabloul general e complect. Sus: ce a fost; e urma timpului de scădere socială dar de trai mai omenesc. Mijlocul e prefacerea de acum; simplă formă indeplinită. Nici o îndrumare, nici o canalizare a liberi

tății depline, venită brusc după o lungă perioadă de iobăgie. Cei chemați spre viața obștească sunt lăsați de capul lor, trași de mânecă de toți care râvnesc, pe alte căi, să ieie locul celor de la curte, de sus. Mai la vale, hornul fabricei de spirt iți aduce aminte de crășmele puse în calea celor, care încă sunt la: „Cum va vrea Dumnezeu".

Și totuși o regiune naturală așa de variată și bogată ca acea din Deleni și împrejurimi, poate fi centru de producție deosebită de a câmpurilor arate, dacă preocupările tuturora ar fi la îndrumarea săteanului spre înțelegerea altor îndeletniciri de cât dea arunca sămânța ori unde și ori cum. Toată coasta de dealuri poate ajunge o pepinieră rodnică. Natura s'a îngrijit de tot; adăpostul dealurilor, pânză de apă bogată, umbra pădurilor, dar și bătaia soarelui, sunt îmbinate în condițiuni extrem de favorabile pentru a face din regiunea întreagă oglinda ținuturilor de dincolo de Prut, de sub dealurile Codrului. Dacă înțelegere și îndrumare ar fi, toate satele dela Hârlău la Botoșani, ar forma o enormă cooperativă pentru cultura pomilor, creșterea păsărilor și a albinelor, îndeletnicire mănoasă și nu istovitoare. Așa trebue să fie într'o țară cu terenuri variate. Trebue să ajungem la o diviziune a muncei și la o specializare după condițiunile locale. Dacă pădurile de sus se vor tăia fără milă, cum se taie; dacă livezile se vor părăsi, cum se părăsesc, nu va folosi nimic belșugul holdelor de pe ogoarele depărtate. In jurul casei va fi iad. Puhoaiele vor nărui gospodăriile iar arșița va dogori și frunza salcâmului. E păcat și de loc, e păcat și de oameni.

VIII

EUDUL

Inchizând ochii, retrăesc puţinele ceasuri duse, astă-vară, în mijlocul unui pitoresc sat din Maramureş, mai ales evocator al vremurilor cu totul, cu totul depărtate, când buciumul ţinea loc de goarnă şi focurile pe vârf de deal, drept telegrafie fără fir.

E un sat compact, izolat într'o îndoitură de munţi. Dela drumul mare, de pe valea Izei, un drum lateral se înfundă în el. Pe urmă vin munţii cu păduri dese de brad, cu poeni şi păşuni grase. Numai pe picioarele mai joase de dealuri, ogoare de porumb, mai rar de alte cereale, insuficiente pentru pâinea zilnică, împestriţează orizontul restrâns cu aurul şi argintul, lor.

Nimic nu e schimbat, în acest colţ vechiu al românismului, din ceiace trebue să fi fost acum 6—700 de ani. Casele sunt aproape toate numai bârne. Ai zice stâne mutate de pe plaiurile muntoase, la adăpost de vale. Sunt resleţite cum s'a nimerit, când jos, la drum, când acăţărate pe coaste repezi. Trunchiurile de brad, abea cioplite, încheiate la colţuri, formează pereţii. Acoperişurile de draniţă, sunt repezi ca să nu fie prăbuşite de nemeţii iernii. Sunt trase pe ochi, ferestruice micuţe, care lasă puţine raze de soare să străbată în odăi. Simplicitatea stânei domneşte şi în interior. Nimic de prisos. Absolut strictul necesar pentru o viaţă necăjită. Iţi face impresia că gospo-

darul nu aşteaptă decât să audă trăgându-se clopotele care anunţă pericolul, spre a-şi lua traista'n băţ, apucând iarăşi poteca codrilor cunoscută numai de el. De altfel casa întreagă poate fi mutată din loc în loc.

In afară de vatra, în care se ţine jarul sub cenuşă, numai laiţele înguste, din jurul odăii de locuit, e toată mo-

Fig. 2. — O casă mai mare din Eud

bila. Ba mai este şi o masă în colt, înlocuită uneori cu o lăduncă de brad, cel mult încrustată. Pe culme stau înşirate roadele industriei casnice. In odaia mare e mai multă avere. Acolo e şi pat. Din tindă dai în cămara de după casă, cu tot ceiace trebue pentru ale gospodăriei. Stau claie peste grămadă: lână spălată care aşteaptă să fie toarsă ori torturi gata să devie urzală. Putinele sunt pregătite pentru brânză, temeiul de hrană peste iarnă.

In afară căpeteniilor funcţionăreşti, trecute prin şcoli dela oraşe, nimeni nu ş'a schimbat portul strămoşesc. Ce frumoase făpturi de români neaoşi! Cu faţa lor lungăreaţă, regulată, cu nasul mai mult acvilin, cu fruntea largă, în-

cadrată de părul lăsat plete, bărbaţii înalţi, bine legaţi, sunt icoanele legendarilor descălecători mai ales când sunt grămadă în cadrul naturei neştirbite din ceiace era altă dată. Intreaga lor fiinţă transpiră mândria nemeşilor nobili, conştienţi de însemnătatea lor prin vraiştea vremii. Sunt mândri de obârşia lor, sunt mândri de satul lor. Şi acum pomenesc, ca de un fapt tolerat, dar nemistuit complect, imigrarea familiilor din alte sate. Iţi arată urmaşii: Acesta e din neamul Dunca venit de peste munte!

Trăesc în veacul al XX-lea, în portul şi obiceiurile vremurilor de obârşie. E caracteristică, asemenea celor din ţara Oaşului de peste creastă de munţi, cămaşa scurtă a bărbaţilor până mai sus de chimirul lat pe care-l mai poartă cei bătrâni. Când se apleacă, şalele sunt goale.

De altfel totul, în port ca şi în gospodărie, poartă pecetia arhaismului străvechiu. Puţin, prea puţin, au păşit dincolo de faza lemnului, tot aşa de veche ca şi a pietrii. Fără lemn nu se poate înţelege viaţa lor. Uneltele gospodăriei sunt din lemn, după cum lacătul şi cheia tot din lemn sunt, un sistem de încuiat pe cât de simplu în aparenţă pe atât de sigur prin ingeniozitatea imbinării. Wertheim-ul modern nu e mai iscusit.

Chiar arhitectura cea mai complicată, acea a bisericelor, e aplicată tot la lemn, materialul de construcţie dela talpa clădirii, până la crucea din vârful turnului. Nici nu ţi-ai putea închipui atâta trăinicie a lemnului fără aceste biserici străvechi. In Eud sunt două. Una, din vale, pe un pisc de colină, e veche de peste jumătate de mileniu. Se păstrează, ca o relicvă, dovada vechimii satului întreg. De altfel în Maramureş biserici de lemn ridicate în veacul al 14-lea nu sunt rarităţi.

Tălpile de stejar, sunt ca ferul. Acoperişul cu coama scurtă, are laturile iuţi. Ferestruicele mici, abia lasă să se desluşească buchele, la strană. De deasupra uşei de intrare, se înalţă ca o săgeată, svelt şi elegant, turnul din

lemn, cu cerdac în dreptul clopotniţei. E tot ce poate f mai uşor dar şi trainic. Bisericele maramureşene îţi aduc aminte de templele norvegiene, date ca exemplu în tratatele de artă universală. E tipul de arhitectură gotică, potrivită cu materialul, din lemn, avut la îndămână.

Mai ales când biserica e pe un dâmb, pe partea mai

Fig. 3. — O gospodină din Eud.

ridicată din sat, cum e biserica cea nouă din Eud, iar turnul ascuţit se profilează pe cerul albastru, nici măreţele săgeţi ale bisericelor din apus, nu-ţi lasă impresia de agerime ca aceste plăsmuiri a maeştrilor români.

Satul, tot mai mult decât celelalte, pentru că e mai izolat, formează un întreg în sine, icoana vie a vremurilor pe care nici în cronici nu le găsim descrise. Ating legenda. Intre poporul care-şi duce, azi, viaţa-i grea, lipsindu-i mălaiul pentru mămăliga de peste tot anul, între obiceiurile lui rămase ca pe vremea lui Dragoş cu fiinţa-i înecată în ceaţa depărtării, dar a cărui urme să păstrează în satul învecinat Cuhea, cel puţin în pioasa credinţă a poporului, este o legătură atât de strânsă, încât formează o armonioasă unitate în etnografia poporului nostru, demnă de cercetat în toate amănunţimile ei.

Dacă în vârtejurile patimilor zilnic răscolite, am avea măcar clipe mai senine; dacă în preocupările noastre ar intra şi reala cunoaştere a tot ce a fost lăsat în plata domnului, şi dacă cuvintele de ţară şi neam ar corespunde în adevăr unor noţiuni precise, sfinte, la Eud, am trimete copii din şcoli să se închine la lugărul, păstrat neatins, a tineretului celor rămaşi ca pe vremea lui Dragoş-Vodă.

E atâta bogăţie de izvoare arhaice în Maramureşul întreg, încât nu s'ar putea dovedi cu cercetarea lor.

IX

MEHADIA

E cel dintâi sat mai mare dela Orşova în sus. Numele lui este prea cunoscut, confundându-se de mulţi cu localitatea băilor Herculane, zise scurt băile dela Mehadia. Acestea sunt pe Cerna, cealaltă e pe afluentul Bela-rece. Una e căutată din cauza apelor fierbinţi care ţâşnesc cu îmbelşugare din măruntaele pietroase ale pământului, cealaltă e tăinuită în sărăcia râpelor pietroase puţin productive.

Totuşi e o localitate vestită prin importanţa ei strategică. E intrarea spre **Porta orientalis,** care dă în inima Temişianei.

Până la ea, Valea Cernei, îngustă, mărginită de munţi înalţi, împăduriţi, este neospitalieră, prea puţin populată. Râul, şoseaua şi drumul de fer se împletesc în o şuviţă îngustă.

La Mehadia locul devine dintr'odată mai larg. Sălbatecul pârâu Bela-rece, cu afluenţii săi muţi pe vreme de secetă, răscoleşte coastele munţilor, alcătuiţi aici din roci care se lasă lesne a fi săpate. Torentele sălbatece, sunt pustiitoare, când apele dela munte vin năpraznice. In 1910, în Mehadia a fost una din inundaţiile cele mai mari ce s'au înregistrat vre-o dată. Totuşi tocmai intensa activitate a apelor, a lărgit spaţiul şi a prilejit aşezarea omenească dela Mehadia.

Mai spre nord încep roiurile de sate, până departe spre Temişoara. Aceasta a făcut ca Mehadia să fie, în decursul vremurilor şi loc de oprire a năvălirilor eventuale. Numeroasele pietre cu inscripţiuni Romane arată popasul îndelung al strămoşilor noştri prin aceste locuri.

Prin săpături repetate, s'a dat de urmele castrului.

Aici în jurul Mehadiei, au avut loc multe războaie cu turcii, la 1717, 1738, 1788.

Pretutindeni se găsesc urme de ruine şi valuri de vechimi, suprapuse. Sus in spre nord, sunt urmele zidurilor romane. Colecţia de monede, variate şi minunat păstrate adunate cu sârguinţă de generalul Cena arată importanţa vechii aşezări romane. Sub primărie să păstrează încă rămăşiţi din intăriturile Sf. Andrei; pe o stradă de pe dreapta râului au rămas în relief temelii, indicând planul unei vechi biserici calvine, iar pe vârful unui deal bolovănos, de pe stânga apei, se înalţă încă un perete dintr'un turn de observaţie sau o citadelă de apărare din veacul al 16-lea.

De altfel şi natura însăşi a venit in ajutorul acestui loc strategic. Spre sud o enormă stâncă de porfir, răsărită ca un uriaş pumn ameninţător, străjueşte intrarea; pare că e gata să se prevale. Poporul a botezat-o chiar Străjoiul. Spre nord, un pinten mai mic, Străjeţul, naşte alt gât strâmt.

Satul azi îşi duce viaţa tihnită, în mijlocul unei naturi prea puţin prielnice pentru belşug şi traiu mai lesnicios. E un cuib de români vânjoşi, care-şi trec zilele în grea trudă. Din 2021 locuitori, abea 6 la sută sunt străini, câţiva unguri, mai mulţi şvabi şi prea puţini evrei.

Terenul e pietros, râpos; albia râului nesigură. Pământul de arătură e pe sponciu. Doar pe partea mai trăgănată a coastelor de munţi se pot sădi câţiva pomi, sau câţiva butuci de vie. Rar când se poate ţărcui un ogoraş pentru popuşoi. Locuitorii trebue să se ocupe şi cu alte îndeletniciri decât agricultura. Mulţi lucrează la minele de căr-

buni din apropiere, alţii la lemne. Bună parte sunt industriaşi ori meseriaşi. Din 82 meseriaşi numai 12 sunt străini, din care 1 evreu. Străinii nu prea au ce să caute unde viaţa e grea şi unde concurenţa băştinaşilor harnici o face şi mai grea.

Natura aspră, anevoinţa traiului, însă a oţelit sufletele. Ş'au dat seama, până la cel de pe urmă sătean de vitregia vremurilor în cari au trăit din moşi strămoşi. In casa fiecăruia rămânea mereu aprinsă candela, în aşteptarea ceasului care a sosit în sfârşit. Conştiinţa de neam şi de nedreptate a soartei au creiat eroi puţin ştiuţi. La 1784 din Mehadia porneşte preotul Gh. Stoica de Haţeg cu 100 volintiri în ajutorul lui Horea; dar e prea târziu. Faima Mehadiei, în vremea din urmă o făcu generalul Cena, român de baştină, rămas şi român în simţiri. Casa în care a trăit este arătată ca un monument, oricărui călător. Suspectat de unguri, la isbucnirea răsboiului, este întemniţat la Temişoara, de unde nu scapă, spre a se duce la Viena, de cât pe cuvântul de militar. Numai când germanii au ocupat Muntenia, i s'a îngăduit să revie în Mehadia, unde amărât şi-a trecut ultimele zile cioplind în lemn, în chip măestrit, miniatura castrului roman dela Mehadia şi orânduindu-şi colecţia, lăsată prin testament, ca să formeze un muzeu regional la Băile Herculane. Puterii pumnului, bătrânul militar român răspundea în tihna casei lui cu dovada nediscutată a stăpânirii noastre străvechi peste plaiurile frumoase.

De altfel simţemintele naţionale ale locuitorilor se menţin şi prin conducătorii lor sufleteşti. Actualul paroh căruia îi datoresc multe din cele pomenite aici, a fost doar şi el luat pe sus din faţa altarului şi întemniţat. Se explică astfel gestul care l'a săvârşit, ducând la serbarea din urmă, ţărână de pe mormântul eroilor bănăţeni spre a fi depusă în panteonul eroilor dela Mărăşeşti.

Până şi ochii săteanului Matei Grecu, în casa căruia întâmplător m-am nemerit spre a vedea un interior de

gospodărie, sclipeau de energie sufletească povestind silinţele de a ţinea trează conştiinţa de neam, când cea mai slabă vorbă însemna puşcăria. E dreptul că acum cam dădea din cap cu durere, văzând că în fruntea mesei au ajuns mulţi din acei care şi pe alte vremuri ştiau să se pue bine cu stăpânirea. Era oarecare amărăciune, dar nu desnădejde; era o blajină şi cuminte dojană, dar nu răsvrătire. Spera încă în îndreptarea care trebue să vină.

Deşi satul e curat romănesc, totuşi înfăţişarea lui e deosebită de a altora. E adaptarea la mediul natural. Natura e aspră, locul strâmt. Locuinţele sunt strânse grămadă, una în alta. Spaţiul dintre case e împlinit cu zid înalt în care e lăsat doar loc pentru poartă, tot înaltă şi streşinată.

Bolovanii de piatră sunt din belşug căraţi de puhoaie. Sunt folosiţi până şi la ţărcuirea micilor livezi de pe coastă. Gospodăria e o cetăţuie de piatră. Casa cu cele trei încăperi — soba mare, bucătăria şi soba de locuit — formează latura unui pătrat, complectat cu atelierul din fund. cu ecareturile celelalte, toate zidite şi cu poarta de la strada.

Loc de verdeaţă nu este puţini salcâmi ce umbresc satul, îl împrejmuesc în afară Pometuri rar sunt în jurul curţii; sunt acăţărate pe coasta pietroasă a muntelui. Numai în jurul bisericei vechi de aproape un veac şi jumătate proaspăt şi frumos zugrăvită pe dinăuntru, fiind reconstruită după cutremurul din 1838, este un spaţiu mai larg, nelipsita piaţă cu 2 bieţi salcâmi într'o coastă.

Casele cu obloane la fereşti, cu temelia înaltă, cù acoperişul de ţigle, lipite una de alta, îmi aduceau aminte mai mult de unele saţe din nordul Italiei. Butucul de viţă pus în faţa casei, la stradă, căţărat până sub acoperiş, formând ferestrelor un pervaz de struguri, oleandrii, înalţi, ciucură de flori înşiraţi în faţa ferestrelor, caişii din unele grădini şi chiar resleţiţii migdali, măresc amintirea ţinuturilor meridionale.

E explicabil totul prin clima mai dulce. Din spre sud boarea caldă mediterană străbate încă în lungul văii Cernei, aşa în cât face să crească în voie castanul adevărat, până hăt adânc în jghiabul din Băile Herculane.

Pe lângă clima ceva mai domoală, se adaogă şi natura terenului, pentru ca în plină românime să te crezi într'un colţ din Italia. E însă o curioasă coincidenţă că înfăţişărei satului corespunde şi numirea care aduce aminte de strămoşii romani. Mehadia e nume întrebuinţat de străinii. Localnicii îi zic Meegia — Ad-Mediam — iar ei îşi spun megiaţii.

X

MOLDOVA-NOUĂ

Când urci dunărea spre graniţă şi ieşi din Cazane, răsufli mai în larg. Malurile nu sunt pripoare de stânci, care strâng apa grămadă. Munţii se depărtează, sunt cu coastele trăgănate, cu văi ospitaliere. Satale din apropierea ţărmului, nu mai au casele acăţărate pe piatră.

Sunt întinse în voie, iar altele se înfundă şi în munţi.

Ajungând prin dreptul Moldovei vechi, ţi se arată ca o curiozitate a locului, o vie mare pe faţa întreagă a unui deal trăgănat. Pe o întindere de vreo 75 de jugăre butucii aşezaţi în şiruri, se văd ca linii regulate, verzi, dese, grupate în table despărţite prin drumuri înguste. Jos, la poale, ca şi o cupolă de fortificaţii, e pivniţa, podriunul, cu antalele pline cu vin, aşezate în 2—3 rânduri unele peste altele, de jur împrejurul spaţiului lung, luminat cu lămpi cu acetilen.

E via societăţii, căci stăpânirea societăţii „Reşiţa" începe dela Dunăre şi se întinde până mult mai sus de Anină. Pământ, subpământ, păduri păşuni şi câmpurile de arat, sunt ale ei.

Prin aceasta e şi stăpână şi asupra oamenilor; cei care nu se înţeleg cu legile ei de fier, trebuie să-şi ieie lumea în cap.

In dosul dealului cu via Societăţei, stă ascuns satul Moldova-Nouă; prin această numire se spune că locuitorii sunt colonişti veniţi din depărtări.

Jos la ţărmul Dunării e Moldova-Veche, sat de sârbi mai mult.

Rar exemplu poate fi adus de strânsa legătură dintre viaţa oamenilor şi locul unde trăesc. Jos în vale e belşugul aduŝ de Dunărea navigabilă şi şesul întins, numai ogoare. Casele, aliniate, sunt gospodăroase, cu spaţiu larg în jur. Spre toamnă, girezile de paie, stogurile cu fân dau satului înfăţişarea îndestulării.

Moldova-Nouă e sat de munte. Casele sunt înşirate în largul văilor ramificate, până unde coasta se ridică din firul apei şi nu mai îngăduie omului să-şi clădească măcar o colibă.

De sus, de pe vârful dealului cu via, se prinde de minune adaptarea omului la loc, ca şi forma satelor după configuraţia terenului. Spre dunăre, Moldova-Veche, e ca o insulă de case, înconjurată de întinsul ogoarelor şi al păşunelor, cu cârduri mari de vite.

Spre miază-zi se înalţă un amfiteatru de munţi, posomorâţi în îmbrăcămintea lor de păduri. In fund e Muntele Corcanului ca un dinte de stâncă ruginie, răsărit din mantaua făgetului. Se prelungeşte spre miază-zi în Cioca Firezanului şi de cealaltă parte cu Vranovăţul. Păduri şi piatră pretutindeni. Ogoarele de păpuşoiu, unde locul e mai aşezat, sunt ca nişte petece gălbii asvârlite ici şi colo, sdrenţe aninate de tufărişul ciriteilor sgribuliţi. Din păşunele firave, abea au caprele sprinţare ce prinde cu buzele. Şi totuşi satul are case de piatră, cu gospodărie prinsă înlăuntru. In inima lui spaţiul e ceva mai deschis. Aci sunt magaziile societăţii, curţile societăţii, joagărul societăţii. In capătul pieţii nelipsite, biserica papistaşă îşi înalţă cele două turnuri înalte cu acoperişul roş. Cea românească e pe un umăr de munte, la intrarea în sat. Pe urmă casele apucă drumul văilor înguste. O parte se îndreaptă spre Ferezan, altele se înşiră pe Valea Mică, umbrite cu frumoşii plopi piramidali. Cracul cel mai lung din sat, se îndreaptă spre Valea Mare, împrejmuită cu două dâre lungi de case. In jurul lor rar câte o palmă de

loc, pe care se seamănă cu grijă câteva fire de zarzavat. Incolo e numai piatră duşmănoasă, care face viaţa grea.

Aspre sunt zilele coloniştilor fugiţi din Oltenia şi adăpostiţi în spaţiul îngust dintre munţi! Ei îşi zic bufeni, pe când cei băştinaşi sunt frătuţi. Au fugit de rău şi au dat peste mai rău, fără însă să ajungă desnădăjduiţi. Ba din potrivă. Cine se încrede de vrednicia românului să viziteze Moldova-Nouă. Nu au pământ de arat. Işi câştigă pâinea din greu lucrând în pădure la lemnărit, muncind cu cărăuşia sau ajungând buni meşteri în ale băieşitului.

Când nu găseşte de lucru locului, se duce în pribegie. Cu ferestrăul lat pe umăr, cu desaga în spinare apucă spre alte meleaguri mai prielnice. Ajung unii până la Petroşani ori chiar Comăneşti în Bacău, pentru a lucra în minele de cărbuni.

Gospodarul, a cărui casă i-am vizitat-o, mi-a spus că a fost până la minele din Ruhr. De acolo a venit cu braţul tatuat.

Acasă rămân numai femeile. Câte odată numai ele sunt în sat, ţinând gospodăria într'o curăţenie şi ordine exemplară, învingând prin hărnicie şi destoinicie asprimea împrejurărilor. Căci pământul a neprielnic, dar şi natura e riguroasă. Când vântul aprig local, Corsova, suflă din direcţia Crivăţului, răstoarnă şi căruţa cu cal. E mistralul regiunii.

Iarna când nămeţii se îngrămădesc spre intrarea văii, satul e ca şi blocat, iar când vântul şueră în toiul iernii „înghiaţă şi viţelul în vacă“. Pământul e numai piatră, natura e vitregă; „Societatea“ le întrece. Fără voia ei nici un paiu nu se poate folosi nimeni.

Pe cărarea muntelui am întâlnit câteva femei, îndoite sub povara frunzarului ce-l duceau, pentru vite, acasă. La un popas am încins vorba cu ele.

„Ducem greu Domnule“ se tângui cea mai în vârstă. „E secetă mare şi nu au vitele ce mânca, le hrănim cu frunze, dar şi aceste sunt scumpe, Societatea ne ià câte

5 lei de sarcină, iar dacă codrenii (pădurarii) ne prind cu o creangă mai mare, plătim ştraf. N'avem nici un petec de pământ, căci unde te întorci dai de societate. La revoluţie, au încercat unii dintr'ai noştri să puie stăpânire pe ochiurile mai oble, care le vezi colo pe coasta muntelui. Abea dă colţ cucuruzul în ele. Le-au ţărcuit cu crengi, în crezare că a venit vremea să le stăpânim şi noi. Cum s'au mai liniştit lucrurile, ni le-au luat înapoi. Judecă-te dacă poţi cu Societatea. Vai de copiinoştri!

Işi aburcă legătura cu frunze în spate şi coboră, îndoită din şele, cu tovarăşele ei, cărarea şerpuită spre casă.

Azi lucrurile s'au mai schimbat ceva, căci „Societatea" nu mai e numai în mâni duşmănoase.

Mă întorsei îndărăt spre punctul cel mai înalt al dealului de unde privirea aluneca de o parte peste Moldova-Nouă, sat al lipsei, al vredniciei dar şi al răbdărei până la resignare, iar de alta peste şesul mănos folosit de cei aduşi de peste munte. Un gât de vale despărţea două lumi atât de diferite în ce priveşte viaţa.

Umbra timpurie se lăsa dincoace în văile înfundate. Poleiala apusului de soare se revarsă dincolo de deal, peste ape cu reflexe de bronz, peste miriştea ogoarelor rodnice, făcând pânză de aur, lăsată peste valea larg deschisă dinspre Buziaş.

XI

MĂCIN-NICULIȚEL

Dobrogea, în timpul verii, e stepa dogorâtă de timpuriu. Vânturi neogoiate răscolesc suluri de praf, înălţate în spirale strânse, ca nişte trombe. Doar apusurile de soare rămân neîntrecute. Rotocoala de jar se lasă încet spre asfinţit, poleind cu auritele sale raze peisajul întreg, larg ondulat. Un zabralnic ţăsut numai în fluturi se lasă în faţa lui, mărindu-i discul, înroşind orizontul, învolburându-l în colori fel de fel, trecând pe nesimţite din apele roşului până'n argintul ceţei de sară.

In schimb un drum făcut în Dobrogea, primăvara, e cu totul înviorător. Există par'că o înţelegere din partea vegetaţiei, a neprielnicelor zile ce o aşteaptă cât de curând. De aceia cum se ridică osanalele cârdurilor de păseri călătoare, până şi munţii de piatră se trezesc, silindu-se a se împodobi în hainele mândre ţesute cu flori.

Viaţa se deşteaptă întâi în baltă. Sălciile dau semnalul. Pe drumuri încep a se aprinde luminiţele caişilor, a ciriteilor. Colţii de iarbă se arată, svâcnesc repede, după cum tot repede se deschid şi bobocii florilor. E linişte adâncă şi totuşi simţi glasul tăinuit de veselie, imnul fericirii mute.

Acum, în primăvară, cel mai fermecător drum e cel de la Măcin, prin Cerna, Ortachioi, Meidanchioi, până la Niculiţel. Când automobilul înlocueşte căruţele dobrogene fe-

recate, te poţi întoarce de-a lungul Dunărei, spre Galaţi. Treci prin toate gamele plăcerei răscolite de un drum variat, pitoresc.

De la Brăila până la Măcin, apuci calea apei, Dunărea abea scăpată de svârcolirile zăpoarelor, curge lin, umflată de apele de primăvară. Canalul Măcinului e o alee de sălcii, cu frunzele lor tinere, bătând în auriu, proaspăt ieşite în baia de lumină. Sălciile bătrâne, stufoase, aproape îşi împreună vârful ramurilor mlădioase, formând o boltă deasupra cărării de apă.

Intr'un fund de cot, minaretul moşcheei din Măcin se înalţă svelt, aproape de turlele şi bolta verzuie a bisericei creştine. Căsuţele scunde, cu streşina trasă pe ochi, cu acoperişul de olane ruginite de vreme, sunt strânse grămadă ca 'n podul palmii, între stânci de granit roşcat. In jurul oraşului, persicii şi caişii înveselesc peisajul cu petalele lor trandafirii, iar în spate se înalţă şira cea mai veche de munţi din România, crestată spre vârf şi cu bolovani numeroşi pe coasta săracă în arbori.

E mărturia apusă a unor falnici munţi de odinioară, înălţaţi în vremea când nici păseri nu brăsdau aerul, nici animale mamifere nu păşteau pe câmpuri. Din impunătoarea înfăţişare de odinioară, n'au rămas decât muşuroaiele înalte cât dealurile, dar având încă păstrate toate caracterele munţilor.

Şoseua se întinde albă şi dreaptă, dealungul lor. E acelaş drum bătut de atâtea şi atâtea popoare care au călcat trecătoarea dintre Asia şi Bizanţul ademenitor. In ogoare, ferul plugului răstoarnă din brazdă tuburi de olane, prin care odinioară curgea apă limpede de munte, către cetăţile pe ruinile cărora stau azi căsuţele din Igliţa ori alte sătucuri de pe malul Dunării. Aceiaşi soartă o au zidurile întăriturilor ca şi temeliile de munţi.

Şoseaua trece peste un prag de piatră bătrână la capătul căruia spre Dunăre se înalţă un moşuroiu de granit, vestitul Iacobdeal, de unde se poate avea cu mică osteneală

una din priveliştele cele mai largi asupra Bălţii Brăilei, numai sălcii, ghioluri şi canale. Spre apus, înecat în ceaţa zării, amestecată cu aburii pământului răscolit de plug, se întinde mănosul şes al Bărăganului.

Primul popas e în Cerna, aşezat în gâtuitură de munţi, cu „masivul" de granit lângă ea, icoana uriaşilor munţi alpini.

Alt popas e Ortachioi în şesul larg al Taiţei, cel mai mare curs de apă din Dobrogea de Nord; în toiul verii abia i se vede firul de apă mai molatec decât Bahluiul, măcar că isvorăşte din coasta priporoasă de piatră, de sub vârf de munte unde-şi face cuib vulturul, la fel cu acel care se roteşte deasupra Neagoiului.

Totul aici e în miniatură, după cum şi bătrânul gârbovit de ani, aduce aminte prin înfăţişare de voinicul de odinioară cât un brad.

La Ortachioi panorama e variată. Spre miază-noapte privirea pătrunde în labirintul şirelor muntoase, când piscuri ascuţite de porfir roş, când podişuri înalte de lavă întărită.

Spre miază-zi se întind dealurile domoale numai păduri care se lasă spre Babadag, pe când spre răsărit e zarea deschisă către lacul Babadagului şi a Razelmului, pionierii Mării Negre.

De la Ortachioi la Nicoliţel, drumul urcă, încet-încet, pe spinarea pânzei de lavă, care formează un podiş cu gheburi largi. Farmecul drumului acestuia nu-şi află păreche.

Mergi o bucată de loc numai prin pădure deasă de tei. E umbră şi cântec de păseri. Abia s'au stâns ultimii aburi din adormitoarea mireasmă a lăcrămioarelor, tămâia cadelniţată primăverii în isonul privighetorilor şi începe mireasma mai puternică a florilor de tei. O simţi din depărtare, înainte de a-ţi ieşi în cale cei mai frumoşi tei pe care i-am văzut vre-o dată. Drumul dela Meidanchioi la Nicoliţel l'ai dori să nu se mai sfârşească.

Mirosul te pătrunde, te ameţeşte. Te urmăreşte mereu; îl simţi şi după ce teii au rămas în urmă, răriţi de secure.

La capătul drumului te aşteaptă însă altă plăcută surpriză. De la marginea podişului de lavă, privirea ţi se pironeşte asupra căii largi, a Dunării. Ieşind din umbra pădurii, te orbeşte ploaia de lumină.

Strălucesc ochiurile de apă din luncă, străluce drumul lat al Dunării, iar departe, departe se zăreşte luciul stâns al Ialpugului şi sclipirile ca nişte frânturi de oglindă a clopotniţelor din Ismail. Apă şi pământ, cer şi arbori, se împletesc într'un tablou imens, întins la picioare. Perzi noţiunea existenţii.

E visul stârnit de îndelunga respiraţie a miresmei florilor, mai ales că liniştea e desăvârşită.

Nicoliţelul e jos, sub malul de piatră ruginite.

Ca să te scobori la el, drumul face şerpuiri înguste, cu decoruri variate. Când satul apare în cadrul luncii înverzite, când se ascunde sub perdea de arbori spre a se iţi din nou. E un joc de-a ascunselea ca şi pe drumul dintre Apoldul-mare şi Săliştea.

Oricât de tihnit ar fi popasul în satul înconjurat de vii, şi chiar dacă amurgul s'a lăsat. preferi pacea locaşului Mănăstirii Cucoş din apropiere. Singurătatea locaşului sfânt încheie mai potrivit ziua de traiu intens cu frumuseţile naturii, dintr'un mic colţ al pământului românesc.

XII

MÂNASTIREA BIXAD

Unde te întorci în frumoasa noastră ţară, dai de colţuri care te pironesc locului prin mândra înfăţişare a naturii sau te ademenesc prin particularităţi nebănuite de poporul nostru. Aşa e şi cu vestitul ram etnic vărât în munţii Tibleşului.

Ceia ce spre sud e ţara Haţegului aice, la pragul înstrăinării românismului, este Ţara Oaşului, despărţită de Maramureş prin creastă de munţi, ca şi Haţegul de Oltenia. Dela Satumare trenul te duce spre nordest în partea superioară a Văii Turului. La început e şesul întins dar vrâstat cu păduri de stejar. Atât de devastat ce a fost acest falnic arbore în celelalte părţi din ţară, încât simţi o adevărată plăcere trecând prin desişul lui, de aice. Ogoarele par poene, iar cumpenele înalte şi boii cu coarnele ca nişte fildeşi de elefant, îţi arată încă apropierea pustei.

Mai încolo de colinele, Peisajul se schimbă. Câmpurile sunt încadrate de dealuri de trachit, acoperite cu păduri. Surâd lanurile de soara-soarelui, pe cât păpuşoii încep să fie închirciţi; satele se ţin de poala dealurilor; au casele acoperite însă tot cu stuh. După bisericele cu turnuri ca nişte săgeţi svelte, numeri grupările omeneşti.

Variaţia creşte mereu. La Oraşul-nou, şesul pare un lac, iar casele acăţărate până pe vârful dealului. Spre nordest

prinde a se desluşi creasta munţilor învăluiţi în ceaţa argintie. Tabloul este complect. Bolta cerului senin, albastru, reflectează lumină asupra petelor de pădure, asupra auritelor tipsii de soara-soarelui, iar pistruii de cicoare par şi mai strălucitori, mai sinilii. Cârduri de gâşte să îngrămădesc spre valurile de apă, de te socoţi pe întinsul Razelmului.

In gară stau adunaţi flăcăii curioşi. Te isbeşte îmbrăcămintea lor, una din caracteristicele Ţării Oaşului. Toţi au cămăşi scurte abea până mai sus de şele, cu „gaci“ (ismene) largi, încreţiţi în lung. Nici unuia nu-i lipseşte dela şold trăistuţa pătrată de pânză, frumos încristată, cu o cruce ţesută pe mijlocul feţei din afară.

Deşi e cald, guba miţoasă atârnă la mulţi pe umăr. Sunt făpturi uscăţive, nu tocmai înalte. In căutătura lor e păstrată ceva din hotărârea omului în luptă cu nevoile. Cu cât sui în valea tot mai strâmtată, cu atât munţii, îşi ridică fruntea şi se apropie pepturile de stâncă. Privirea e atrasă de un grup de clădiri strălucitoare, de pe un umăr înalt de piatră printre care sclipeşte turnul unei biserici.

E vestita mânăstire Bixad. Dincolo de creasta munţilor, e Maramureşul.

Mânăstirea Bixadului e loc de pelerinaj nu numai pentru cei din cele 16 sate ale Ţării Oaşului, dar şi pentru credincioşi mai din depărtare. In biserică e păstrată icoana făcătoare de minuni a Maicii Domnului; în zilele de Sf. Petru şi Sfânta Maria curtea largă a bisericii, cu pomi resfiraţi prin ea, e forfotă de lume; se îndeasă pentru a urcà scara pe care ajungi la icoana împodobită cu frumoase ştergare şi cu tot soiul de miniaturi, cum se obişnueşte mai ales în bisericele catolice.

De hramul mânăstirii pornesc procesiuni de credincioşi, făcând cale de zile întregi, cu steaguri şi prapore în frunte. E drumul calvarului, oprindu-se la fiecare troiţă dela răscrucea drumurilor bătute, făcând rugăciuni în genunchi.

Aşteptând ca să le vie rândul la atins icoana tămăduitoare, credincioşii murmură rugăciuni :

Maica Domnului mi-ajută
Şi ascultă-mi biata rugă
Pururi tânără fecioară
Neînvinsă şi iubită.

In afară de Icoana făcătoare de minuni, mânăstirea nu prezintă alt interes. Biserica actuală de zid e din veacul al 18-lea. Chilii nu sunt, căci nici călugări mulţi nu se mai găsesc.

O clădire mare cu două rânduri e locuinţa stareţului, ca şi arhondaricul. Ingrijită e grădina cu flori şi via de pe coasta pietroasă din faţa mânăstirii. Te crezi în grădinile vechilor mânăstiri de benedictini, iar opera întreagă e a singurului frate care ajută pe stareţ în conducerea mănăstirii. E însă un maestru în arta florăriei, nu numai în aranjarea florilor ci şi în selecţionarea lor.

De aice din mijlocul florilor, priveliştea se întinde asupra încântătoarei depresiuni ocupată de Ţara Oaşului. Satul Bixad cu casele resfirate la marginea dealului, e cel din urmă. Munţii de trachit împăduriţi la faţă, cu aur şi argint în măruntaele lor, se înalţă în formă de circ de jur împrejur. Isvoare minerale ţîşnesc din inima lor. Bixadul este astfel şi staţie de Băi; un parc bine îngrijit, cu oteluri printre brazi, adună lumea mai ales din Satul-Mare, deşi în zilele de sărbătoare în jurul izvoarelor captate atrage mai mult împestriţătura sătenilor cu îmbrăcămintea originală.

Oaşenii au un port cu totul deosebit de al celorlalţi români; în această privinţă sunt la nord, ceiace pădurenii din jurul Hunedoarei sunt la sud.

Femeile poartă ciubote cu tivituri roşii; fusta albă cu multă horbotă pe la poale şi cu tivituri tot roşii. Cămaşa curată aproape nu se vede de sub pieptarul frumos încrustat. Mijlocul pare şi mai svelt în strânsura pogmatei, brâuleţ numai flori. Mânecele sunt largi şi încreţite, strânse

la încheitură. Sgarda de la gât e ca o salbă; canafuri spânzură la spate, iar în faţă „ciucalăii". Fetele port cozile pe spate iar nevestele le strâng sub conciu. Rumene, vioae şi fără sgârcenie la vorbă, la umbra bradului de lângă fântâna cu apă minerală, împestriţătura multicoloră a hainelor lor de sărbătoare, par ca buchetele mari de flori sălbatice din pajişte.

De altfel oăşenii iubesc florile. Chiar printre dracii de copii, de o schioapă, nu găseşti unul care să nu aibă măcar două-trei fire de flori la pălărie, după cum nu le lipseşte nici trăistoara de la şold, cu baierele lungi tot numai puchiţăi de lână curată. Trăistuţa aceasta e nelipsită din portul oaşenilor. Când se naşte, băetul capătă drept dar o trăestuţă cu un cuţitaş în ea.

E un semn al firii vioae, neastâmpărată, mereu gata la harţă. Cuţitul e arma de care lesne fac uz, ca şi italienii din sudul Italiei.

Locuitorii din ţara Oaşului, formează o insulă etnică, demnă să fie studiată mai aproape din toate privinţele. Infăţişarea lor e mai deosebită, iar portul ca şi dialectul limbii au făcut ca în jurul lor să menţină legenda ultimelor rămăşiţi de daci, păstrate în valea izolată, asemenea în multe privinţi cu acea a Izei din Maramureş.

Am intrat în casa bătrânească a unui fruntaş din Bixad. Nu e arhaismul maramureşan, dar departe mult nu e.

Mă înconjurau figuri imposante în simplicitatea lor, Bărbaţii în puterea vârstei, au o înfăţişare ceva cam aspră, cu ochii pătrunzători, sub o frunte largă, în cadrul feţei lungăreţe şi cu umerii obrazului mai proeminenţi. Cu părul de regulă tuns, tăiat drept pe frunte şi cu plete scurte tunse tot drept, la grumaz, îţi aduc aminte, e adevărat, de figurile dacilor aşa cum sunt reprezentate pe coloana lui Traian. Portul lor simplu, e cam la fel cu al celor din Maramureş.

Aceiaşi cămaşă scurtă de rămân şalele goale; acelaş chimir lat de pele pe care-l mai poartă bătrânii. Dar gacii

(pantalonii) de pânză albă sunt largi, cu roituri la margine, franzuri dese din destrămarea pânzei.

Pe cap poartă pălăriuţi mici, mici de tot, de le acopere numai creştetul. Le zic „clop" şi au mărginile resfrânte. Iarna le înlocuesc cu cuşme, adevărate tichii miţoase, care tot numai vârful capului acopăr. Cămaşa e uioş; a bătrânilor se deosebeşte prin mâneca brusc lărgită la capăt, asemenea cu mâneca dela antereul popilor. Semnul lor distinctiv este straiţa (traista) albă, cu baerile, chiar când sunt înflorite, tot cu cusături albe.

E atâta demnitate însă în întreaga fiinţă a oamenilor mai în vârstă şi cu atâta sfială ce vorbesc cei tineri în faţa celor bătrâni, în cât trăeşti o clipă din sfinţenia patriarhală a familiilor de demult.

Aflând că sunt din Moldova, unul dintre cei de faţă, mă întreabă dacă e departe până acolo, căci tare ar vrea să nu moară până ce nu va călca prin ţinuturile de unde a auzit din bătrâni că s'au scoborât ai lui. „Au venit cu mare ciurdă de marhă (cârduri de vite) şi cu atâta ciurdă de oi, încât aveau 33 de câni cu ei".

M'a isbit această reminiscenţă, căci în mintea mea făcusem o apropiere între cei din ţara Oaşului şi românii din Maramureş, deşi aceştia din urmă se leapădă ca dracul de tămâie de vre-o înrudire oarecare cu „tâlharii" din Oaş, gata la sfadă şi la pradă, după cum la nimica toată sunt în stare să te înjunghie cu cuţitul, de care nici la moarte nu se despart".

Totuşi în mine se păstrează vie asemănarea mare dintre înfăţişarea şi portul acestor două vrednice ramuri din trunchiul sănătos al neamului nostru rămase încă nouă în toate necunoscute.

„Laude-se Domnul nostru" au fost vorbele de rămas bun rostite de cei din Maramureş: „Să fie dzi gan" sunt cuvintele de despărţire a celor din Bixad. In tălmăcirea înţeleasă de toţi, înseamnă: „Să fii sănătos".

XIII

PE NISTRU

Ocnița este în nordul Basarabiei un nod important de drum de fer, cum e și Basarabeasca la sud ori Pașcanii în Moldova. Acolo se întâlnesc trei linii. Una care vine dinspre Cernăuți, în largi șerpuiri, ca și cărarea unui om besmetic; alta care duce spre Bălți, tot pe muche de dealuri. A treia, odată era foarte importantă, căci făcea legătură cu Kiewul. Azi podul dintre Ataki și Movilău, stă rupt în două. Linia Ocnița-Volcineț a rămas un mont de braț amputat.

In linie dreaptă, de la Ocnița la Nistru sunt numai vre-o 10 km. Se lămurește incursiunea banditească a unei cete de bolșevici, mai acum câți-va ani; au dat năvală, au jefuit și schingiuit personalul din gară și apoi au luat-o la sănătoasa de îndată ce s'a dat alarma. Semnul acestei prădăciuni cu omor, se vede în stația Naslavce, unde s'a ridicat un pios monument șefului de gară, erou ucis la postul său.

In schimb distanța dela Ocnița la Nistru, cu drumul de fer, e de vre-o 20 km. după sistemul rusesc de a face linii ferate. Șinele ocolesc fiecare viroagă ori vâlcea. De la Stația Hâjdău drumul de fer trage un ocol lung de vre-o 3 kilometri, spre a înconjurà un părâiaș, care ar fi fost ușor de trecut peste un pod scurt. Călătorii dornici de umblet ori grăbiți, se dau jos din tren, când intră în

curba lungă și îngustă. Tăind deadreptul ajung cu mult înaintea mașinei astmatice.

Totuși acest ciomp de linie, te duce spre unul din punctele cele mai pitorești de pe valea Nistrului, plină de altfel de colțuri încântătoare în tot lungul ei din ținutul Hotinului și al Sorocei.

Un pârâiaș, ca toate pârâiașele de dealuri; își târâe o slabă șuviță de apă, ieșită din izvoarele dinspre miazănoapte. Umezeala tiravă ce o împrăștie, abea dacă menține ceva verdeață pe fundul văiugii netezite.

Mai în jos de Naslavce însă, dintr'odată drumul lui e schimbat ca prin farmec. Intră într'o regiune nou geologică. Pături de cridă cu cremene îi iesă în drum, iar, el, odată, când era mai în putere, s'a tăiat o vale adâncă.

In dreptul gării, rămâi înmărmurit de brusca schimbare a peisajului. De o parte, e coasta dealului, numai cremene și bolovani rostogoliți, albi, de piatră friabilă. Clădirea gării e pe margine de pripor, iar șinele pe o prispă tăiată în stâncă.

Valea, îngustă, adâncă, surâde de verdele ierbii ce o acopere. Părâiașul leneș, s'a iuțit, cade în trâmbe subțiri peste praguri de piatră. E stavilit o clipă într'un ochiu de apă, pentru ca să poarte roata unei mori. Pe versantul celălalt al văii s'a lăsat de pe coama dealului un pâlc de tufani cu împestrițătură de culori, în zilele de toamnă timpurie. E un colț de raiu, față de pleșuvia peisajului de până aci, numai spice de porumb ori cenușa ierbii uscată prea de vreme pe imașuri.

De la Naslavce, trenul dă la vale iar sceneria se întețește. Plopi piramidali se înșiră pe fundul văii, alternând cu sălcii pletoase. Pe urmă încep să apară și casele dealungul pârâului, având spațiu restrâns. Intâi una, răzleață pată strălucitoare, albă, acoperită cu stuh bine bătut, cu coama înălțată și muchiile crestate. Pe urmă altele, și altele, țărcuite cu gard de piatră.

Având loc puțin, alăturea de casă sunt coteţele, case în

miniatură, unele în forma prismatică, altele ca niște cilindre scurte. E forma primitivă păstrată, deși cu o altă destinațiune.

Grădinițile sunt pe trepte, tăiate în coasta dealului, prispe înguste ținute în loc, să nu alunece, de gărduțe de piatră. O dungă albă, în curmezișul pieptului pietros, e cărarea ce urcă pe muchea dealului. Vite frumoase, singuratece, cu talanga la gât, caută să rupă firele de iarbă dintre bolovănișuri.

Când calea se îndoaie, cotind spre sud, intrând pe valea Nistrului, sceneria e minunată. Nici nu ai crede că se află în mijlocul dealurilor de stepă, domoale, cu spinarea netezită și arsă de soare. Te-ai socoti mai de grabă, undeva într'unul din numeroasele cotloane din Svițera saxonă, cercetată în fiecare an de vizitatori îndepărtați.

Nistrul formează aici un cot îngust. Inchis din toate părțile, pare un lac lungăreț.

In fund e zidul înalt al malului Ucrainian, cu două dungi: neagră aproape de fața apei, albă spre vârf. Cea dintâi e formată din vechi pături geologice.

Dincoace, pe țărmul nostru, e satul Naslavce, cu biserică mare pe coama dealului împădurit. Și de o parte și de alta, satele sunt cocoțate pe vârful platoului, ca niște cetăți ce împrejmuesc apa Nistrului.

Pe urmă frumusețea peisajului se ține tot de malul nostru, înalt, rupt, îmbrăcat sau cu iarbă deasă sau cu ciritei din care unii cu frunzele ca sângele.

Sub satul Verezani, e un colț tirolez. Biserica e pe coasta dealului înalt, la marginea prăpastiei, gata să se surpe. Nuci stufoși o umbresc. Un covor de iarbă tunsă, verde, în plină desfășurare, prin umezeala ceței mai îmbelșugată, formează o pajiște deasă, una peste tot. Ici și colo câte un colț de stâncă albă, răsare din verdele intens. Liniștea e tulburată doar de sunetul talangei, mișcată de fiecare pas, domol, al vitelor puțintele, reslețite pe imașul gras. Așa e până sub Luncani.

Malul când se apropie de apă, mohorît din cauza păturilor negre silurice, care se desprind în solzi, când se retrage mai adânc, în dreptul unei văiugi, pe fundul căreia curg grăbite, şuviţe de apă, formând mici cascade, din treaptă 'n treaptă. E o variaţie atât de mare, aşa de frumoase tablouri schimbate la tot pasul, atâta împletitură segantiniană de culori felurite, încât uiţi că te afli în zona veşnicului pericol de a auzi şuerătura unui glonte, trimes de dincolo, aşa, de joacă.

Când ai ajuns în gara, aproape pustie, de la Volcineţ, te trezeşti din visul în care natura te-a legănat. Eşti pe locul rănei vii, ţinută mereu sângerândă, de trista experienţă omenească ce să săvârşeşte dincolo de apă, imposantă în încetineala curgerii ei.

Mai făcând câţi-va paşi, în lungul liniei părăsite, cu şinele ruginite, cu traversele acoperite de burueni, dai de târguşorul Ataki.

La marginea apei, se rădică mută, clădirea vastă a unei fabrici, în care pe vremuri să măcinà ghiulele de fosforit, desăvârşitul îngrăşământ natural, care se găseşte şi în ţinutul Hotinului.

Inviorătoarea natură de pînă aici, de odată face loc unui alt tablou, al tristei părăsiri, ruinări prin silnicie. Dincolo de apă se întinde oraşul Mohilău, cu soborul măreţ, cu clădiri de şcoli ca nişte monolite, dar cu fabrici cari nu fumegă nici nu-şi trădează viaţa prin şuerul sirenelor. Flamuri roşii fâlfâie pe clădirile cele mai înalte, iar soldaţii bolşevici, icoana neştirbită a cazacilor de odinioară se îndrumă călări în lungul ţărmului, păzind frontiera.

Oraşul pare mort. Nici o mişcare la ţărm, nici o mişcare pe străzi. Casele sunt temniţe înşirate in lungul drumurilor.

Numai în anumite ocaziuni, la marginea ţărmului se adună lumea gălăgioasă a copiilor şi a soldaţilor, cântînd şi chiuind pentru a arătà celor de dincoace că mai trăesc şi că n'au uitat veselia. E ca un râs de silă în plânset dureros.

Pe partea noastră santinela, ca o stană de piatră, stă de veghe la capătul podului surpat. Ştie bine că chiotele de veselie dau de bănuit vre-un gând ascuns. Atenţiunea lui e şi mai încordată, iar toată noaptea nu închide ochii. Aici grănicerii, paznicii liniştei noastre, sunt adevăraţii eroi ai păcei, căci mereu sunt amenințaţi, mereu în pericol de a plăti cu viaţa, îndeplinirea credincioasă a datoriei. N'au de luptat cu un duşman care vrea luptă făţişă, ci cu glonţi veniţi pe furiş, din ţara întunerecului şi din ascunzişul sălciilor.

XIV

PERESECINA

Cu bucurie de copil am primit propunerea unui prieten de a „trage o raită“ până la Orhei.

Chişinăul, mai mult decât celelalte oraşe din Basarabia te sufocă, măcar că nu te poţi plânge de strânsura clădirilor înalte. Te doare însă adânca înstrăinare ce domină încă în oraşul cu închisoarea ca o cetate medievală. Aerul de primenire cu greu pătrunde în casele oblonite.

Atât spirit de neîncredere ce domneşte în localnicul rămas înstrăinat, atâta otravă ce se picură în sufletul lui, chiar de acei care i-ai socotit mai înţelegători ai vremii, în cât, când ai ieşit dintre ultimele case din târg, răsufli uşurat.

Basarabia adevărată, sufletul neamului, nu o afli de cât acolo unde se întinde câmpul, trudnic lucrat de veacuri, de către moldovanul, blajin şi fatalist.

Soseaua ce duce spre Cricov, prăfuită şi rău ţinută, urcă spre spinarea largă, înghebosată, a dealului. E folosită numai pe vreme ploioasă. Altfel toţi dau pe drumul natural din lungul ei. Cât vezi cu ochii de jur împrejur numai valuri mici, pe care n'au rămas de cât glugile de păpuşoi, înşirate ca nişte căpiţi, pe ogoarele uscate şi cenuşii. Nici un sat, nici o aşezare omenească nu zăreşti pe faţa pământului întins până la orizont. O singură vie înverzeşte un petec de loc.

Abea după ce apuci spre miazănoapte, pe drumul Orheiului, se mai ivesc, la cotituri de dealuri, grămezi de case cu păreţii albăstrii. Câţi-va rari seminceri, copaci schilodiţi de sbuciumul vântului, îţi arată devastarea lăcomiei neînfrânate.

Unde erau pâlcuri înviorătoare de păduri, puhoaiele încep să taie râpile cu galbănul mai intens al lutului proaspăt răscolit.

Prefacerile sociale prin care trecem, se prind la tot pasul.

Alături de pădurea rasă, era mai acum câţi-va ani o casă „boerească"; din ea n'a rămas nici urmă. In schimb satul din fundul vâlcelei cu casele cu stuh strânse grămadă în jurul bisericei, a început să se întindă spre şosea. Sunt locuinţele proaspăt durate, cu acoperiş de olane ori şindrilă, cu ferestre mai mari, ale împroprietăriţilor de curând.

Şoseaua, cu gropi nenumărate, urcă şi scoboară ondulaţiunile trăgănate ale dealurilor. Aşa cum e, cât e de rea, şi totuşi e o binefacere.

Pe fundul văilor, odată, nu se puteà trece când hleiul se muia de ploile primăvăratece.

Treci Ichelul, părăuoaş molâu dar care a avut odată putere să-şi sape, mai în jos de Paşcani, adâncă şi îngustă vale, mărginită de ziduri de piatră, în care lucrătorii s'au săpat locuinţi, oglinda celor în care trăiau odată oamenii cu suliţi de cremene.

Drumul începe iar să urce. La începutul urcuşului e nelipsitul han dela Gura Văii, popas de odihnă şi de întărire înşelătoare prin rachiu.

Când ajungi pe culmea urcuşului, în faţă se iveşte frumoasa biserică, mare cât un Sobor, din satul Perisecina, cuib de neaoşi moldoveni.

E unul din cele mai mari sate din ţinutul Orheului, cu casele ingrămădite pe coaste de dealuri, trăgănate, ca ale unei pâlnii, ruptă într'o parte.

La spatele satului dealurile se înalţă. Te socoţi undeva

într'un sat dela marginea dealurilor din Moldova. Peisajul e acelaş: acelaş e şi aspectul general al satului. Casele, curate, albe, cu acoperiş de stuh bătut, strălucitor ca metalul sunt des presărate printre grădinile de pomi, încadrate cu vii întinse, ce acopăr coama dealurilor.

Părăsind soseaua, care ocoleşte satul, intri în inima lui. Un drum, cu noroiul până în butucul căruţei, formează şleaul, ce desparte cele două parohii. De oparte spre apus e biserica nouă, cu turnuri înalte, verzi la acoperiş, înconjurată de o mare grădină cu pomi îmbătrâniţi şi acoperiţi de licheni ca puciosa. Jumătatea cealaltă de sat e în jurul bisericuţii vechi, cu curtea plină de crucile mormintelor. Uliţele sunt întortochiate, noroiase, şerpuind în încolăciri labirintice, printre curţile împrejmuite cu garduri de nuele, streşinate, străjuite de nuci bătrâni şi umbroşi.

E viaţa patriarhală a satelor răzăşeşti, asemenea ca două picături de apă, satelor din regiunea deluroasă a Moldovei de dincoace de Prut. Ce departe e de satul ordonat cu gospodării strânse, din Ardeal.

E tipul vieţii patriarhale, dar şi individualiste. Fiecare curte e bine împrejmuită, ca şi când n'ar vrea stăpânul ei, să aibă de aface cu vecinul. Curtea e stupul plin de belşugul adus dela câmp şi vie. Ici e coşarul din nuele împletite, alăturea e şopronul pentru vite. Grajdurile sistematice lipsesc. In faţa casei e nelipsita ogradă, largă, folosită doar pentru a se puteà întoarce carul în ea. La spate e grădina cu pomi. Lângă casă e pivniţa de piatră spaţioasă, în care se află macar un antal cu vin.

Viaţa colectivă, cel mult e în lăuntrul bisericei. Incolo, în sat, domneşte starea primitivă. Drumurile sunt naturale, deşi pietrele se ivesc în coastele dealurilor din vecinătate. Sat mare, cu judecătorie, cu poştă, cu şcoli şi totuşi e în cea mai mizerabilă îngrijire. Nu e administraţia de vină, ci spiritul locuitorilor, rămas hăt departe în negura vremii. Mi s'a spus că încă de pe vremea Zemstvei vechi, se hotărâse ca şleaul natural, să fie împetruit.

Groaza de schimbarea vieţii în care s'au obişnuit, le-au dat tărie să se împotrivească la o îmbunătăţire, care le-ar fi folosit înainte de orice lor. Preferă să omoare boii, scoţând carele din noroi, preferă să trăiască aproape izolaţi de restul lumii, numai să nu fie scoşi din inerţia în care îndelung şi cu premeditare au fost lăsaţi. E dreptul, prin această putere de păstrare a vieţii de altă dată, au rămas nealteraţi: moldoveni curaţi la vorbă, ca şi în credinţă. S'au schimbat doar portul. După înfăţişare i-ai lua drept colonişti veniţi din cine ştie ce regiune depărtată a Rusiei. N'am zărit cămaşa albă, lungă, cu mânice largi, ale fraţilor de dincoace de Prut. Ciuboatele de iuft au înlocuit opincile, iar şapca pălăria lată în margini. Cămaşa de cit colorat e încheiată înlături, iţarii sunt schimbaţi cu bernevecii închişi la culoare, iar sumăelului i-a luat locul surtucul sărăcăcios.

Când stai de vorbă cu ei însă, când poţi să-i faci să-şi deschidă inima, atunci îţi dai samă că ai a face cu moldoveni, cu vorba trăgănată, aceiaşi ca şi în celelalte părţi. In casa lor te primesc tot cu inimă bună şi se supără foc dacă nu le guşti vinul proaspăt adus din pivniţă.

Dar când eram în mijlocul lor mă gândeam la marea lor depărtare de vremurile în care trăim.

Pe la ureche le trec vorbele cu care-i îmbătăm crezând că li se pot potrivi sau că din convingere le pot urma. Câmpurile le ară ca acum sute de ani în urmă; se împotrivesc să li se toarne piatră pe şleaul cu tăuri adânci; cu toată străduinţa preotului cu figura de Hristos, de a-i face să înţeleagă rostul schimbării calendarului, ei ţin cu sfinţenie la zilele apucate din străbuni. Un pas nu se clintesc de pe cărarea bătută de moşi-strămoşi, împinşi de tainica putere atavică, de care nu se pot, nu vor să se scuture.

Pe la marginea satului lor sbârnâe automobilele care fac curse spre Orhei; pe deasupra se rătăceşte câte un aeroplan în recunoaştere.

Vin pescuitori în apă turbure să le vorbească despre statul democrat, despre chemarea lor la gospodăria generală a țărei. Imperturbabili, ei își duc mai departe viața străbună. E tabloul vestit al Oarbei din Egipet, care-și caută cu toiagul cărarea bătută de atâtea ori, purtând ulciorul cu apă proaspătă pe cap. In juru-i se întinde în cuprinsul zărei flacările macilor înfloriți, mai de sânge sub lumina puternică a soarelui și sub întinsa pânză albastră a cerului senin. Neputând vedea frumusețea ce se desfășoară în jurul ei, ea bate aceiași cărare, veșnic aceiași cărare.

Duiosul glas de fluer, ce venea dinspre bisericuța cu multe morminte în jur, era pentru mine [tânguirea dureroasă a acestui blând și răbdător popor, în mijlocul căruia mă găsiam. Negura ce i-a ținut în izolare prin neprielnicia soartei, i-a lăsat în starea de azi. Trăesc cu veacuri în urmă într'o vreme de luminoasă prefacere a vieții lor. Din vorbele ce li se spun nu prind decât bucuria putinței de a li se lărgi ogorul. Toată tragedia neamului nostru, ținut la o parte de prefacerea lentă a popoarelor din apus, e cuprinsă în arhaismul traiului și gândirei lor. Un singur mijloc mai eficace ar fi, pentru a șterge întârzierea evoluției, datorită împrejurărilor nefaste istorice: Lumina adusă prin școală, prin carte. In locul celor ce samănă ură și vrajba, ar fi nevoe de apostoli care să săvârșească minunea lui Hristos asupra orbului. Numai așa „Puterea întunerecului“ va putea fi stavilită.

XV

POMÂRLA

Intr'o zi minunată de toamnă, am apucat drumul spre Dorohoi. Un prieten, plugar de felul lui, mă rugă să iau parte la o mare sărbătoare pentru el. Inaugura clădirea unei şcoli, zidită în întregime pe socoteala lui, în satul din care s'a ridicat la bună stare, ajunsă cu trudă. Era cel mai de seamă monument înălţat dragostei de loc şi de sătenii din mijlocul cărora a răsărit.

Privind de pe dâmbul unde se înălţa şcoala în vederea satului întreg, zăresc pe coasta unui deal mai depărtat, sub geană de codru des, o clădire cu acoperişul roş, alăturea de o biserică cu turnuri masive. Mi se spune: e Pomârla.

De atâtea ori dorisem să visitez acest sat vestit prin liceul care adăposteşte. Şi nici odată nu am ajuns până la el. De când e lumea: nu e cum se socoteşte, ci cum se nimereşte.

Am făcut un drum de un farmec binefăcător. Cu aparenţă de monotonie, dealurile joase ce invecinesc Dorohoiul, sunt de o varietate, în amănunţimi, plină de atracţiuni la tot pasul. O linişte desăvârşită domneà. Pământul se odihneà; se odihneau, fiind zi de sărbătoare, şi cei care au cules roadele muncii lor. In vatra satului, pe pajiştea rămasă încă verde, câţiva draci de copii se căsneau a înteţi la bătălie berbecii cu coarnele răsucite. In alt sat două

codâne, ca să le treacă de urât, lângă viţei, se învăţau a juca valsul, pe când o a treia, tolănită pe iarbă, cum puteà, le cântà o horă. Soarele, aplecat spre asfinţit surâdeà blând, aruncând umbre prelungi până şi în dărătul muşuroaielor de cârtiţă. Casele, grijite pentru iarnă, străluceau în curăţenia varului proaspăt dat pe păreţi, iar lumina roşcată ce le băteà în plin, scoteà mai în relief brâul de lutişor tras dealungul prispei şi a uşorilor. In jurul caselor stăteà îngrămădit belşugul ogoarelor: stoguri cu fân, grămezi de strujeni, ori mormanele de bostani, de culoarea portocalelor roşii, care dădeau o notă mai vioaie galbenului dominant, culoarea de preferinţă a toamnei. Trecem prin câteva sate, cu casele neîngrădite, resleţite pe coasta dealurilor trăgănate şi dăm în şoseaua care duce spre vestitul codru al Herţei. Am intrat în Pomârla.

Nimic deosebit de celelalte sate nu vestea influenţa unei instituţiuni culturale cu mulţi profesori. Aceleaşi case scunde, cu acoperişul de stuh ca o căciulă trasă pe ochi. Ici şi colo câte un pom, măcar că la câţiva paşi începe peria deasă a pădurii care ţine umbră. Nimic, dar absolut nimic, nu spune că în acest sat dăinueşte de vreo 50 de ani un focar de cultură mai deosebită decât şcoala primară, şi ea adăpostită într'o clădire asemenea cu celelalte case scunde din sat.

La cotitura drumului, în faţa crâşmei, acelaş tablou ca pretutindeni. Acolo era locul de întâlnire al sătenilor. Cei mai în vârstă umpleau crâşma. Flăcăii şi fetele stăteau de vorbă, rezemaţi de leaţurile unui zaplaz, căruia îi lipseau scândurile.

Un drum, care arătà prin pietrişul rămas ici şi colo, că odată a fost şoseluit, urcă în pantă repede coasta dealului, pe muchea căruia se află biserica şi liceul. Nici un arbore nu-l umbreşte; nimic nu dă de bănuit că duce la cel dintâi şi singurul liceu, multă vreme pus în mijlocul populaţiunii săteşti, cum stă scris la cartea pedagogiei sociale moderne.

Mărturisesc, că avui o oarecare emoţie, când am intrat pe poarta vechii curţi a lui Başotă. Un liceu în mijlocul satului, departe de forfota oraşelor, în mediul liniştit, înviorător al naturii, care te îndeamnă spre reculegere, spre muncă şi acţiune! Decepţia mi-a fost mai amară decât mi-aşi fi putut-o vreodată închipui. Peste tot şi din orice punct de vedere, ruină. Ruina unor vremuri trecute, ruina unor speranţe de viitor. Abia acum înţelegeam alarma dată de asociaţia foştilor elevi ai liceului din Pomârla!

Dar să o iau metodic.

Pe vârful unei coline ce se scoboară dinspre dealul Ibăneştilor, erau odată curţile boereşti, ca o cetate cu stâlpi de piatră, ale lui Anastase Başotă. Cât puteai cuprinde cu ochii, se întindeau moşiile lui, numai ogoare. La spate se înalţă dealuri cu codri deşi. Lângă conac în umbra câtorva copaci stufoşi e frumoasa biserică, având uşă ferecată de stejar; alăturea se întindeà livada cu alee de nuci şi tot soiul de pomi roditori, azi aproape în paragină. Era tipul feodelor moldoveneşti, căci satele cu căsuţele modeste se întind pe coasta dealurilor mai joase, de jur împrejur. Când boerul îşi lua cafeaua în cerdac, cuprindeà cu privirea tot întinsul supuşilor săi, zarea largă trecând peste târgul Dorohoiului.

Anastase Başotă, avea toate însuşirile boerilor de odinioară. Tremurà înaintea lui, stând ca lumânarea, ispravnicul, vataful ca şi ciobanul de la stână. Era aspru dar şi blând, sgârcit dar şi plin de milă, după toane.

Boierii moldoveni, cei adevăraţi, erau tirani mai mult sub influenţa vremei şi a tradiţiei. In adâncul sufletului lor însă predomina bunătatea şi dragostea de oameni. Dovadă sunt numeroasele opere de binefacere — de la biserici, la spitale, — care au rămas pretutindeni în urma lor.

Aşa fu şi cu Başotă. Incă în puterea vieţii creează la Pomârla, în 1838, cea dintâi şcoală primară cu internat pentru copiii ţăranilor de pe moşiile lui. Gândul şcolii nu-l părăsi. Voia să-şi lege numele pentru vecie — neavând

nici un fiu — de o instituţie culturală superioară. Şi astfel luă fiinţă liceul de la Pomârla, în mijlocul naturii, în plină populaţie română, singurul liceu pe vremuri în capătul de nord al ţării până la Botoşani.

Testamentul lui este o pagină frumoasă de gânduri înalte şi simţiminte româneşti, care aruncă o deplină lumină asupra superiorităţii morale a boerilor moldoveni. Urzeala e binele ţării şi prosperitatea ei prin vlăstarele ieşite din popor.

Infiinţând institutul academic de la Pomârla, în care vor fi crescuţi copiii „potrivit cu deprinderile lor naţionale, fără lux, după cum au fost crescuţi şi la părinţii lor", el a luat înainte, în chip practic, celor care, mult mai târziu, preconizau ideea ca şcoala superioară să fie dusă în mijlocul sătenilor şi nu fiii de săteni să fie aduşi în atmosfera nu totdeauna curată a oraşelor. Şi totuşi ce deosebire de la teorie la practică!

Bietul Başotă nu a pus în cumpănă şi pe oamenii care aveau să-i îndeplinească gândul.

Mai întâi s'au ivit o sumă de moştenitori, cari au atacat testamentul, au dus procese îndelungi, întârziind începerea şcolii şi micşorând din averea iniţială.

De la înfiinţare e dreptul a fost o perioadă de avânt. Elemente de valoare, de la profesori universitari la magistraţi înalţi, au eşit din această şcoală curat românească. Repede-repede, viaţa institutului a ajuns la declin. Averea a trecut în administrarea statului, deci fără să aibă cineva deosebită tragere de inimă pentru ea; liceul statizat a ajuns ca un soiu de exil pentru profesori. Nimeni nu se îngrijă de ei; nici administraţia superioară, nici judeţul ori comuna. Trebuind totuşi ca şcoala să se menţie, în virtutea principiului inerţiei, pe lângă elevii localnici s'au primit mai târziu şi mulţi elevi de pe aiurea, slabi, care aveau nevoe de certificate. Ajunsese o vreme când Pomârla era refugiul tuturor elementelor care nu puteau răzbi aiurea.

Vine războiul; corpul principal de clădire arde. Veniră exproprierele cu nemiloasa desconsiderare a instituţiunilor de binefacere şi de cultură. Din întinsul moşiilor de odinioară nu rămân liceului de cât 114 ha şi un vraf de bonuri. In scurt... şcoala ajunge o ruină, din orice punct de vedere s'ar luà. A lipsit o bună administraţiune, dar mai presus şi însufleţirea celor care au funcţionat vremelnic pe la acea şcoală, menită cu puţină tragere de inimă să ajungă un liceu model.

Nu e vorba numai de viaţa lăuntrică, ci de influenţa care era datoare să o exerciteze asupra mediului în care funcţionează, vreme de aproape o jumătate de veac. Nu s'ar puteà aduce un exemplu mai convingător de ineficacitatea mutării liceelor la sate, decât liceul din Pomârla. Nici o urmă a existenţii lui îndelungi, în schimbarea vieţii sătenilor; dimpotrivă, după cum mi s'a spus, deşi nu am avut putinţa de a controlà, în faţa curţii cu juraţi au apărut mai mulţi împricinaţi de toate soiurile din satele împrejmuitoare şcolii, de cât de aiurea. Nu se poate stabili o legătură directă între această anomalie şi şcoală, decât prin lipsa unei îmbunătăţiri morale, cum ar fi trebuit — teoretic — să se găsească într'un sat unde au trăit atâţia intelectuali, cu menirea de a îndruma sufleteşte pe cei cu care au venit în contact.

De o viaţă culturală extraşcolară, în Pomârla şi satele vecine, nici odată nu am auzit; de o îndrumare economică locală nici atâta. Şcoala cu elevi şi profesori îşi ducea viaţa, câne-câneşte, în mizeria în care era lăsată de către toţi — şi de departe şi de aproape, — iar satele vecine continuau să rămâe în aceeaşi negură ca pretutindeni. Mai degrabă cunosc sate în care şcoala primară să fi servit drept luminiţă sufletelor sătenilor, decât liceul din Pomârla.

Totuşi această şcoală trebue să trăiască. O aşteaptă o frumoasă menire acolo unde este, în colţul Moldovei, învecinat cu Basarabia. De acum înainte pentru ea poate să vie o perioadă de înflorire. După cum înainte de răz-

boi, ar fi ajuns un liceu model, dacă era cine să se intereseze de ea, acum după războí poate deveni un focar de cultură şi de îndrumare naţională de mare importanţă. Trebue pentru aceasta, să i se deie atenţiunea cuvenită.

Semne bune sunt. Foştii elevi ai liceului din Pomârla alarmaţi de ruina complectă a şcoalei lor, s'au adunat într'o asociaţiune, cu menirea de a-i veni în ajutor pe toate căile. Poate fi încă salvată. Cu toate loviturile aduse de schimbarea vremurilor, averea şcolii a rămas destul de mare. E vorba de buna ei administrare. Cu toată atmosfera nefavorabilă creată în jurul instituţiunii, în ultimele decenii, îndreptarea poate fi adusă. Ar fi altfel păcat şi pentru memoria donatorului, dar mai ales pentru regiunea cu o populaţiune atât de compactă, care trebue îndrumată spre calea luminei şi a traiului omenesc.

Prin însufleţire şi acţiune energică, liceul din Pomârla va ajunge salvatorul ideii sănătoase că şcolile superioare pot da roade trainice, puse să funcţioneze în mediul la a cărei înălţare cu toţii, cât mai grabnic, trebue să contribuim. E rostul asociaţiunii foştilor elevi din Pomârla, ca să arate tuturora cât poate solidaritatea, interesul şi dragostea ce trebue să avem pentru binele ţării prin ridicarea colţului din care ne-am sburătăcit.

In amurgul ce învăluise în pânză cenuşie satele din vale aveam vedenia viitorului. Tapşanul întreg din jurul bisericii era numai clădiri spaţioase, umbrite, de cununa arborilor rămuroşi. Pomii din livadă, acum ca unşi cu pucioasă de coaja lichenilor întinsă până 'n vârf, erau înlocuiţi cu alţii în plină vlagă de rodnicie. Un furnicar de viaţă peste tot. O zi de muncă, zi plină dusă în curăţenia atmosferei de ţară, se încheie prin cântec de slavă adus binefăcătorului.

Profesori şi elevi se îndreaptă spre odihna bine meritată. Cei dintâi cu conştiinţa împăcată să şi-au făcut datoria pe de-antregul; ceilalţi cu înţelegerea menirei lor de mai târziu. An cu an, din şcoala vieţii, se revarsă roiuri

de feciori de ţară, sănătoşi la trup, cu sufletul plin de sfinţenia locului, împrăştiindu-se voioşi, la munca de trezire a celor lăsaţi în veşnic amurg.

Din isvorul bogat, ies pârae de apă răcoroasă, chemând în drumul lor lumea florilor şi înviorarea, unde mai înainte se întindeà pământul ars de secetă.

XVI

RUGINOASA

E un sat, drept pe culmea apelor dintre Siret și Prut. Când pleci dinspre Iași, de la Tg.-Frumos — târg ca târg, dar frumos mai ba — trenul și șoseaua urcă lin alăturea de un afluent al Bahluiului. Lunca acestui râu molatec, dar posnaș, rămâne în urmă, cu păpuriștea, și broaștele ei. Incep lanurile, perii dese de grâu curat. Trenul suie încet, abea tras de cele două mașini, care pufăe din greu. E unul din desavantajele Iașilor. Și dinspre Pașcani, ca și dinspre Vaslui e nevoe de dublă tracțiune.

Pietrele încep să se arate în tăetura drumului, așezate clid, în straturi groase. E semn că ne apropiem de vârf. Pe urmă vine tapșanul neted ca un șes, unde și unde cu câte un arbore singuratec ori cu cumpăna fântânei profilată pe cerul senin ca un gât lung de cocostârc. E fața podișului moldovenesc, brăsdat de văi uneori adânci, în lungul cărora stau satele compacte. Ascunse în văgăunele adăpostite, abea se văd. Incolo nici n'ai crede că ești în apropierea capitalei Moldovei. Țipenie de om nu se zărește, mai ales în luna când munca ogorolui e întreruptă în așteptarea prășitului ori a secerei.

Intr'o asemenea îndoitură de teren e satul Ruginoasa. De pe muchea lui Drăghici, pinten de deal ridicat deasupra unui iaz acoperit de notătoare și lintiță, privirea alunecă peste blândul peisaj al Moldovei. Deoparte spre apus dea-

lurile vălurate din podiş. In faţă tainica vale a Siretului, cea mai ademenitoare şi mai fermecătoare vale a României. Spre apus se înaltă şiragul de dealuri cu forme mai sbuciumate, înecate în ploaia razelor de soare, care străbat printr'un nouraş. Intr'o curmătură mai largă, fereastră anume deschisă, se ridică falnicul Ceahlău, bătut în plin de soare. Panaghia e ca un turn, iar Oculaşele ca o poliţă lată. Peste tot se lasă liniştea serii şi ceaţa apusului.

Imnul vecerniei îl înalţă păsările. Orchestra e simplă. Ciocârliile nevăzute dau tonul; grangurii se îngână şuerând; pitpalacul le răspunde. Până şi lăstunii, în sborul lor ca săgeata, de colo până colo, cântă în surdină. De jos din vale încep să se ridice sulurile de fum din pregătirea cinei, iar clopotele sunt talangele berbecilor din turma întoarsă la stână.

In acest colţ al Moldovei blajine, odihneşte primul domnitor al Principatelor-Unite.

E în ziua prăsnuirei celor 50 de ani dela moartea lui. Dacă n'ar fi fost o mână de studenţi, cari să fi îndeplinit datoria de pietate a tuturor Românilor, uitarea deplină ar fi învăluit pe acela care cu hotărât gest, a zămislit sâmburele României de azi. Nici ei n'au venit prea mulţi; în orice caz mai puţini de cât s'ar fi strâns la vre-o manifestare în Piaţa-Unirii. Dar câţi au venit le e spre cinste.

O tristeţe fără seamăn te cuprinde când intri pe poarta parcului părăsit. Nu e paragina vremii ci uitarea voită. Castelul, în stil gotic, fost al familiei Sturza n'a mai păstrat din splendoarea de odinioară, de cât scara principală de stejar sculptat, cu 8 stâlpi terminaţi cu capiteluri ştirbite, ce suportau de sigur frumoase plante exotice. Nimic dar absolut nimic, în încăperile înalte, cu uşe şi ferestre în ogive, nu s'a păstrat de pe urma stăpânilor de odinioară. Măcar o odaie să fi fost lăsată, drept sfânt muzeu, cu câteva obiecte evocatoare. Dacă n'ar fi ţintuit, pe pe-

retele cancelariei, chipul domnitorului pe o foaie ruptă dintr'un călindar, nici n'ar trece prin mintea vizitatorului străin că în acest castel, venea din vreme în vreme să se odihnească, cel ce a avut o viaţă atât de sbuciumată în 7 ani de domnie.

Azi, în încăperile luminoase, e spital de copii. Palatul celui ce a dat pământ ţăranilor şi legi ţării, adăposteşte suferinţa greu vindecabilă a unor fiinţi nevinovate. Tablou mizeriei sociale înlocueşte fastul de altă dată. Copiii schilozi, cu durerea pecetluită pe faţa veştejită, sifilitici şi tuberculoşi prin păcatele părinţilor, sunt oaspeţii aceluia care a şters prin sărut, obijduirea, de secoli repetată, la alde Moş Ion Roată.

Doar arborii bătrâni, stufoşi, împletitură de sălcii, plopi arţari şi brazi, cât pot să povestească, dacă li s'ar înţelege glasul, despre dragostea cu care sătenii veneau să ureze bun sosit liberatorului lor.

Din mulţimea adunată să privească la hora nelipsită, încinsă de tinereţea cu firea lunii Apri, un sătean cu sumanul până la glesne se dă mai la o parte. Işi razimă cotul mânei drepte pe capătul băţului de alun şi priveşte adânc spre o ridicătură de teren. „Acolo era un chioşc de sticlă, în faţa iazului azi plin cu urzici“ vorbeşte ca pentru sine. „Acolo stătea ceasuri întregi Domnul şi Domniţa. Eram băiat de vre-o 7 ani când i-am văzut. Venise lume de pe lume să-i întâmpine. Şase bătrâni de ai noştri le-au ieşit înainte cu o pâne făcută măcar dintr'o dimirlie de făină. Abea o duceau. Un altul ţinea sarea iar alţi doi un berbec frumos cu coarnele împodobite cu cordele. Uite, colo, în ceardacul plin de copii acum, s'a arătat Domnul. Par că'l văd: înalt, frumos şi cu fireturi numai de aur. Domnitorul grăi norodului şi apoi dădu poruncă să se desfunde un butoi de vin. Ce vremuri domnule! Ce mândreţe era pe aice. Cum s'au schimbat toate în scurtă vreme“.

Omul tăcu, clătină din cap nedumerit şi cătă mereu

ţintă în desişul copacilor, ca şi când ar zări vedenia celui pomenit.

Din parc, prin dosul atenanselor, şirag de chilii boltite, treci în curtea bisericei. Două morminte simple cu grilaj de fier, cuprind pe cei doi fii ai Domnitorului. Mormântul lui e înlăuntru.

Biserica e simplă, luminoasă. Sub cupola largă, albastră ca cerul, cele patru medalioane ale evangheliştilor e toată zugrăveală. In partea stângă, jos, pe o lespede de marmoră gălbie stau săpate cuvintele: „Alexandru Ion I. Cuza, Domnul Românilor, născut la 20 Martie 1820, reposat la 3 Martie 1873". Atât; o dungă aurită serveşte drept chenar.

Câteva trepte duc în cavoul îngust. Un sarcofag de lemn sculptat, o cruce deasupra şi candela de sub ea, e tot ce cuprinde. Mişcător e placa de marmoră neagră pe care sunt săpate versurile lui Alexandri, prietenul din copilărie al Domnitorului:

Sunt nume destinate, ca numele tău mare,
Să stee neclintite, pe-a timpului hotare,
Şi veşnic să răspândă o falnică lumină,
Pe secolii ce'n umbră trecând, li se închină.

Totul e simplu şi după moarte, după cum viaţa i-a fost simplă şi luminoasă. Un suflet pios asvârlise în cele 4 colţuri ale lespedei, câte o crenguţă de liliac, cu florile şterse. Nici un semn de altă pomenire, la împlinirea jumătăţii de veac de la moarte, nici măcar din partea locuitorilor de prin prejur.

Recunoştinţa e floare rară, ale cărei rădăcini nu se înfig de cât în inimi cari îşi dau seamă de ea. Nu fu de mirare deci lipsa sătenilor de la sărbătorire. Incă nu ştiu să preţuiască pe deplin pe acel cari i-au desrobit. E nevoe să străbată în sufletul lor, lumină, multă lumină. Până atunci, îl pomenesc, poate mai trainic, în legende şi

povestiri, după simplicitatea concepţiunii lor despre oameni.

Când îşi vor da seamă, mai târziu, de dragostea sinceră cu care au fost apăraţi, biserica din Ruginoasa va atrage şiraguri de pelerini ca şi cea de la Putna. Domnitorul Ştefan a biruit năvala duşmanilor din afară, Cuza Vodă a avut de luptat cu valurile patimilor lăuntrice, pe care le-a răzbit, înălţându-se deasupra lor.

Cu cât trece vremea cu atât mai mare se arată. Increzător în menirea poporului său, i-a rupt lanţurile, îndrumându-l pe calea progresului prin libertate şi lumină.

XVII

RADAȘANI

In coasta Fălticenilor este un sat minunat, cum puține sunt în Moldova deluroasă întreagă. E un cuib de oameni harnici, gospodăroşi, dar diferiţi prin port şi mai ales prin viaţa lor economică, de restul moldovenilor din jur. O cercetare mai amănunţită ar aduce desigur lumină asupra locului de unde au venit străbunii rădăşenenilor, căci toate la ei spun că sunt coloniști.

Satul, compact, este aşezat într'o căldare largă, săpată în capătul dealului Horbaza, de pe spinarea căruia se întinde priveliştea nu numai asupra frumoasei şi molcomiei văi a Moldovei, cu Baia și biserica lui Ștefan, ci și asupra întregului șir de munți împăduriți, deasupra cărora se ițesc colţii Pietrelor Doamnei într'o parte şi vârful Toacei din Ceahlău de alta. Dela Cetate, colţul dealului cu urme de staţiune neolitică, ochii se liniştesc spre formele joase, largi, ce se întind departe, dincolo de Bunești, spre Suceava, cât și celelalte mai răsărite, prelungite în lungul Siretului.

La adăpostul căldării săpate în deal, stau înșirate casele dese, abea zărindu-se vara, din înecul întinselor livezi de meri şi peri, raiu de flori în zilele de primăvară. Așa sunt de deşi şi împletiţi pomii, în cât casele apar ca niște pete albe presărate pe fundul verde, sau presenţa lor, către sară, se prinde prin sulurile de fum alburiu, rădi

cate ca nişte şuviţe de tămâie, spre a se lăsa apoi deasupra văii, învălind'o cu o pânză subţire, argintie, de ceaţă.

Iar dacă te scobori pe drumul în pantă repede, cotit, ce vine prin Oprişeni dela Fălticeni, rămâi uimit de buna ordine ce domneşte în gospodăriile împrejmuite mai toate cu garduri sănătoase de nuele împletite, streşinite şi umbrite de sălcii. Drumul întreg, petruit, e un bulevard. Copacii nu sunt mari, ca în unele sate din Ardeal, nu sunt nici copaci de pădure, ci sălcii care îmbină utilul cu frumosul. Cu trunchiul drept, ca un cilindru, îşi resfiră tufa deasă de mlădiţe tinere, verzi mlădioase, tăiate în fiecare primăvară, Sălciile bătrâne sunt înlocuite cu alte subţiri, puse să sprijine gardul, dar care de îndată ce au simţit râvineala pământului, încep să înmugurească spre vârf.

Nu vei vedea de cât rar casă, acoperită cu stuh. Mai toate sunt acoperite cu draniţe, curat văruite şi cu brâie albastre în lungul prispei sau în jurul ferestrelor măricele. Ogradă bătătorită, ca în celalte sate moldoveneşti nu vei zări. Peste tot e covorul de iarbă mereu verde, cu cărărui netede ori cu drumuri ce duc la acareturi. Nu e gospodărie fără grajd şi şură. In orânduiala lor e îmbinarea obiceiului din Moldova cu acel din Bucovina. Căsuţele sunt isolate, adesea câte două în curte, din care una mai mică. Cel mult în dosul casei, ca la munte, e un şopron, în care se bagă uneltele de lucru. Hambarul şi grajdul, de scânduri, înalte, spaţioase, ticsite cu fân, nu sunt lipite de casă ci sunt într'o parte a curţei. Ţi-e mai mare dragul de ordinea ce domneşte în sat. Livada e separată de curte, iar căruţa nu vei vedea-o zăcând în ploaie ori ninsoare. Scările lungi, înguste, de cules fructe stau grămadă, răzimate de un pom, iar mnele de foc, tăiate şi regulat clădite, sunt la îndămâna gospodinei, în preajma casei.

Mai ales în fiecare curte este o fântână, rar cu cum-

până, dar cu ghizdele de scânduri, curat ţinute. Până şi latrine acoperite se află lângă fiecare casă, ceia ce e un semn de deosebire de majoritatea satelor celorlalte. Minunea minunilor tot aci se poate vedea: latrină publică, podită, împrejmuită, cum nici în multe oraşe nu se află. E spiritul de ordine şi curăţenie, care domină pretutindeni, văzut şi la isvoarele de pe drum, cu sghiab pentru cei însetaţi şi cu treucă pentru adăpatul vitelor.

Şi portul rădăşănenilor e diferit. Rar om care să poarte opinci, încălţăminte din moşi strămoşi a moldovanului. Toţi au bocanci ori ciobote cu turetci pe pulpă, încreţite jos ca botforii. Poartă cămăşi până la genunchiu, iar chimirul nu e lat ci îngust şi adesea înlocuit cu un brâuşor, ca la românii din Ardeal. Vara şi iarna sunt îmbrăcaţi cu un mintenaş de postav, scurt până mai jos de şele. Cojocul e rar: îmbrăcămintea de iarnă e sumanul altfel croit de cât a celor de prin alte părţi. Femeile nu iubesc culorile oacheşe. Hainele lor sunt sobre; fuste creţe în lung, largi în poale şi un mintenaş, iarna, scurt până la talie. Bătrânele au pe cap testemele, înodate la ceafă, dar după ce s'a încrucişat pe sub bărbie. Fetele, gătite iarna de biserică mi-au adus aminte de tinerele săsoaice, prin caţaveicile lungi, cu blăni de vulpe pe margini.

Sunt două biserici în Rădăşani. Una de lemn, împrejmuită cu zăplaz, la care ajungi prin pârleazuri. E un frumos altar străbun, cu cadru mănăstiresc. Spre toamnă, merele fără nume, boţuri de mărgean, ori cele trotuşe şi vieşti cu brumă ruginie, se sprijin pe acoperişul vişiniu al bisericei. E un adevărat templu de reculegere, în mijocul unui îmbelşugat colţ al naturii darnice. Se zice că temelia a fost pusă de Ştefan Tomşa, care ar fi învăţat şcoala preoţească la Rădăşeni.

Altă biserică, e în mijlocul satului, pe dâmb râdicat. Măreaţă, cu cele 3 turnuri, sprijinite pe zidăria groasă în formă de cruce, cu două rânduri de stâlpi masivi la intrare, se vede din toate părţile. Clopotele nu sunt în turn,

ci ca la unele mănăstiri din Bucovina, la o parte, sub acoperiş de scânduri, iar în faţa bisericii stă adăpostul larg pentru prasnice şi pomeni.

Mărturisesc că am rămas impresionat, intrând, într'o Duminică de iarnă, în biserica încăpătoare. Când mă nimeresc în zile de sărbători prin sate, trăesc câteodată clipe de emoţie sufletească, ascultând glasul evangheliei rostit în biserica scundă, cu prea puţini credincioşi. Dincoace, am rămas pironit locului, când am văzut biserica plină, ca la hram. Credincioşi îmbrăcaţi cu haine de sărbătoare abea încăpeau, bătrâni în frunte, cei tinerii la urmă, iar îndărăt femeile tot atât de numeroase ca şi bărbaţii. E şi aceasta o dovadă de obiceiuri aduse din alte ţinuturi, unde biserica e căutată în ori ce sărbătoare, ceia ce în Moldova nu prea se obişnueşte. De sigur că e şi meritul preotului, care îşi caută de îngrijirea sufletească a credincioşilor săi.

In sfârşit o altă caracteristică, este spiritul negustoresc ce domină la Rădăşăneni.

Satul e vestit prin merele domneşti şi perele de Rădăşeni, „care ţin până la Paşti" cum spune Creangă, de pe vremea când bătea drumul la crâşma cu „fata vornicului din Rădăşeni" şi de care se leagă una din paginile cele mai frumoase din Amintirile marelui scriitor.

Mulţi socot că rădăşenenii se mulţumesc cu poamele din satul lor. In realitate acestea sunt puţine şi de soi nu tocmai ales. Locuitorii din Rădăşeni în schimb sunt negustori de pometuri. Livezile din Fălticeni de ei sunt închiriate, ca şi livezi din sate mai depărtate. Ei sunt moţii Moldovei. După cum când întâlneşti prin Ardeal o căruţă cu coviltir condusă de un sătean uscăţiv, cu pantalonii de aba strânşi pe picior, eşti sigur că ai face cu un moţ, ce ş'a vândut doagele şi cercurile departe de vatra lui, tot aşa când întâlneşti prin Moldova de nord căruţele cu draghina joasă acoperită cu pânză de sac, condusă de un sătean cu mintenaşul scurt, eşti sigur că

ai aface cu un perjar din Rădăşeni care ş'a vândut merele în cine ştie ce oraş depărtat. Pivniţele lor sunt pline de mere, pe care le desfăceau, mai înainte vreme, până la Galaţi. Azi s'au mai schimbat condiţiunile. Aduc mere şi din Sălaj ori Sighet, dar cu vagoanele şi le desfac în iarnă, transportându-le tot cu vagoanele. Cu căruţele le duc şi aduc numai din apropiere.

Spiritul de întreprinderi se vede şi în altă direcţie. Ei au vite puţine, mai mult vaci. Caii le sunt animalele obişnuite. Fâneţele predomină faţă de ogoarele cu bucate, iar ca rezultat, în timpul din urmă s'au dat spre fabricarea untului. De aceia mai toţi sunt cuprinşi.

E interesant cuibul acesta de oameni, veniţi probabil din Ardeal şi prin strictul obicei de a nu se încuscri cu alte sate, afară de cei din Bosancea din Bucovina, în foarte multe privinţi asemenea lor şi deci probabil din acelaş centru de emigrare.

Spiritul atavic îi face să ducă obiceiuri, deosebite de a norodului în mijlocul căruia trăesc, ascunşi în căldarea din capătul dealului Horbaza. Acelaş spirit atavic, îi face să-şi durеze casă frumoasa, ca şi poartă cu streşini înalte şi late, măcar că prin prejur nicăeri nu e obiceiul. Amintirile locului de origină, păstrate în taina inconştientului, isbucnesc fără voie din vreme în vreme.

XVIII

RÂȘNOV

Cine ţine să cunoască un sat tipic săsesc, cu străzile tăiate măsurat, cu uniformitatea obsedantă a caselor oblonite, cu viaţa închisă îndărătul zidurilor ce uneşte casă cu casă, n'are decât să viziteze Râşnovul, la câţiva chilometri depărtare de Braşov. Apucă sau pe încântătoarea vale a Râşnoavei dela Predeal, drum scurt şi fermecător, sau ocoleşte cu trenul pe la Braşov. Gara e în şes, prelungirea spre Zărneşti a şesului Bârsei. Pârăul Raşnoavei scăpat din strânsura munţilor, curge mai dămol printre rânduri de sălcii, dar destul de vioiu ca să învârtească roata morii.

La amiază, în toiul căldurii de vară, pe străzile largi nu întâlneşti ţipenie de om. Vântul răscoleşte praful, ridicându-l ca nişte nori de ceaţă. Ai zice mai de grabă un sat de stepă, ce doarme în toropeala lunii lui Cuptor. Străzile pavate sunt împrejmuite de ziduri cari se ţin una, de la un capăt la altul al lor. Din loc în loc se înalţă un părete cu obloane verzi, sfârşit cu un triunghiu pe care stau iniţialele stăpânului şi anul clădirii. E păretele casei perpendiculară pe stradă. O poartă înaltă, ca să încapă şi carul cu fân, e tăiată în zid. După numărul lor afli şi numărul gospodăriilor. La fel e pe toate străzile care se deschid în nelipsita piaţă, largă, umbrită de câţi-va arbori. Intr'un colţ al ei se înalţă biserica înecată în brădet.

Alăturea e primăria, frumos local cu două rânduri, iar peste drum un hotel.

Arşiţa era prea dogoritoare, pentru ca să nu fiu ademenit să urc, chiar în miezul zilei, priporul de piatră ce se înalţă din curtea hotelului. Ca mai în toate satele săseşti, dacă nu este măcar o biserică încinsă cu ziduri groase, este o urmă de cetate, loc de adăpost pentru vremuri de restrişte. Cetatea de la Râşnov e un adevărat Burg. In cadrul codrilor de fag ce împânzesc ultimele ramificaţii ale Bucegilor, pe vârful unei stânci de calcar cu repezişuri protectoare, se văd din depărtare acoperişuri de ţigle ruginite şi metereze înălţate pe coama zidurilor. Peisajul te îmbie, ca tot ce evocă vremurile de nesiguranţă, când oamenii erau mulţumiţi să scape cu viaţa, lăsând pradă, năvălitorilor apăruţi pe neaşteptate, agonisita lungilor ani de trudă.

Trecând peste zidurile înalte, cu ferestruici pentru sineţe, vântul, liliecii şi bufniţele, umplu azi vechile locuinţi, în care se îngrămădeau odată cum puteau, locuitorii din Râşnov dar şi cei din Codlea ori Tohan.

Ici e casa sfatului, îmi spune fetiţa paznicului, cu seriozitatea călăuzelor din muzeele străine; dincolo e capela, alăturea închisoarea. Peste tot au rămas numai păreţii şi acoperişurile, căci până mai în vremurile de curând, încăperile serviră pentru deposite de cereale ori magazine pentru cărnuri, scrie Silvestru Moldovan.

Neatinsă s'a păstrat doar fântâna adâncă de peste 100 m., săpată în veacul al 17-lea. Paznicul cetăţei a făcut din ea un isvor de câştig. Din distanţă în distanţă a aninat de o sârmă lungă becuri electrice, a căror lumini apar ca nişte steluţe în întunerecul din adâncime.

In schimb din cerdăcuţul de deasupra intrării sau de pe stânca cea mai înaltă din cuprinsul cetăţii, dacă vântul îţi dă voie, nu te mai poţi sătura de priveliştea variată ce se desfăşoară ochilor. Aci se lovesc, lipite brusc, muntele

înalt, cu şesul ca'n palmă şi dealurile cu spinarea încovoiată.

Intâi te atrage satul, din vale. Il vezi ca din sborul de avion. E un imens plan desemnat pe câmpia netedă. Alcătuirea gospodăriilor săseşti apare minunat. Un patrat închis de patru străzi, un cvartal cum s'ar spune la Chişinău, e format din două şiraguri de gospodării spate la spate. Despărţitura dintre ele e arătată prin coama înaltă a şurilor din fundul curţii. O gospodărie la rândul ei e o cetăţuie închisă din toate părţile cu ziduri ori clădiri, care înconjoară curtea pavată, rar cu câte un arbore. Casa perpendiculară pe stradă se continuă cu atenansele, sub acelaş acoperiş, pe când în fund e şura de pus uneltele şi mai ales fânul şi paele. De aceia e cu podul înalt, spaţios.

Şi aşa se înşiră cvartal după cvartal, mai în larg spre

Fig. 5 — Cetatea Râşnov.

răsărit, dincolo de biserică, în jururul cazarmei de artilerie. Spre apus, mai la strâmtoare, între apă şi munte,

la coada satului, e mahalaua românească, cu casele însă tot după tipul săsesc, deosebindu-se doar prin crucea pusă la colţul din faţă. Acolo se află şi cele două biserici româneşti, de una legându-se numele fraţilor Udreşti de pe vremea lui Mihai-Viteazu. Sunt înfrăţiri de sânge pe care nici munţii nici samavolnicia nu le frânge.

Pe urmă privirea alunecă pe şesul strâns între împăduritele coame de munţi şi culmea de dealuri ce se sfârşesc cu ghebul din Măgura-Codlei.

Şoselele se întind ca nişte trâmbe de pânză albă; una apucă spre Zărneşti, despicându-se către Bran, alta taie deadreptul spre Codlea, iar alta, urmând marginea munţilor duce la Braşov. Şesul e un mosaic de petece regulat înşăelate. Ici e cenuşiul miriştei alăturea de galbănul grâului abea cosit, lângă care vine verdele închis al trifoiştei însemnată cu căpiţi susţinute pe prepeleci, iar mai încolo negrul strălucitor al brazdei proaspăt răsturnată. Simţi pretutindeni munca sistematică; nici o palmă de loc nu e irosită, nici o clipă nu e dată leneviei.

De peste culmea Codlei se ridică nori ameninţători, pe când capătul Pietrii Craiului de lângă Zărneşti e învăluit încă în ceaţa zădufului. De cealaltă parte, spre sud, deasupra pădurilor întunecate de brad, se ridică Omul, imposant în goliciunea lui de stâncă bătută de soare. In scufundătura dintre cei doi străjeri de piatră, cu zecile de coloane ruinate în jur, se înşiră valuri joase care arată drumul atât de bătut odinioară dintre Braşov şi Câmpulung. Aici, pe o coastă mai ruptă, stă înălţat Castelul de la Bran.

Norii se învolbură; ameninţători cuprind creasta Pietrii-Craiului. O dungă de soare scapă printre ei, învăluind într'o aureolă purpurie stânca pleşuvă, pătând cu fulgi de aur şi ogoarele din dreptul Tohanului.

Vântul se inteţeşte. Suflând în voie cât ţine şesul, se mânie amarnic, se isbeşte de pieptul munţilor. Şueră printre ferestrele meterezelor, se furişează pe sub petecul de

tablă din acoperişul porţii, lovind-o într'una, ca şi când s'ar căsni să o smulgă din loc. Fagii se sbuciumă, brazii îşi scutură cetinele tot mai iute, abia îndoindu-şi vârfurile. Din şes se ridică vârtejuri de praf, până sus la norii ce se tot lasă. Cer, pământ, munte şi şes ajung tot una: o pânză ţesută din stropii mascaţi, deşi, ai ploii iuţi de vară. Din toate viroagele de munte se năpusteşte apa în spume, ogoindu-se abia jos, răsfirată printre grămezile de nămol răscolit.

Când a încetat ploaia, se înserase. Dinspre coada satului, pe drumul plin de băltoace, venea cireada de bivoliţe. Era un tablou din alte ţinuturi. Greoaie la mişcări, abea păşeau legănându-se. Cu piealea de pe spate fără păr, lucie, lovindu-şi mereu coastele cu şfichiul din vârful cozii, îndesate una 'nalta, ai fi crezut că sunt un cârd de elefanţi. Cele din frunte, mai resleţe, se opreau ca să se scarpene fie de un colţ de casă, fie de un arbore cu coaja jupuită. Cu capul plecat, cu coarnele date pe spate, cu ochii turburi, la fiecare pas scoteau răgetul scurt, strident, pare că mereu se văicărau.

In urma cirezii, păzitoarea, udă leoarcă, cu pălăria de paie pleoştită abea ridica opincele din care ţâşnea apă la fiecare pas. Târând după dânsa un căţeluş jerpelit, resignat, legat cu un curmeiu, lovind bivoliţele cu biciul care plesnea pe pielea umedă, păzitoarea mereu le îndemna la mers. Nu rămăsese poartă, din dreptul căreia să nu fi eşit măcar un drac de copil, ca să privească aceiaş scenă din fiecare seară. Liniştea satului era întreruptă de necontenitul îndemn al paznicei, schimbat într'una ca intonaţie. Hăi-ha-hoa! Hăi-hoha-hotra! Haida-ha!, când mai repezit, aici îngăimat, aici mai apăsat, răsuna în lungul străzii principale, vreme îndelungată, cât ţinea mersul legănat al bivoliţelor negrăbite, obişnuite cu cântecul straniu al păzitoarei.

XIX

IMPREJURIMILE SILISTREI

Orașul în sine cuprinde pecetia vremurilor trecute, când semiluna era atotputernică.

Ieșind din cadrul poveștilor din copilărie, evocate de fesurile și turbanurile întâlnite la tot pasul, apucând șoseaua trăgănată ce te duce spre vârful dealului unde e întăritura Medjidie—tabie, calci spre orizontul farmecului naturii, mai mândră în podoaba florilor și a belșugului din luna de vară.

Drumul cotește printre vii, stropite primăvara cu trandafiriul caișilor în floare ori cu neaua petalelor de meri. Sus, pe tapșan, de pe creasta zidurilor din fortificații, te închini frumuseții ce se desfășoară ochilor. E peisagiul luncii Dunărei, care prinde să se lărgească aice, fiind începutul întinsei Bălți dintre Călărași și Hârșova.

Intre dunga înegrită de sălcii și plopi a malului muntenesc și colinele dobrogene, e stăpânirea Dunărei. De la cele trei ostroave din dreptul orășelului Ostrov și până hăt departe spre miază zi, se văd numai ochiuri de apă, canale, ostroave înverzite, vrâstate cu dungi de sălcii. Iezerul Călărașilor, cel dintăi rezervor al prea plinului marelor viituri, se întinde pe suprafață de zeci de hectare, basin bogat în crapi cât brațul.

Urcușul spre Medjidie-tabie, trebue făcut spre sară, căci frumoasa luncă a Dunărei capătă luminile feerice lăsate

de soarele care asfinţeşte. Apusurile de soare, în stepele noastre, sunt tablouri de neîntrecut colorit. Apusul soarelui, privit de pe Medjidie-tabie e şi mai plin de farmec, prin jocul luminilor în apă.

Lungul luncii dunărene, se împarte în două. .Cea dinspre Ostrov, cuprinsă în ceaţa sării, e acoperită cu marama argintie. Partea dinspre asfinţit, e încă în bătaia slabă a soarelui tot mai înroşit. Fluturaşi de aur sunt presăraţi deasupra apelor, în jocuri de tonuri galbăn-roşcate, schimbate de la clipă la clipă. Sclipiri de scântei încondeiază valurile, iar deaçurmezişul Dunării se oglindeşte reflexul soarelui, ca o punte de aur.

Soarele blând se tot lasă într'o aureolă de largă lumină, resfrântă în albastrul şters al cerului fără pic de nori. Când începe să se scoboare spre dunga malului, soarele e o enormă tipsie de bronz încins, cu marginile aurite, neted încondeiate pe cerul limpede. Focul de artificii de pe ape să stânge, ceaţa argintată se lasă încet pe ape şi ostroave, iar dogoreala zilei face loc dintr'o dată răcorelei râdicate din luncă.

Un asemenea tablou de feerică scenărie naturală, răsplăteşte osteneala unei zile de drum prin Bărăganul numai ogoare.

In afara tabloului legat de frumoasa noastră Dunăre, Silistra poate servi drept popas şi pentru cunoaşterea peisajului blând al dealurilor Deliormanului.

Dobrogea e un pământ a parte din cuprinsul ţării. Are o variaţie cu totul deosebită. Sus, spre nord, e miniatura munţilor cu piscuri pietroase, cu pripoare sălbatece, cu codri deşi de tei. La mijloc e stepa vălurată. Un arbore e o minune; un isvor loc sfânt. Pe urmă vine Deliormanul, gheburi largi, tot mai înălţate, cu pâlcuri dese de păduri şi văi, cu maluri apropiate.

La Silistra poţi prinde uşor un colţ din această parte dobrogeană. Nu e nevoe de lungi escursiuni. Caţi-va kilometri de drum spre răsărit îţi ajung ca să capeţi o ideie

asupra caracteristicei regiunei. Dealurile par podişuri. Orizontul este însemnat cu largi linii convecse, profilul întinselor valuri de pământ. La început par monotone. Căutând farmec în linia reliefului, nu găseşti decât mulţumirea ce-ţi procură lumina larg revărsată în orizontul fără margeni. Indreptându-ţi privirea mai aproape, simţi cum pătrunde năvalnic în fiinţa-ţi întreagă, acel val de fericire care te cuprinde ori de câte ori te găseşti în mijlocul naturei împodobită cu flori.

In fiecare ţinut, natura e altfel învestmântată. Aice, in spre sudul Dobrogei, podoaba câmpurilor o face macul. E o floare minunată, cu petalele ca de mătasă roşie, cu smocul de antene negrii. Trebue să o vezi în natură, în mediul ei, pentru a-i prinde gingăşia făpturei.

Răzleţită, aruncă pete oacheşe, mai ales în lanurile cu grâu. Aice în Dobrogea de sud, trăeşte în grupuri dese. Haturile sunt ghirlănzi de smaragd cu granate. Ogoarele de grâu sunt aur, bătut cu rubine. Când priveşti faţa spicurilor învălurate de vânt, macii capătă înfăţişarea sburdalnicilor pescăruşi de deasupra apelor, jucându-se voioşi în bătaia vântului. In nemărginitul spaţiu care te înconjoară, nu te simţi printre flori, singuratec. Ele îţi vorbesc, îţi ţin de urât. „Influenţa lor este asemenea unui gând înalt sau unei emoţiuni mai alese care se pogoară asupră-ţi". (Emerson).

Macilor le urmează copacii. Se trec din mână 'n mână, nedându-ţi vreme să te gândeşti la altă ceva decât la bucuria ce o simţi în mijlocul lor. Deliormanul fu, odată, peste tot împădurit. Din pădurile dese doborâte de secure au rămas strejeri presăraţi pe întinsul dealurilor. Frumuseţa şi variaţia ce o dau copacii, aice le poţi prinde. Resleţiţi pe ogoare, şterg monotonia acestora. Crescuţi în voie, s'au desfăşurat în formele lor pline, fiecare cu înfăţişarea proprie. Par baloane verzui prinse de pământ, o armată întreagă pe câmpul cu roade bogate.

Satele nu se văd la faţa dealurilor. Sunt asemenea u-

nor cuiburi de verdeaţă în fundul unei văiugi adăpostite. Acolo e isvorul, acolo fereala de vânturi. Aşa e Bulbuc, aşa Semipetrova, colonii bulgăreşti aduse prin o conştientă şi metodică colonizare etnică. Casele acoperite cu olane stau asvârlite pe coasta dealurilor, împresurate de pomi. Dintre ele răsare şcoala, clădire întotdeauna mândră, impunătoare, faţă de căsuţele pitice.

Am intrat în una din ele, la Bulbuc. Ce mângâiere îţi aduce hărnicia, ordinea şi curăţenia unui învăţător destoinic. Puterea lui, acolo, la lucru, i-o vezi; cât poate săvârşi reieşă din cântecul sonor al micilor bulgari, aduşi să citească româneşte fără nici un accent străin.

M'am întors înviorat. Natura te subjugă capriciilor ei. Câteva ceasuri petrecute în mijlocul florilor, a dealurilor blânde presărate cu arbori, a armoniei depline dintre cer şi pământ, purifică, primeneşte sufletul. Cât de orbi sunt cei mai mulţi dintre noi, păşind nesimţitori pe lângă isvorul înviorărei ce se găseşte adesea, înaintea lor, reprezentat printr'un pom ori o floare.

XX

SĂLIŞTEA

Drumul între Sibiu şi Vinţ îl făcusem adese. E unul din cele mai frumoase din România toată. De câte ori treceam pe lângă Sălîştea, îmi părea rău că nu mă pot opri în satul despre care auzisem atâtea.

In Dobrogea, cunoscusem pe vremuri un sălîştean sdravăn şi cuprins, harnic şi întreprinzător, care-mi vorbeà numai de satul lui drag. Ştiam legenda că siliştencele sunt frumoase ca şi georgienele. „Graţie desăvârşită, fineţă în trăsăturile feţii, dispoziţie fermecătoare, conştiinţă despre frumuseţea lor, amabilitate răpitoare şi mai presus de toate o vioiciune atrăgătoare : iată însuşirile unei siliştence", scrie Bergner, în impresiile lui din Ardeal.

Nu e încă în totdeauna cum vrea omul. De aceia abea anul acesta m'am învrednicit să mă dau jos în gara Sălîştea.

Drumul ce duce în sat, lung de vre-o 2 kilometri, e un frumos bulevard umbrit, tăiat printre ogoare şi fâneţe. La încrucişarea cu şoseaua dinspre Sibiu, îţi iese în cale un semn al energiei băştinaşilor. Imi venea să fac cruce de bucurie. Pe firma unui gater mare, ceteam numele proprietarului şi nu-mi veneà să cred ochilor : Ilie Mărtin. M'am oprit să mă conving că fabrica nu e pustie. Ferestraele sbârnăiau, iar activitatea era în plin toi. Şirul de case întinse la poalele muntelui împădurit, dungi şi pete

albe pe fondul întunecat al brazilor plantaţi, lua acum pentru mine proporţiile Ierusalimului pentru credincioşi, iar Ilie Mărtin era reprezentantul energiei etnice care a biruit aici, în coasta străinilor întreprinzători.

Nu m'am înşelat. Satul „mărginenilor" care au colonizat şi întărit multe din aşezările omeneşti de pe clina sudică a Carpaţilor, poate fi luat ca exemplu, de putinţa adaptării şi a neamului nostru la formele de civilizaţie sănătoasă şi de economie temeinică. Cei veniţi din Vechiul Regat, rămân entuziasmaţi de satele săseşti. E dreptul! E atâta ordine şi disciplină în gospodărie, în procesiunile religioase ca şi în petreceri, în cât nu poţi de cât să le admiri. Săliştea însă le întrece în multe privinţi. In apropierea saşilor, trăind cot la cot şi hărţuinduse adesea cu ei, sălăştenii au ştiut să împrumute utilul şi să-l îmbie cu frumosul, inerent firii româneşti. Casele, cele mai multe, construite de maeştri saşi, par săseşti după orânduirea şi arhitectura lor. De fapt în totdeauna, chiar când au obloane la fereşti, sunt luminoase, mai vesele. Nu sunt ermetic închise; viaţa nu e tăinuită. Sunt înflorite, cu un aer de degajare; reflectă sufletul deschis, vioiciunea firească a românului, căruia îi place să trăiască mai liber în mijlocul naturii.

Drumul pe jos l'am făcut în tovărăşia unor gospodine, care veneau dela târg. Te isbeşte înainte de orice portul lor sobru dar elegant, prin îmbinarea culorilor negru şi alb. Cămaşa curată, cu mânecile strânse la încheietură, nu are nici o înfloritură alta de cât ciupagul de la gât şi două-trei dunguliţe de bumbac negru, cusute în lungul mânecilor. Peste cămaşa e peptarul negru, răscroit la piept, strâns la mijloc. Inainte şi îndărăt, mai toate femeile poartă două şurţe negre, de lână, rar cu înflorituri colorate, iar la cap sunt legate cu testemelul tot negru, înodat la ceafă. Bergner avea dreptate; abea ţineam pasul cu ele aşa de repede ce mergeau, legănându-se la mijloc, de şi unele aveau desagii pe un număr sau coşurile în

mâni. Desgheţate la vorbă, îmi dădeau toate desluşirile cerute, voios şi fără nici o îngâimare. Şi nu erau „Doamne“ ci gospodine, care se grăbeau să ajungă mai repede acasă, spre a se pune din nou la treabă. Ce ţară minunată vom avea, când şi celelalte sătence, din toate colţurile României vor ajunge în hărnicie, destoinicie şi demnitate pe siliştencele, tovarăşele mele de drum!

Cum intri in sat, simţi şi temeinicia gospodăriei comunale. Drumul scoboară un povărniş trăgănat, ajungând în piaţa largă, pe lângă care curge pârâul cu apă limpede, dar căruia i s'a tăiat pofta de a-şi face de cap, fiind strâns între ziduri de piatră. Pe malul stâng, castani rămuroşi umbresc „promenada“, pietruită şi cu bănci sănătoase. De jur împrejurul pieţii sunt ziduri de bolţi, dugheni de tot soiul, a căror stăpâni sunt numai români. Intr'o coastă, în mijlocul arborilor se înalţă o frumoasă clădire în stil de astă dată românesc. Ai crede că a fost mutată de unde-va, de dincolo de Carpaţi. E casa de păstrare, centrul economic al Săliştei, lângă care e pompieria şi fabrica de unt. Nouă, celor de prin Moldova, ni se par lucruri din poveşti. Nu mai vorbesc că se găsesc restaurante curate, oteluri tot aşà, iar peste tot lumină electrică până 'n căsuţa cea mai umilă.

In jurul pieţii ca şi în apropierea ei, e centrul. Casele sunt mai strânse, unele cu ferestre mari, curat ţinute, cu curtea pavată. Cu cât apuci în susul pârâului, destul de iute ca să poarte roata unei mori, cu cât te apropii de vechea aşezare Colibari, din fundul văii, cu atât îţi mai ies în cale şi case bătrâneşti, de bârne, cu cerdac sprijinit de stâlpi încristaţi. Inlăuntrul te primeşte gospodina, care-şi lasă pentru o clipă împrăştiatul fânului, proaspăt cosit. Prin ferestrele micuţe, cu gratii, pătrunde o slabă şi discretă lumină, în odaia mare, adevărat stup de albine. Culmea e încărcată cu ştergare, iar pe pat ca şi pe laiţele cioplite dintr'un butuc, stau înşirate suluri de pânză, care albe şi subţiri pentru cămeşi, care vărgate şi mai aspre,

pentru straiţe şi desagi. Păreţii sunt împodobiţi cu blidare încristate, cu străchini smălţuite, cu icoane şi portretul mitropolitului Şaguna. Suflul vremii nouă abea a pătruns în vechea casă; e ca aburul de promoroacă în primele zile de toamnă. Lăcaşul scump al familiei s'a păstrat aşa cum erau toate pe vremurile când gospodina rămâneà luni întregi stăpână şi văduvă, căci bărbatul se îndeletniceà cu oieritul, pribegind de pe vârf de munte cine ştie la ce depărtări. Duhul strămoşesc e reprezentat prin bătrâna îndoită de şele, fudulă de ureche, dar încă folositoare pentru treburile mai mărunte. Asemenea gospodării, tot mai rari, n'ar trebui să dispară. Una din ele, răscumpărată, ar puteà fi păstrată aşa cum e, ca să ne fie icoană vie de unde am plecat. De altfel că multe s'au schimbat şi în satul aierilor, ne arată comorile de artă adunate în muzeul din casa părintelui protopop, minuni de gingăşie şi migăloasă lucrare, în culori discrete şi bogăţie neeconomisită de fir.

Geograful ocupat cu etnografia, ar avea atâtea de scris asupra satului acestuia, una din aşezările româneşti cele mai vechi! Se prinde în el, nu numai prefacerile aduse de vecinătatea altor neamuri, dar încă şi evoluţia firească a unui sat scoborât de pe plaiuri de munte spre câmpul întins şi rodnic, cu viaţa locuitorilor trecută de la faza de nomadism pastoral arătat încă prin căsoaiele de pe coasta muntelui, locuinţi temporare asemenea celor din văile alpine şi până la transformarea adusă de fixarea agricolă. Jos lângă gară începe să încolţească şi industria, dar cu cât te sui spre Folteşti şi mai ales spre Poiana, cu portul femeilor atât de pitoresc, spre Jina şi Rodul, dai de păstrarea mai vie a fazei oieritului şi a vieţii legată de munte. Pe când nu de multă vreme buchile se învăţau în pridvorul bisericei, azi se înalţă palate destul de mândre de şcoli primare, alăturea de gimnaziu, de şcoala comercială inferioară, din anul acesta, chiar şi superioară.

Prefacerea exterioară, o prinzi lesne de pe muntele din

spatele Săliştei. Pe un drum tăiat în serpentine, larg şi bine întreţinut, străbaţi o pădure de fagi, prin luminişurile căreia ca prin ferestre de tuneluri, ai privelişti tot mai sviţeriene asupra satului rămas jos, în vale. Popas mai îndelung îl faci la frumoasa bisericuţă, nesfinţită încă, înălţată prin osârdia d-lui protopop, pe prispă de munte, lângă isvor limpede, spre pioasă amintire a eroilor căzuţi în războiul din urmă. Incă puţin urcuş, şi ajungi la un foişor, de unde te bucuri de o privelişte largă, aproape peste tot întinsul Ardealului. Din zidul înecat în ceaţă al Alpilor Făgăraşului spre sud şi până 'n linia abia îndoită ce reprezintă profilul Munţilor Apuseni spre nord-apus, din munţii Sibiului împăduriţi, alăturea, în coastă şi până în dunga dreaptă a dealurilor dintre Târnave, se întinde variatul, mănosul şi sbuciumatul pământ din inima Transilvaniei. Apoldul este ici, la câţi-va paşi; peste dâmbul de deal colo, e Ocna-Sibiului; mai spre răsărit e ţuguiul Orlatului, vestit în luptele din jurul Sibiului, din care se desluseşte turnul bisericei reformate şi palatul şcoalei militare.

La picioarele muntelui, se întind casele, ca o cingătoare roşcată. In săliştea priveşti ca dintr'un aeroplan. Se vede biserica veche cu turn masiv, terminată la 1784, alăturea de clădirea ce adăposteşte gimnaziul. Mai la o parte biserica nouă, din Brata, tot ortodoxă, zidită în 1881 în stil gotic. Biserica unită, luată cu sila dela ortodoxi, e pitită în mijlocul unei grădini, pradă ruinii, fiind părăsită de vre-o 40 de ani. Casele din Săliştea se continuă cu cele din Tilişca, apoi cu Poiana şi Rod, deasupra căruia e D. Dorului, până unde petreceau femeile pe ciobanii urcaţi la munte.

La întors, e păcat să apuci acelaş drum. E atâta variaţie în partea locului, în cât fiecare picior de plaiu îţi desvăluie colţuri noui tăinuite, perspective când mai restrânse când mai largi, dar în totdeauna mai ademenitoare. Sobori coasta, împădurită din ordinul lui Şaguna. Puhoaiele ameninţau satul şi nimene nu afla îndreptare. Privirea pă-

trunzătoare a lui Şaguna a indicat leacul. Dealul trebuià împădurit, iar furnicile vor fi copiii de şcoală. Aşa a zis, aşa s'a făcut. Ba s'a creiat o tradiţie a sădirii pomilor. Azi sălăştenii pomenesc mereu numele marelui propovăduitor în toate. Au scăpat de ameninţarea puhoaielor, căpătând şi podoaba satului. Numai de nu s'ar molipsi de spiritul distrugător al vremii, cerând să se taie pădurea pentru islaz, cum se face cu nemiluita pe aiurea, de şi lăcomia în scurtă vreme va fi pedepsită. Muntele se răsbună, când i se distrug tovarăşii ocrotitori. E de sperat că sălăştenii vor fi mai cuminţi şi vor cântări mai lesne paguba ce-ar suferi-o tăind pinii plantaţi cu grea trudă.

Ieşind din pădure, te opreşte în loc o altă faţă a satului. De după nişte coline se iţesc căsuţele de bârne din cătunul Gruiu, străjuite de o frumoasă şi luminoasă biserică. Inălţată pe locul unei biserici de lemn a fost clădită în urma unei vizuini a fetei lui Cândea, după ce uniţii luase biserica ortodoxilor, lipsiţi astfel de un locaş de rugă.

Soarele se lăsà spre a sfinţit. Munţii împăduriţi începură să se posomorască încruntându-şi faţa, pe când din potriva Negoiul şi tovarăşii lui se tot îmbujorau sub mângâierea ultimelor raze de soare, îndreptate spre ei, până ce se stângeau cu totul. Linişţea cuprinde firea întreagă. Pe drumul spre gară, cosaşii profitau de ingânarea zilei cu noaptea, ca şi de umezeala începutului de rouă, spre a trage cărări în pajiştea înflorită.

Sălăştea rămâne în urmă, învăluită în fumul argintiu ieşit din hornuri şi apoi lăsat pe fundul văii.

Ziua întreagă a fost un vis. N'am avut norocul să văd siliştencele frumoase ca zânele, slăvite de atâţea. In schimb am trăit ceasuri de adâncă mulţumire în admosfera de prefacere sănătoasă a elementului românesc, dovada concretă a viitorului ce ne aşteaptă, dacă vom avea deplină încredere în energia noastră etnică şi dacă, mai ales vom şti să găsim repede mijioacele de a o transforma din

forma-i latentă în formă vie. După cum cei obosiţi vin să afle întremare în liniştea şi frumosul cadru al naturei de aice, tot aşa cei care şovăie în credinţa puterii noastre proprii, se pot lecui, dacă vor vizita Săliştea şi harnicii ei locuitori.

XXI

ŞABA

Sunt sate care au viaţa mai plină de cât multe orăşele, chiar când acestea, din necesităţi administrative, au devenit capitale de judeţ. Mai ales acum când în graniţele României s'au adunat părţi stăpânite îndelung de popoare diferite, cu evoluţiuni istorice neegale, afli pretutindeni minuni de gospodărie, care merită să fie mai larg cunoscute. Unul din aceste cuiburi tăinuite, în care energia şi priceperea omenească a transformat faţa locului, se află lângă Cetatea-Albă, pe limanul Nistrului.

Pentru a popula Bugeacul — prelungirea Câmpiei Române dincolo de Prut — s'au chemat colonişti străini. De sigur s'a avut în vedere şi împestriţarea etnică a Basarabiei, spre a nu mai apărea omogen moldovenească.

Şi astfel avem un sat Paris, altul Tepliţ pe valea Kogâlnicului. Coloniştii străini au căpătat pământ mult, mai tot neatins de expropriere, formând pătura proprietarilor mijlocii, luând locul marilor latifundiari. Având pământ îndeajuns, ei au înfruntat neprielnicia climaterică prin muncă stăruitoare, prin cultura moştenită, menţinută şi mereu împrospătată.

E un contrast isbitor între aceste oaze de sistematică gospodărie, scânteile apusului şi satele coloniştilor ruşi, ale tătarilor sau chiar satele băştinaşilor moldoveni, lăsaţi

în tradiţia strămoşească, fără nici un sprijin nou potrivit vremurilor, altele de cât acele duse, străvechi.

Una din acele colonii străine, a format şi satul Şaba-s'ar puteà spune o mahala a oraşului Cetatea-Albă. Locuitorii sunt, după câte mi s'au relatat, originari din Elveţia. Unii vorbesc franţuzeşte, alţii nemţeşte, de şi o parte din sat e formată şi din populaţie rusească.

Malul limanului este aproape în totul nisipos. Pe unele locuri se ridică chiar dune mici. Mai departe de el spre răsărit s'a putut forma la faţă un strat prielnic semănăturilor. Lângă ţărm însă năsipul domină. In faţa gării de la Cetatea-Albă, se înfundă în el roata trăsurilor până'n butuc. Ploaia cade pe aici, pe sponciu. Nici nu se adună, în anii cei mai umezi, 500 mm de ploaie. Râvineala limanului însă împlineşte lipsa umezelii din nouri.

Străduinţa muncii omeneşti, a acoperit totuşi nisipul cu întinse vii sănătoase, care înverzesc pe o lungă distanţă malul, altfel arid, al Limanului. In regiunea Şabei, ca şi în jurul Cetăţii-Albe, sunt numai podgorii. In geografiile noastre nu se va puteà aduce ca exemplu de năsipuri productive numai pe acele din Gasconia, plantate cu pini, care a dat loc unei industrii înfloritoare. Nisipurile de la Şaba le pot stà cu cinste alăturea întru tot. Căci şi aici ca şi pe ţărmul Oceanului Atlantic, munca omului a transformat un ţinut neproductiv într'o regiune cu producţie intensă.

Satul a devenit asemenea unui oraş. Străzile largi, petruite, cu arbori pe de lături, mai ales salcâmi, sunt trase regùlat, printre casele bine zidite, unele adevărate vile, din cărămidă aparentă împrejmuite cu grilaj de fer, având în faţă straturi cu flori. In grădiniţe, se vede la unii şi câte o statuetă. Reminiscenţa locurilor de origină, depărtată, se trădează prin îngrijirea estetică a proprietăţilor. Uiţi că te afli la marginea apusană a orientului.

Grija dată vinificării, a avut ca rezultat căutarea vinurilor de Şaba. Terenul nisipos a făcut ca regiunea

să fie ocolită de filoxeră. Şi astfel buna stare a locuitori s'a menţinut.

Pivniţele producătorilor mai de seamă sunt demne de vizitat. De altfel sunt arătate ca monumentele hărniciei omeneşti locale. Inalte, spaţioase, unele luminate electric, cuprind producţiile rămase nevândute din anii din urmă, ca şi specimenele producţiilor mai deosebite din anii cei buni.

Schimbarea politică, a adus o oarecare criză locală. Vinurile din Şaba alimentau Odesa, cât şi alte centre mari ruseşti. Graniţele fiind închise, depozitele au rămas pline. Transportul anevoios spre restul ţării era dăunător. Prin normalizarea liniei Cetatea-Albă-Reni, viaţa economică, o clipă stânjenită, se va înteţi din nou. Legătura directă cu Galaţi şi Brăila, două pieţe de activă desfacere, va împrăştia norii de îngrijorare lăsaţi peste capetele producătorilor harnici. Fructele lor alese, dar mai cu seamă vinurile lor delicioase, vor apuca din nou drumul centrelor de intensă cerere. Se vor descreţi frunţile, vremurile de trecere vor fi uitate ca şi cuvintele de hulire, iar harnicii locuitori din Şaba îşi vor îndrepta privirile şi sufletele către poporul blând, îngăduitor, primitor, în mijlocul căruia trăesc şi vor căpăta încredere deplină în conducătorii ţării din care fac acum parte, convingându-se că avutul lor este respectat şi că destoinicia lor este apreciată.

Şaba însă poate avea un viitor şi mai înfloritor. Ea poate ajunge o staţiune maritimă căutată. Pentru Moldova întreagă, Moldova veche a lui Ştefan, Şaba poate lua locul Constanţei, prea congestionată şi mai ales prea scumpă. Plaja de la Bucas, o şchoapă de la Şaba, este tot aşa de minunată ca şi cea de la Mamaia. O linie ferată o leagă cu Şaba şi Cetatea-Albă.

Clima locală este prielnică unui sezon de băi până toamna târziu, după culesul viilor. Şi iată un câmp nou de activitate pentru hărnicia şi destoinicia celor din Şaba. Casele lor sunt destul de spaţioase şi curate pentru a a-

dăposti pe vizitatorii cei mai pretenţioşi. Gospodăria este destul de întemeiată pentru ca să asigure putinţa hrănirii celor care ar găsi aici liniştea căutată, o cură de struguri, dar şi binefacerea băilor de mare. Plantaţiunilor de salcâmi, s'ar adăuga altele de pini, care pe lângă variaţie ar aromi aerul cu mirosul lor sănătos de răşină. Şaba ar deveni astfel staţiunea băilor de mare a Moldovei întregi, în unele privinţi superioară Constanţei. Ar avea chiar şi Tekirghiolul ei, căci Budachi este ceva mai la răsărit de Bugas.

Depinde în totul de spiritul de întreprindere ai localnicilor, care au dat dovadă de muncă pricepută şi neîntreruptă. Condiţiunile naturale le sunt în totul prielnice. Şi condiţiunile politice schimbate, le vin în ajutor spre a transforma colţul basarabean de lângă Cetatea-Albă, într'un furnicar omenesc.

XXII

ȘENDRICENI

Adevărații boeri moldoveni, ori ce s'ar spune, erau buni gospodari și iubitori de frumos. Nu e moșie mai mare din Moldova, unde să nu existe o „curte", uneori palat, așezată într'un colț făcut și mai fermecător prin gustul ales al stăpânului. In jurul curții erau acarete gospodăroase, încăpătoare, adăpostul belșugului adunat de pe câmp, ori a lumei slugilor, necesare bunei orânduiri a treburilor. Vremuri trecute. Indată ce moștenitorii au prins a arenda moșiile, pentru curțile boerești a început păragina. Multe au căzut în ruină în acea vreme dureroasă din preajma anului 1907, când trusturile arendășești nu aveau altă țintă decât să eploateze orice.

A urmat împroprietărirea, și cu ea lovitura decisivă, dată ultimelor rămășiți din vechea stare socială. Curțile boerești au rămas pustii, căci nimeni nu se gândea să le folosească, iar proprietarii lor, cei mai mulți, nu mai aveau cum și pentru ce să le întrețină.

Schimbarea vremii a dat unora din ele o nouă destinație. Prea puține, mai puține decât ar fi trebuit, s'au transformat în școli. Vechiul palat al lui Conachi și Vogori le de lângă Tecuci, adăpostește astăzi copii de țărani din școala de agricultură a Academiei, după cum în palatul lui Mavrocordat dela Miroslava, lângă Iași, unde

a învăţat M. Kogălniceanu, sunt găzduiţi orfani de răsboi.

Despre unul din aceste conacuri vechi, de la Şendriceni lângă Dorohoi, voi scrie aicea, căci energia unui om, mai mult decât sprijinul autorităţilor, l'a transformat într'un cuib de cultură vrednic de ştiut.

Clădirea se află în mijlocul unui adevărat rai. Nici nu bănueşti ce colţuri frumoase, tihnite, ascunde frumoasa noastră ţară, chiar în locuri ce ţi s'ar părea de odată monotone şterse bune numai pentru ogoare.

La vreo 6 klm. de Dorohoi, o ramură de drum abătută din şoseaua spre Mamorniţa, te duce la un cuib ademenitor de verdeaţă. Clădirea principală e sub o muche de deal, tăiat ca o prispă, dealungul căreia curge pârâul Buhai, nume plastic, căci nu rar, primăvara, mugeşte de iuţeala apelor umflate.

De sub terasa năsipoasă gâlgâe izvoare limpezi, ce se adună într'un iaz curat, plin cu raci. Indărătul casei e un peisaj de munte. Brazi înalţi, pletoşi, în primăvară cu rubinul florilor femeeşti în vârful ramurilor ridicate şi cu ciucurile de aur al florilor bărbăteşti la poala cetinilor plecate, sunt amestecaţi cu fransinii mândri, în toată plinătatea lor de viaţă, cu mesteceni gingaşi, mereu în vibrare; împreună cu murmurul pârăiaşului cu culcuşul veşnic înverzit, complectează o icoană de la munte, în ţinut de dealuri.

Grangurul, prin fluerul lui plin, deşteaptă celelalte păsărghii ascuns în tufişul des al păduricii şi numai privighetoarea neadormită, îţi spune că înălţimile reci, prea umbrite, sunt departe.

In faţa casei, dimpotrivă, e un parc îngrijit cu tot soiul de copaci exotici, cu plante acăţătoare, orânduite după un plan ce arată gustul foştilor proprietari.

Inainte de a intra în casă, m'am închinat naturei. De pe vârful tapşanului din dos, de jur împrejur e un amfiteatru de dealuri. Spre răsărit D. Ibăneştilor cu Pomârla

sub coastă; cam spre nord D. Hapăilor cu schitul Gorovei şi D. Polonicului, cu scobitura ce-i lămureşte numele.

Din balconul casei se prinde orizontul larg al naturei blânde, dar şi furnicarul de viaţă nouă altoită pe rămăşiţele celei vechi.

Jos pe partea bătută, de lângă albia râului, un şir de atenanse, vechile grajduri şi şuri, mi-ar fi dat inpresia că sunt gazda unui proprietar, care îmi arată gspodăria lui. De odată însă un cor de copii, răsună în plină linişte a naturii. Nu-mi vine a crede. Cântecele par îngereşti; aşa de în perfect unison sunt cu splendoarea naturii din luna Mai, încât îmi îndoaie genunchii. „Pre Tine Doamne Te lăudăm. Ţie iţi strigăm: Osana. Osana". Era pregătirea pentru slujba religioasă de a doua zi.

Trăiam realitatea, doborâtoare prin emoţiune, pe care o bănuiam numai cetind descrierea şcolii lui Rabindranat Tagore, de departe, departe, din lumea celor 1001 de basme.

Ce minuni face energia unui om!

Ministerul de instrucţie, în dorul şi graba de a avea cât mai mulţi învăţători, a creiat vreo 50 şi mai bine de şcoli normale. Azi aproape nu e oraş în care să nu funcţioneze măcar una, dacă nu două din asemenea şcoli.

Dar între a creia pe hârtie şi a avea în realitate o şcoală normală care să nu reprezinte o simplă formalitate îndeplinită, e o distanţă ca de la cer la pământ.

Nici clădiri, nici material didactic, une ori nici persona nu era la îndemână pentru ca asemenea şcoli să corespunză menirii lor. Şi totuşi şcolile funcţionează.

Cum? E altă vorbă. Insă tot răul e spre bine

Lupta dintre ceia ce trebuie şi ceia ce se poate, a scos la iveală energii nebănuite. Cunosc străduinţa multor directoi şi directoare de şcoli normale nou înfiinţate. Puţini suntlasă-mă să te las. Şcoala acestora mai bine s'ar desfiinţa. Cei mai mulţi însă au desfăşurat puteri uriaşe, făcând

sacrificii de vlagă, timp, linişte şi chiar de bani. Unul dintre aceştia, este şi directorul Iancu, de la şcoala normală din Şendriceni.

Când s'a mutat acolo nu avea nimic, de cât casa boerească.

Incolo erau grajduri, şuri, odăile slugilor. Ca în poveste a transformat totul. A cărat gunoiul din grajduri, răzăluind până la pământtul sănătos; a curăţit, a nascocit adaptări minunate, cum e cuptorul bucătăriei. Azi grajdurile sunt clase, sufragerie, iar şurile şi odăile slugilor, dormitoare, care îţi fac impresia unei expoziţii de scoarţe, prin acoperişurile paturilor, aduse de ficare elev. Ici şi colo, drept magazie, au mai rămas părţi din vechile atenanse, pare că anume ca să convingă şi pe un Toma necredinciosul, din ce s'a ridicat la Şendriceni o şcoală normală de băeţi. O şcoală însă plină de viaţă. Aici e un mic tablou din şcoala vieţii! Aerul, îngrijirea bună, curăţenia i-a făcut pe elevi rotofei, cu bujorul în obraji. Iar mai târziu clădirea nouă s'a înălţat mai repede decât aiurea, tot prin sârguinţa directorului şi ajutorul elevilor, îmboldiţi prin dragoste de lucru. Ei au săpat fundaţiile şi au supraveghiat clădirea, au lucrat deavalma cu lucrătorii.

Voia bună domneşte printre ei, iar dragostea de şcoală într'atâta i-a lipit de loc, în cât nici când au permisiune, nu se duc la târg. Magică ademenire a naturii!

Profesorii titraţi, pregătiţi anume, chiar dacă au timp liber, cu greu se deplasează din oraş.

Pericolul ar fi fost mare, dacă nu se găseau oameni de însufleţire care să facă pe profesorii. Inginerul judeţului e profesor de matematici, protoereul de religie, medicul primar de higienă, un avocat cult, om de ispravă, este profesor de istorie, pe lângă puţinii profesori titulari. Toţi sunt ca vrăjiţi de importanţa şcolii şi de energia directorului.

Mărturisesc că rar mi s'a intâmplat să văd profesor

care după ceasul lui de clasă să-şi mai piardă vremea liberă stând printre elevi. Aci, la Şendriceni, mi-a fost dat să văd şi această minune.

Dar viaţa şcolii e şi mai complectă. Aşa cum visam odată aplicarea şcoalei vieţii la mediul în care trăeşte, am găsit aicea pus în practică. Nu e sărbătoare ori Duminică, în care elevii cu directorul să nu se ducă în satele din vecinătate. Corul cântă leturghia, directorul ceteşte cazania, iar după biserică urmează o mică conferinţă încovărăşită de o horă ori o bătută. E o emulaţie între sate de a primi pe elevi cum trebue; e o emoţiune aşteptată cu drag pentru acel ce va vânta Tatăl nostru, în biserica din satul lui. Iar când se vesteşte o serbare culturală la şcoală, pe o scenă în aer liber, înconjurată de mesteceni cu frunzele fluturânde, vine lume de pe lume din satele din prejur. Aşa e o şcoală; aşa *trebue* să fie o şcoală la *la noi*, mai ales o şcoală normală.

Spaţiul nu-mi îngădue să insist, cum aş dori, asupra celor văzute şi simţite. Totul însă depinde de om, de tactul şi energia lui, dar mai presus de dragostea de şcoală, dusă până la sacrificii. Sunt mulţi de aceştia, de şi în viaţa lor nu au căpătat un cuvânt de încurajare din partea celor cari au datoria nu numai de a păzi aplicarea legilor, dar şi de a releva însufleţirea care e mai presus de lege.

Nu e vorbă că în învingerea *enormelor* greutăţi ivite în cale, directorul a avut norocul să găsească o tovarăşe de luptă, pe tovarăşa de viaţă, ceia ce înseamnă un mare ajutor. Izolaţi de forfota înşelătoare a oraşului, ei işi duc traiul jertfit în totul binelui general.

Până la răsplata meritată din partea celor care se cuvine să răsplătească asemenea energie, personalul şcolii găseşte mulţumire în recunoştinţa şi ascultarea elevilor, cuminţi copii de ţară, veniţi de dincolo ca şi de dincoace de Prut. E înfrăţirea cea mai naturală, cea mai duralnică prin viaţa de muncă ce o duc.

Nu se uită lesne traiul împreună, după cum lasă urme adânci şi clipe de acele pe care întâmplarea m'a făcut să trăesc la Şendriceni.

Recruţii basarabeni din Dorohoi îşi făceau exerciţiile începătoare prin apropriere. Comandantul lor ceru permisiunea să viziteze Şcoala. Să nimerise tocmai atunci să fie ceasul de ansamblu coral. Şi astfel se făcu, în mijlocul curţii spaţioase un patrat. De o parte recruţii, armata de apărare a graniţelor mereu ameninţate; de altă parte, în faţa lor, armata de întărire a lăuntrului ţărei. Vuia valea de cântecul entusiast al copiilor. La plecare se amestecă sunetul, mai pătrunzător ca de obicei, al goarnelor, cu uralele sincere ale copiilor.

De piatră să fi fost şi tot simţiai fiorul momentului, deşteptat de neprevăzuta întâlnire a celor două generaţii, cu elemente amestecate, din provincii, până mai eri atât de despărţite.

Şcoala vieţii îşi îndeplinise pentru acea zi menirea ei de unificare sufletească spre a continua apoi în celelalte zile pe aceia de formare a caracterelor oţelite pentru înlăturarea întunericului de la sate.

„Lumină din lumină şi Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat".

XXIII

T R A S C Ă U

Celor deprinşi, înainte de război, să-şi petreacă vacanţa în vreuna din încântătoarele localităţi sviţeriane sau tiroleze, le pot trece dorul acum, după războiu, apucând drumul spre Trascău. Fără exagerarea legată uneori de descrierea frumuseţilor ţării, împrejurimile Trascăului nu sunt mai prejos de ori care localitate din regiunile calcaroase ale Alpilor orientali.

De la Turda apuci drumul Arieşului. Mişchiu rămâne pe dreapta, acăţărat pe coastă de alabastru, frumos mosaic de case cu olane, vrâstate cu altele cu şindrilă, pe lângă care au rămas şi acoperişurile de stuh ale acareturilor. Şoseaua se strânge tot mai lângă apă, căci valea incepe a se ingusta, iar malurile devin stâncoase, de şi acoperite cu păduri aproape până 'n râu. Pe un umăr de pământ se inalţă frumoasa biserică din Moldoveneşti, locul natal al lui Ion Micu Moldovanu, pe vremuri prepozit în Blaj.

Treci Arieşul, stavilit aici, pentru a da putere electrică fabricelor de celuloză din Turda. Valea mereu se ingustează. Pe fundul ei abia are pe unde trece vijeliosul râu, intovărăşit de drumul de fier ingust, care duce la Abrud şi de şoseaua ce-i ţine de urât.

Drumul se inăspreşte, când mărginit de păduri, când de păreţi priporoşi, care ruginii, care de lavă. Stâncile separă une ori drumurile, ca la Poarta-Ferii, asemenea unor

menhiruri uriaşe. Boschete de Viţă-albă cu fructele de mătase argintie, de hămei cu conurile ca mici lampioane japoneze, împodobesc colţurile tăinuite în lungul apei, umflată de ploi şi curgând iute peste bolovănişul mereu rostogolit. E ca firea Moţilor din ţara cărora îşi iea isvorul.

La Buru, spaţiul se mai lărgeşte ceva, fiind despicătură de drumuri. Calea ferată se ţine de Arieş; un drum apucă pe valea Iarei, iar altul spre miază-zi, duce la Aiud.

La mijlocul acestui drum se află Trascăul, pe valea Trascăului la 540 m. înălţime. Buru e sat mohorât. Dealurile astupă calea. Casele sunt aşa de bătrâne, în cât peste stuhul acoperişului s'a prins un strat gros de muşchiu. Spaţiul prea restrâns, nu permite de cât cel mult creşterea vitelor. Grajdurile sunt mai mari şi mai îngrijite de cât casele; clădite în două părţi, sunt despărţite de şura fără uşă.

La o cotitură, peisajul se schimbă. Cum ai trece din gura de pivniţă la lumina zilei, aşa se luminează când te-ai apropiat de Trascău.

Constituţia geologică variată, dă un peisaj variat; pe o porţiune restrânsă de teren, vin alăturea colţi ruinaţi de calcar, vârfuri îmbătrânite de gneis ori stânci ruginite de porfir. Ici sunt stânci golaşe, fără un pic de iarbă pe ele, creste ori căpăţâne de zahăr, isolate. Mai încolo sunt pripoare acoperite cu arbori, iar în jurul satului năruiturile măcinate s'au rostogolit domol, ca făina din gărliciul morei, dând pământ bun pentru imaşuri ori chiar pentru ogoare, aşezate ca nişte largi trepte în curmezişul coastelor de dealuri.

Muntele Scaunului, înalt de 1130 m. se întinde ca o creastă între Trascău şi S. Giorz, de jur împrejur învăluit în pământul roşcat, folosit de ogoare. La spatele satului spre apus, altă culme de colţuri înşirate ca nişte turnuri ruinate, pe când printre crestăturile lor se iţesc vârfurile Bedeleului dinspre Arieş.

Crestele de calcar, care formează decorul Trascăului,

alcătuesc în acelaş timp cadrul depărtat al oraşului Turda sau a Aiudului, unele dintre ele, mai isolate, mai semeţe, zărindu-se şi de la Alba-Iulia.

Romantismul peisajului din jurul Trascăului este mărit prin izolarea regiunei, prin ruinele de munţi din jur, prin îmbinarea pajiştelor, a ogoarelor, cu pământul roş, cu albul ştirbiturilor de calcar, cu pădurea asvârlită pe spinarea vârfurilor mai mărunte. Când toamna împrăştie peste păduri pistruii frunzelor îngălbenite, iar soarele, poleeşte

Fig. 6 — O casă din Trascău.

totul în aurul mai roşcat al razelor dinspre asfinţit, nu poate fi îmbinare mai artistică de forme şi culori, ca în jurul Trascăului.

Şi satul în sine e pitoresc. E vechiu cuib de colonişti nemţi, aduşi din Austria-de-jos, pentru a lucra în minele de fier din împrejurimi, pustii de multă vreme. In singurătatea lor, s'au maghiarizat cu totul. Din această cauză la ei se observă un frumos fenomen etnic. Pe vechiul trunchiu german s'au altoit caracterele maghiare, iar reminiscenţele inconştient păstrate ale obiceiurilor străvechi

se zăresc sub acoperişul celor proaspăt căpătate. Insăşi înfăţişarea sdravănă a bărbaţilor, cu ochi mai balani, se deosebeşte de a adevăraţilor unguri.

Satul, odată centru important, are o piaţă largă, pietruită, în jurul căreia au mai râmas câteva case cu 2 rânduri. Biserica unitară de şi masivă. e fără nici o armonie cu natura locului. Casele, cu acoperişul tăiat drept la capăt, sunt înşirate perpendicular pe stradă, cu ziduri înalte între ele, cum e în orice sat săsesc. Altele însă mai la o parte, pe suişul muntelui pare că sunt case tiroleze, din butuci desgoliţi până la jumătate de părete, încheiaţi la muchile casei. Acoperişurile iuţi sunt sau de şindrilă sau, mai puţine, de paie bătute.

Frumos e portul Trăscăoanilor, iarăşi datorită originei lor. Se zice că e cel mai frumos din întreg Ardealul. N'ai bănui după hainele zilelor de lucru. Femeile poartă peste săptămână rochii albastre, încreţite în lung, o pestelcă tot albastră ori verde iar pe cap un testemel oacheş înflorit, legat la ceafă, sub părul strâns ghem. In picioare au mai totdeauna încălţăminte din piele roşie. Bărbaţii au portu simplu, cu ciubote, cu pantaloni de aba, strânşi pe picior cu şnur roş la cusutură. Cămeşile sunt strânse la încheieturi, de regulă bogat cusute, iar pe umere işi asvârl un sumăel scurt, cu multe fireturi colorate.

Mândreţea hainelor se arată în zilele de sărbătoare. Cameşa femeilor, strânsă la mânece, e numai culori oacheşe, frumos cusute cu ibrişin de mătase. Pe cap au o maramă de borangic sub care străluceşte salbă bogată. Pestelca tot cu culori oacheşe, ghetele roşii, dau îmbrăcămintei un polichrom neîntrecut.

Meşteşugul vechiu al minerilor iscusiţi a dispărut odată cu greutăţile tot mai mari de a ajunge la minereurile de fer şi argint. Azi locuitorii Trascăului au revenit la creşterea vitelor, la cultura intensă a ogoarelor iar unii sunt buni cioplitori de piatră.

Părăseşti Trascăul cu părere de rău. Noroc că drumul până la Aiud însă este atât de plin de ademeniri, încât te mângâe.

XXIV

V Â L C O V

Jurilofca din Dobrogea, vestit centru pescăresc înainte de 1916, a rămas pe planul al doilea. Vâlcovul basarabean i-a luat azi înainte.

E un tip geografic deosebit, care merită a fi vizitat; totul în el e legat de dărnicia şi apropierea apei. I se zice şi Veneţia României, de şi trebue păstrată proporţia care există între un strop de apă cu vieţuitoare microscopice şi un golf din albastra şi întinsa mare.

Cadrul natural al Vâlcovului îl formează Dunărea. Braţul Chiliei, aici la Vâlcov, se desparte în alte câte-va braţe mai înguste, formând o deltă mică, a cărei creştere iute ameninţă într'una Sulina.

In faptul zilei senine, Dunărea lată e ca un lac liniştit. Soarele se vesteşte printr'un mănunchi de raze răsfirate întreţăsute cu făşii purpurii de nori subţirei. Jarul de la răsărit aprinde o pânză de fluturaşi aurii pe luciul apei. Numai prin jocul lor prinzi semnele curgerii domoale a bătrânului fluviu. Lotcele ieşite dela odihna de peste noapte alunecă uşor spre largul mării, ca nişte gândăcei de apă, iar altele, cu pânze abea umflate de boarea dimineţii, par pescăruşi ce sbor, la faţa apei.

Privind îndărăt din largul Dunării, Vâlcovul e o arătare din poveştile depărtate. O dungă de sălcii îi însemnează aşezarea, împestriţată cu petele resleţe ale căsuţelor de la

ţerm. Frumoasele biserici, mari, cu cupole largi, verzi, îşi râdică turnurile albe mai sus, iar tabloul întreg capătă un aer exotic prin plopii piramidali presăraţi. Plopii sunt chiparoşii, iar gutăii ciucură de fructe aurii, mari cât pumnul, sunt chitrii. Totul se oglindeşte în apa liniştită cu un tablou de Fata Morgana, învăluit în pânza străvezie a ceţii de dimineaţă.

Eşti în România ori unde-va departe, în ţinuturile unde înfloresc lămâii? E atâta variaţie pe pământul ţării noastre, atât deplin şi neaşteptat farmec îţi răsare la fiecare cotitură de drum, în cât adesea te cuprind fiori de emoţie!

Părăsind vaporul, cazi într'o lume nouă, neobişnuită. In vremea marilor viituri, străzile sunt pline de apă, iar circulaţia e înlesnită prin punţile de scânduri aşezate în lungul străzilor. Ele ţin locul trotoarelor din alte oraşe. Căsuţele curăţele sunt ascunse după o perdea de vegetaţie aici mai luxuriantă de cât aiurea. Peste zăplazurile înalte se iţesc riţinii cât tufele de liliac, iar grădinile sunt pline cu gutăi ciucură de fructe. Aici e patria lor. Când să întâmplă ca printre ele să fie şi câte un butuc de vie, crescut în voie, acăţărat până la streşina caselor, iluzia că păşeşti prin ţinuturi meridionale, este deplină.

Partea originală din Vâlcov, o întâlneşti însă dealungul braţului îngust din Dunăre, care îl străbate. E Canale grande. Nu lipseşte nici puntea Rialto, un pod de lemn, cu un larg arc, ce leagă cele două maluri. Canalul e plin de lotcele mari pescăreşti, cătrănite, conduse de lipoveni, bronzaţi la faţă de bătaia vântului; dar printre ele îşi fac loc ca săgeata şi luntre mai înguste, uşurele, vâslite de de femei. Aici e piaţa.

Pe mal stau grămadă zarzavaturi ieftine, harbuzoaice cât un burduf, curechi înfoiat, ori pătlăgele roşii cât merele domneşti. E zarva pieţei de dimineaţă, cu pitorescul îmbrăcămintei gospodinelor lipovence sau rusoaice.

Atracţia o fac însă cherhanelele. Ele sunt palatele din lungul lui Canale grande vâlcovean

Când pescuitul a fost norocos, spre seară sau mai ales dimineaţa, se ţin lotcele pline de peşti, ca vagoanele într'o staţie principală. E un larmăt, amestecuri de glasuri diferite, râsete şi vociferări, ciocniri de vâsle şi lotci, o îmbulzeală pentru întrecerea de a veni la rând! Nicăeri nu poţi prinde mai viu zbuciumul vieţii omeneşti, de cât pe această cărare îngustă de apă, unde se adună, ca în fundul unei leici, stropii bogăţiilor cuprinse în adâncul mării liniştite. Ici sunt lotci pline cu crapii înţepeniţi, cu gura şi urechile căscate în svârcolirea ultimei clipe de viaţă. Solzii lor mascaţi, par ca de aramă. Dincolo străluceşte argintul grămezilor de băbuşte ori de şalău.

Privirile lacome se îndreapta însă spre lotcile mari în care zac morunii graşi, nemişcaţi, cu botul ascuţit şi ochii verzui de fiară proastă şi nesăţioasă. Mai ales când pescarii aruncă vorba mult aşteptată că au şi morun cu icre, nerăbdarea cuprinde lumea îngrămădită la cherhaneaua oficială, pe unde trece, spre cântărire, tot vânatul adus.

Aninat de plafondul înalt al michirliei, debarcaderul cherhanalei, stă cumpăna cu talgere de lemn, mari cât un fund de balie. E asemenea, în spaţiul larg, cu cumpăna iadului, zugrăvită pe păreţii bisericelor. Partea fiecărui stăpân de cherhanea, e însemnată în condici mari.

Când peştele are icre, i se despică burta într'o clipă, vărsându-se ovarele doldora cu boabele ca murele, strânse într'un sac de pieliţă străvezie. Sunt cântărite cu grijă şi date în seama proprietarului, care-şi freacă mânile de bucurie. Dintr'o morună poate să iasă şi 30—40 kgr. de icre. In fiecare cherhanea, începe activitatea febrilă. Peştele e o marfă gingaşă. Tărăgăneala mai mult de cât ori unde aduce mare pagubă. Cu cângile de fer, din vârful prăjinilor lungi, peştii mari sunt târâţi pe podeaua de lemn veşnic umedă. Stau uneori mormane întregi, ca butucii de brad la marginea râurilor de munte. Cu o îndemânare uimitoare, prin o lovitură de secure, se desparte capul de trup, după ce cu cuţite ascuţite s'au scos măruntaele. Prin-

tre picioarele lucrătorilor, se strecoară câte un pisoiu, ce-şi aşteaptă şi el dijma, o bucăţică de grăsime din jurul maţelor. Morunul decapitat e târât apoi, tot uite, spre lăzile de impachetat. Stau stive întregi, în faţa cherhanalei. Se îngrămădesc peştii unii peste alţii, care întregi, care tăiaţi în două, după mărime. Se pune ghiaţă din belşug printre ei, se bate capul, iar lăzile apucă grabnic drumul centrelor de desfacere, mai ales Bucureştii.

In altă încăpere, tot cu grabă, se prepara icre moi. E o operaţie simplă, de şi cere multă îndeletnicire din partea Incranscului, maestru cu experienţă îndelungă şi dibaciu în potrivirea din ochi a sărei. Ovarele, pline cu icre, sunt tăiate bucăţi-bucăţi. Fiecare bucată e frecată în priboiu, un ciur cu ochiuri mari. Boabele cad ca nişte perle negre într'o sită. In priboiu nu rămân decât pieliţele subţiri ale ovarului. Intr'un alt ciur cu ochiuri mai mărunte şi cu pânza din fuior de tei, icrele sunt îndulcite cu un praf de sare, de regulă sare de mare, fină şi curată. In această operaţie stă toată iscusinţa Incrascului, ca să potrivească îndulcirea după sezon şi depărtarea drumului.

Din ciur se toarnă în cutiile prea bine cunoscute şi de cei care „capătă bon“, ca şi de cei cărora le lasă gura apă privind la apele maşcate, una şi una, expuse în vitrinele marilor băcănii.

După ce întreaga cantitate de peşte adusă în coace s'a împărţit ori împachetat, în cherhanea demneşte din nou linişte deplină, ca şi în zilele când marea mânioasă, nu vrea să dea nimic din bogăţia adâncurilor ei. Lucrătorii cu ciubote mari până la genunchi, cu pestelci de piele strălucitoare de grăsime, după ce au spălat curat podeaua cherhanalei, se împrăştie in sat, poposind la cârciumă ori întro ceinărie. Patronii cu obrajii umflaţi şi lucii, mai au de robotit prin dosul cherhanalei, unde, în afumătoare sistematice, stau aninate în şiruri, fâşii lungi de batog, abia svântate din saramură.

Peste Vâlcov se întinde pacea apelor care-l înconjoară.

Pe Canale grande nu mai lucesc lopeţile în ritmica lor mişcare. Lotcile au fost mânate sau pe canalele mai mici sau au apucat din nou la larg, spre locul unde sunt asvârlite cârligele.

Viaţa pescarilor e ca şi a pescăruşilor ce le ţin de urât. Neogoiaţi, uneori zi şi noapte, stau la pândă. Norocul lor atârnă de nesocotinţa morunilor şi a nisetrilor, care, hârjonindu-se pe fundul mării, trec prea aproape de vârful ascuţit al cârligilor de oţel.

XXV

BREBU

Ori unde te întorci, în frumoasa noastră ţară, dai de tablouri fermecătoare prin variaţia lor, chiar în cerc restrâns.

Nici nu bănueşti adesa, ce se ascunde după muchea de deal sub care e tăiat drumul mare, bătut. La câţiva paşi de priveliştea cunoscută de toţi, prin circulaţia deasă de oameni, stau ascunse uimitoare colţuri, în care natura dă adăpost liniştei vieţii. La doi paşi de forfota puhoiului omenesc, eşti lesne transportat în oaza de reculegere a tihnitei activităţi legată de pământ.

Câmpina este nodul celei mai intense mişcări omeneşti de pe valea Prahovei. Sondele se acaţără, până sus pe deal; se alipesc una de alta, jos în albia spumegatului râu. Doar în albia restrânsă, unde și iarna curge, omul nu i-a sfredelit patul pentru a-i înegrì undele, venite ca lacrima din coasta Bucegilor. Cum apuci însă drumul spre Doftana, dispar deodată şi turnurile de scânduri. Câte unul de încercare — semnul nesecatei lăcomii a omului — se mai zăreşte pe creştetul dealului ce desparte basinul petrolifer al Câmpinei de acel tot atât de bogat de la Buştenari. Luând drumul spre nord, intri în tăinuita vale a Doftanei limpezi. In faţă răsar coaste numai păduri, cu castelul de la Voila.

Pârâul Lupei, vâltoare de apă rostogolită din bolovan

în bolovan, unindu-se cu apa Doftanei, taie un pinten de deal. Aice începe marele sat Brebu. O parte e jos, la margine de apă. Centrul satului e sus, pe un tapşan neted, pare că anume retezat. Drumul coteşte în şerpuiri strânse. Clădirea de lângă vechile saline, părăsite, rămâne în urmă, ca o cetate mohorâtă. Din ce în ce mai mult se înalţă de jur împrejur zidurile de munţi, îmbrăcaţi în haină deasă de brădet. Din suişul şerpuit drumul se întinde, cât vezi de departe ca o trâmbă de pânză, pe un podiş neted ca'n palmă. Căsuţele toate din bârne, cu acoperiş de şindrilă, îl străjuesc întâi resleţe, la marginea livezilor. Ici şi colo câte o poartă cu streşină înaltă, cu uşorii crestaţi, iar drept scaune de cislă, bolovani rotunziţi, căraţi din albia râului. Pomii stau în şiruri ca soldaţii. Comandanţii sunt nucii singuratici, cu ramurile resfirate în voie.

Pe urmă casele se îndeasă, se lipesc, unele au un rând mai mult. E mijlocul satului, cu piaţă largă nepavată. Intr'o parte, trecând pe lângă şcoală, mândră clădire, o ulicioară duce spre vechea mănăstire a lui Matei Basarab. Ziduri groase, vrâstături de bolovani cu cărămizi late şi subţiri, după sistema zidurilor vechi, sunt încheiate în turnul dela poartă, pe sub bolta căreia e intrarea. E tipul bisericei-cetate, în care domnitorul îşi avea curtea, azi un curat şi bine îngrijit sanatoriu pentru copiii predispuşi la tuberculoză. In mijlocul curţii largi, cu pajişte de mănăstiri, se înalţă frumoasa biserică cu stâlpi groşi la intrare, cu catapeteasmă scundă şi zugrăveală veche afumată de vreme. Când am vizitat-o, să făcea tocmai prohodul unui mort. Erà un tablou demn de un pictor ce ar fi simţit fiorul momentului, dar ar fi prins şi unisonul simplicităţii ceremoniei cu semi-întunericul secularii clădiri. Flacăra lumânărilor ţinute în mână, abea luminà sicriul şi feţele aplecate ale celor din jur. Numai lacrămile sclipeau; încolo abea se desluşau trupurile neclintite din întunericul templului. Credeai că ai în faţă o pânză de ale lui Rembrandt. Nici bocete, nici suspinuri nu întrerupeau litania

psalţilor. Erà durerea mută, stăpânită, în faţa îndeplinirii ultimului act pământesc.

Mai încolo câţiva paşi, se înalţă un alt templu, modern, de curând sfinţit, în faţa unui obelisc râdicat în amintirea eroilor căzuţi în luptă. Simţiai continuarea în păstrarea tradiţiei. La apelul făcut de domnitorul evlavios, ce se punea la întrecere cu Vasile Lupu din Moldova, moşnenii au întins o sfoară în lungul podişului. Partea dinspre răsărit fù făcută danie mânăstirei. Mai târziu cu câteva veacuri, urmaşii moşnenilor de demult au pus mână dela mână de au înălţat biserică, la chip imitarea celei din Curtea de Argeş. Atunci domnitorul a cerut; acum s'a găsit un cucernic preot care a întins mâna. Dincolo monumentul e învăluit în atmosfera trecutului arătat prin ruina ce începe să pună stăpânire pe ziduri. Dincoace se simte pretutindeni sufletul unui om, care s'a închinat la Sfântul Munte, s'a adăpostit la umbra Sfincşilor egipteni, aducând cu el tăria jertfei dentru înălțarea măreţului templu. Şi-a dat averea, toată agonisită în cinstită muncă, ş'a pus străduinţa de-o viaţă întreagă, pentru ca să lase ceva pe urma lui.

Demnă de laudă este fapta părintelui Niculau, un bătrân încă verde, uscăţiv, puţin adus la ceafă, cu faţa-i de ascet, în care sclipesc doi ochi vioi plini de tinereţă, cu toată barba ninsă de ierni îndelungate. Plin de voinţă, nu s'a lăsat până ce nu a deschis uşile de stejar frumos sculptate, credincioşilor lui. Hotărît în săvârşirea sfântului act, l-a împodobit cu mult gust artistic. Simţi că ai a face cu o fire „deosebită", după satisfacţia ce o vezi pe faţa-i ciolănoasă, când îţi arată perdeaua din uşa altarului: o pânză de mătasă trandafirie pe care s'au pictat câţiva crini, iar în mijloc e prinsă o cruce mare de pietre colorate, luate de pe un vechiu patrafir. Gustu-i ales se vede şi din curtea bisericii, cu alei regulate, cu arbuşti tunşi fel şi chipuri şi mai ales cu ornamentarea prin concreţiunile aduse din valea Doftanei, jocurile naturii, dar cărora imaginaţia preo-

tului le dă chipuri de statui. După ce ai vizitat muzeul de icoane şi veşminte vechi din cafas, dar mai ales muzeul de curiozităţi, din clădirea zidită anume, cu cheltuială proprie, de lângă turnul bisericei, sub bolta căruia e un arsenal întreg de arme, uiţi că eşti în apropierea unei biserici ortodoxe, Te crezi undeva departe, în chiliile vreunui franciscan învăţat. E împlinită, aici in Brebu, dorinţa boerului călător Dinicu Golescu, când făcea comparaţie între mânăstirile din apus, cu spiritul egoist ce domneà la călugării mânăstirilor din ţară.

Dacă n'ar fi decât aceste două biserici, una evocatoarea vremurilor când viaţa interzisă erà spre munte, alta care dă exemplul sacrificiului şi al veşniciei faptelor omeneşti—atât de rar azi—şi încă Brebu ar merità osteneala de a fi vizitat. Exemplele bune se întâlnesc aici mai mult decât ori unde. Un parc de pomi fructiferi, lăsat în sama vizitatorilor, se întinde pe vechiul loc al mânăstirei. lăsat danie Eforiei Spitalelor civile. E cu gust aranjat. Podoabei vesele a pomilor ciucură paimăvara de flori, încărcaţi spre toamnă de roade se alătură o pădurice umbroasă de pini plantaţi, la marginea cărărei farmecă privirea luciul unui iaz. Se pot vedea asemenea minuni şi într'un sat de dincoace de Carpaţi nu numai în cele din Ardeal!

Dacă spiritul de întreprindere ar fi mai desoltat, aici la Brebu, ar trebui să fie loc de liniştită creaţiune de vară şi nu la Câmpina prea industrială. Puţine locuri sunt în condiţiuni mai avantajoase şi mai pitoreşti. Munţii destul de înalţi din jur, ocrotesc podişul neted, de furia vânturilor. Imbrăcămintea lor numai de brad îmbălsămează aerul cu miros slab de răşină. Se îmbină frumosul pitorescului, cu odihnitoarea linişte a locului retras, deşi izolarea nu e apăsătoare la câţiva paşi fiind artera principală de irculaţie. E totuşi în ansamblul atât de favorizat şi un punct negru. In mulţimea oamenilor adunaţi în piaţă, numai cei bătrâni mai purtau sumăeşul scurt, căciula înfundată în vârf — port de mocani — şi se sprijineau pe b

lung de alun. Fetele mai toate aveau o uniformă: haina albastră de tricou, iar bărbații straile nemțești. Se cunoștea apropierea fabricelor, cu cosmopolitismul lor.

Cât de ușor prinde otrava celor fără țară, acriți la suflet, când mai ales nici o stavilă nu li se pune in cale. Haina străină lesne să împrumută, deși nu e potrivită pe trup. Păcat ar fi dacă zidurile mânăstirei lui Matei ar fi lăsate spre complectă năruire, dispărând din suflete amintirea vremurilor când sunetele clopotelor chemau spre apărare tocmai împotriva pătrunderei dușmanilor, ce căutau să lase numai scrum în urma lor.

Să ne păzim și sufletele împotriva pângăririi ce vor să ne-o picure!

XXVI

ZÂRNEŞTI

Şesul Bârsei, neted ca'n palmă, se loveşte de-a dreptul de pieptul repede priporos al ultimelor năruituri din cele două străjuiri de pe Timiş, Piatra Mare şi Postovarul. Aproape fără transiţie ogoarele de cereale ajung până'n umbra bradului. De-o parte coasta mohorâtă, împădurită, cu colţi albi ca de marmoră, mai albi în contrastul verdelui închis al pădurii; de alta întinsoarea netedă, surâzătoare în bătaia plină a soarelui, mozaic de ogoare, sate şosele, drumuri de fer.

Spre Apus, şesul Bârsei se vâră ca o pană, până sub poalele Pietrii Craiului. Farmecul locului îl dă tocmai brusca schimbare a formelor, iar drumul cu trenul, de la Braşov până la Râşnov, e unul din cele mai plăcute şi înviorătoare totodată. Înviorătoare prin gospodăroasa cătare a locurilor, nezărind un petec ori un pripor neumbrit.

La Râşnov străbaţi în curmeziş gâtul de şes, prin care curge pârâul Bârsei. Perspectiva se schimbă. Dinspre Tohanul vechiu privirea alunecă peste lăsătura dintre Bucegi şi Piatra Craiului, umplută cu valuri joase, acoperite de pădure, de ogoare şi fâneţe ori de casele presărate ale Branului şi Sohodolului. Regiunea aceasta merită în adevăr să fie împlinită cu Castelul Bran, acăţat pe umăr de stâncă. Sviţera nu are multe de asemenea colţuri pline de pitorescul îmbinării dealurilor cu şesul, cu văile tăinuite

şi zidurile numai turle ale Pietrei Craiului deoparte și a Bucegilor de alta. In toiul verii, când natura gâlgâe de drăgălășănia darurilor ei îmbelșugate, când ogorul de grâu pare aur vărsat, pajiștele covoare bătute cu pietre scumpe, când pădurile Muscelului sunt în deplină viață, iar arinii de pe pârâul Surcului formează un parc de baloane captive, să fii oricât de nesimţitor la frumuseţile naturii, simţi cum o mână nevăzută îți înclină capul spre rugăciune. Și dacă se întâmpă să ai parte și de o zi senină, cu lumina soarelui revărsată în jerbe bogate, care dau strălucire decorului întreg ca şi păreţilor de var ai munţilor impunători, altarul este desăvârşit. Tăcerea ţi-e ruga ascultată. Sufletul e pătruns de înviorare. Ori în ce dispoziție ai fi plecat la drum, în faţa unui asemenea tablou, tot ce e spin ori amărăciune dispare ca prin farmec. Faci parte din întreg. Leacul naturii își arată efectul.

In apropierea acestui colţ încântător se află satul Zărnești. E sat prin orânduirea administrativă. E însă un orășel, cel din urmă în această direcţie Străzile pietruite sunt cu ziduri de case de o parte şi alta, De şi sat romănesc, arhitectura caselor e săsească. Influenţa elementului străin nu poate fi decât spre binele aspectului general al satului. Aşa merge până'n piaţa de lângă biserica zidită de Neagoe Basarab. Mai în sus, casele sunt schimbate. Te crezi într'un sat din Muscel. Pârâul ce vine dispre P. Craiului curge iute, strâns între păreţi de scânduri. Puterea lui e necesară morii de devale ca şi ferestraelor, unde-i vine în ajutor și pârâul Bârsei cu apă limpede și îmbelșugată. In această parte a satului, spaţiul e restrâns. Casele sunt una lângă alta, una la spatele alteia, într'un amestec pitoresc. Lemnul e materialul de construcţie.

In jos spre gară, spaţiul e mai larg. Aici s'au ridicat clădirile imposante ale fabricelor de celuloză și hârtie, care dau viață grupării omeneşti. Dovadă că se mai găsesc bani pentru a înălța o biserică, ce e dreptul catolică,

Podoaba locului e capătul îndoit al Pietrii Craiului, şir

muntoasă ce începe de lângă Podul Dâmbovicioarii din Muscel şi se sfârşeşte la Zărneşti. E ca coloana vertebrală dintr'un schelet uriaş, îndoită şi ruptă brusc. Sunt impozanţi ori de unde i'ai vedeà: din drum de la Dragoslavele, de pe Dealul Sasului, de lângă vechea vamă a Branului ori de pe Berevoescu şi Păpuşa. De la Zărneşti se vede fruntea, încinsă cu brădet, la picioare cu păşune şi sfârşită sus cu piramide şi stâlpi, printre care bradul încearcă în zadar să urce. Alăturea de Piatra Craiului Mare, spre Bran se lasă Măgura mică împădurită peste tot, cu rari stânci albe ori sghiaburi de puhoaie. Intre ele e drum îngust, ce duce la Prăpastie, ca o despicătură în trupul muntelui. E locul de escursiune locală uşoară, apropiată, dar care îţi stârneşte fiorii năprasnicelor toane ale naturii.

Fruntea Pietrii Craiului aspră, încruntată, e greu de ajuns. In schimb dacă apuci pe pârâul Bârsei în sus, ţi se deschide larga privelişte a unei ape de munte, cu coaste domoale acoperite de păşune, cu pădurea scoborâtă une ori până'n apă, cu vârfurile din fund spre Tomăşelul, începutul Alpilor Făgăraşului. Pe aici e calea lesnicioasă, deşi lungă, pentru a gustà farmecul înălţimilor tot mai ridicate. Din pisc în pisc. din stână'n stână, păşeşti pe creasta domoală de odată, mărginită de căldări priporoase mai apoi, până'n Negoi, unde se desfăşoară panorama alpină a Carpaţilor noştri. E drumul bătut de ciobani; e locul de înfrăţire între fraţi. Sunt înălţimile dintre nori, pe plaiurile cărora a luat naştere „Mioriţa".

XXVII

BUCIUM

Eram sub Detunata, la margenea poienii unde se află Casa de adăpost. Peste tot, disdedimineaţă, se întindea un văl gros de ceaţă, acoperind văi şi capete de munţi. Linişte deplină stăpânea locul. Cel mult câte o undă de vânt răscolea un scurt şi slab şuer printre pletele brazilor, pare-că mâniaţi că li se turbură tihna.

Pajistea se întindea ca un covor verde una peste tot. Din fundul unei văi prind a se urca oi albe, deodată resleţe, până ce cârdul întreg înaintează pe coastă, ca un rotocol de ceaţă mai deasă, mânat încet de vânt. De şi nu mă aflu nici la 1000 de metri înălţime, isolarea prin ceaţă, brazii, pajistea sănătoasă, cârdul de oi mă transport la stâna de pe marginea căldării din Carpaţii depărtaţi.

Pe la amiază ceaţa se rupe. Zănatecă aleargă de colo colo, în nori subţiri. Soarele se iţeşte o clipă, bate în plin stâncile albe ale Vulcanului, pentru a se ascunde iarăşi după nori.

Odată cu ruperea ceţii, se schimbă şi decorul din jur. Chipuri albe se ivesc încet pe coastă, ca furnicile, în şiruri înguste. Unele se urcă din vale; altele se scoboară de pe Cetera apucând culmea. Vin din spre apus, vin din spre miază noapte. Sunt Buciumanii chemaţi la o petrecare câmpenească sub Detunata. Ca din pământ au răsărit, care pe jos, care călări. E icoana timpurilor când

buciumurile îi răscoleau. Ca prin farmec poiana se înviorează, hora se încinge iar spaţiul larg clocoteşte de cântece şi veselie. E manifestarea sănătăţii sufleteşti în cadrul farmecului naturii.

Făpturi înalte, bine încheiate, au faţa luminoasă şi privirea vioaie. Femeile strălucesc în îmbrăcămintea lor albă, curată, de sărbătoare. Cămaşa e ca zăpada, cu mânicile largi strânse la încheietură, ca să fie iarăşi răsfrânte. Dungi negre, discrete, abea se pot desluşi. Şi rochia e albă, largă, cu creţi în lung. Şurţele măresc contrastul de culori. Cea din faţă e neagră, cea din dărăt mai îngustă cu dungi colorate în curmeziş. Două cojocele fără mâneci, numai cusături, apără pieptul. Unul pe dedesupt e plin în faţă, altul îl acopere pe deasupra. Testemelul negru, cu franjuri bogate, e înodat la spate. Se cunoaşte că sunt din ţinutul aurului după cerceii lungi de un deget şi după salba de la gât, cu o zale de bani. E sămnul bogăţiei de odinioară; sunt juvaerurile moştenite, păstrate cu sfinţenie din tată 'n fiu.

Bărbaţii înalţi, úscăţivi, vioi, poartă botfori, pantaloni de aba, strânşi pe picior şi cu găitan verde la cusături. Unii mai au chimirul de piele, lat şi frumos înzorzonat. Cămaşa nu tocmai lungă, e cu tivituri subţiri la guler şi piept, din ibrişin negru. Pieptarele sunt în schimb măestrit înflorite. Pălăriuţa de pe cap este şi ea împodobită cu un găetan aurit.

Au apărut ca din pământ, pornind la drum din vreme, comuna Bucium fiind formată din 6 sate aşezate după tipul celor din Munţii Apuseni. Casele nu sunt numai pe văi, îngrămădite în spaţiul restrâns ce-l lasă pâraele năvalnice. Ele se urcă pe coaste, se acaţără pe munchii de munţi. Gospodăriile resleţe sunt presărate mai ales la faţa muntelui, bătută de soare. Fiecare gospodărie e o mică moşie în moşia mare. In jurul casei bătrâneşti se adună casele nou clădite ale urmaşilor. Aşa se închiagă un nou centru, unde-va, pe coastă de munte. Sătucul

Giurculeşti. — pumnul de locuinţi sub geană de pădure, ce se vede din poiana de sub Detunata, aşa a luat naştere.

Nopoţii şi strănepoţii lui Giurca, bătrân care a trăit nu mai puţin de 109 ani, nu s'au depărtat de casa străbunilor lor.

Cele 6 sate bucimene, sunt resfirate pe văi de direcţiţiuni deosebite. Când te scobori pe Dealul Mare dinspre Zlatna, dai de casele din Bucium-Cerbu şi Bucium-sat. Aici s'au repezit buciumenii şi cu moţii asupra armatei lui Hatvani, în 1848, umplând'o de groază. „S'au aruncat ca nişte lei turbaţi, cu mânele goale, asupra tunurilor; au prins cu mânele şi cu dinţii spiţele dela roţile tunurilor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morţi nu se lăsau cu mânile de tunuri".

După cele două sate dela drumul mare, celelalte se înfundă înşirându-se până pe sub Vulcoiul ori Negrileasa.

Aşa e Bucium-Isbita, care se continuă prin Bucium-Sasa. Bucium-Muntari se vâră tot mai adânc în inima munţilor, pe când Bucium-Poieni se termină aproape de Roşia. Nodul satului e jos în vale în jurul bisericei, cu turn înalt întovărăşit de obicinuitele 4 turnuleţe. Aici e şcoala, aici oficiul şi dugheniile.

Işi închipue acum ori cine greutăţile de aprovizionare. Aceasta e însă spre bine, căci viaţa familiei e mai strânsă iar sentimentul de vatră adânc înrădăcinat în fiecare, lumea întreagă fiind ţărcuită de răslogii din jurul gospodăriei. Aşa se explică tenacitatea poporului, luptele lui din trecut, cât şi adânca dragoste de loc.

Natura şi oamenii sunt în unison. Rar unde se poate prinde o mai strânsă legătură între ei ca aici. Natura nu e doborâtoare prin prăpăstii şi ponoare. Munţii petroşi sunt mai depărtaţi de Bucium.

Peste tot domină forme blânde, molcome, îmbrăcate cu

păduri de brad, dar mai ales de fag sau de păşuni întinse. Ogoarele sunt rarităţi, pete aurii pe plaiurile înverzite, contraste de culori, ce dau farmec neasămânat regiunii. O înţelegere deplină există pentru vrâstarea lor. Coasta mai puţin trăgănată, un an e păşune, spre a fi îngrăşată de băligarul oilor; în alt an e numai sămănături.

Pe vremuri steampurile ţăcăneau mereu şi în ţinutul Buciumenilor. Azi ele sunt tot mai rare. Unele au fost părăsite, altele schimbate în gatere de tăiat lemnul. Aurul s'a tras la fund: e greu de ajuns fără mari cheltueli.

De aceia se scoate numai în coasta muntelui de lângă Bucium-Montari, de către societatea „Concordia".

Au rămas tot numai pădurile şi păşunile, drept isvoare ale vieţii. Cele dintâi sunt pândite cu lăcomie. De când s'au împărţit comunelor, gândul tuturora e să le taie, repede, cu nemiluita. Trebue multă resistenţă, de şi prin luptele politice sălbatece ce se dau la noi, zilele pădurilor sunt numărate. Ce nu s'a permis azi, se făgădueşte pentru mâine: nu tragem învăţătură nici din nenorocirile ce se abat din vreme în vreme, cum a fost prăpădul puhoaielor abătute în vremea din urmă tocmai în ţinutul Abrudului. Pustiirea apelor este răsbunarea pădurilor tăiate fără milă ori sistemă.

Rămân păşunele, dacă le vor cruţa puhoaiele. Aici ar fi scăparea economică a buciumenilor, în caz când ar avea tăria să treacă dela viaţa prea individuală, la aceia a cooperativelor. Vite şi oi, în ţinutul buciuman sunt puzderie, iar cu laptele, mi s'a spus, nu mai au ce face; îngraşă porcii. E o avere părăduită. Prin cooperative s'ar putea fabrica brânzeturi minunate, bune şi pentru export. Iniţiativă de ar fi, laptele ar lua locul aurului de odinioară, înşelător pe cât de ademenitor, nestatornic pe cât de repede îmbogăţeşte.

Altfel e păcat şi de oameni şi de locuri. Vrednicia celor dintâi, legată cu frumuseţea blândă a celor din urmă, merită un viitor mai bun. Dacă nu e chibzuială şi preve-

dere, lăcrămile munţilor tot mai desgoliţi de podoaba lor, vor arde pământul, alungând pe oameni din cuiburile lor strămoşeşti, atât de încântătoare şi tihnite. Căci *Silvestru Moldovan* are dreptate. „Cine a călcat pe aceste locuri şi a stat de vorbă cu oamenii, care le stăpânesc, rămâne pentru totdeauna legat cu sufletul şi de locuri şi de oameni".

XXVIII

BASNA

Lăsând Mediaşul în vale, drumul urcă o coastă destul de iute, în şerpuiri umbrite de livezi şi vii la început, de tufărişul des al unei păduri spre vârf. De aci îţi arunci o ultimă dată privirea asupra mângâietoarei văi a Târnavei cât şi asupra piscurilor bătute 'n plin de soare a Alpilor făgărăşeni. E un tablou fermecător. Jos se mai zăresc câte-va din clădirile cu acoperiş roş din Mediaşul industrial, în cadrul coastelor de deal cu frunzişul azuriu al viţei stropite. Leneşul fir de apă mereu tulbure al Târnavei se furişează printre ogoarele aşezate 'n curmezişul luncii netezite, pe când peste dealurile din stânga ei se iţesc golaşele stânci, ca încenuşate de ceaţă, a celor mai înalţi munţi de la noi.

Scoborând înspre nord, lăsând în drum Blăjelul cu case gospodăroase, şi biserica-cetate izolată, drumul apucă printre întortochiatele văi săpate în dealurile scunde, rar împădurite, ce se întind între cele două Târnave. Constituţia lor geologică, le face mai uşor pradă puhoaielor, cu toată împotrivirea omului. Coaste năruite, scoţând la iveală galbenul pământului proaspăt răscolit, sunt mai dese de cât pe aiurea în Ardeal. Te crezi undeva printre dealurile din preajma Jijiei. O bucată de loc, şoseaua este ţărcuită de pomi. Drumul mare, apucă trăgănat în lungul coastei spre Diciosânmartin. Alt drum, mai prost, se desparte către

apus, ducând la Cetatea de Baltă. La o cotitură se află Basna.

Suntem în ţinutul saşilor, deci satul e împărţit în două La coada satului stau în neorânduială casele micuţe ale românilor, cu crucea caracteristică la colţul dinspre stradă. Pare că sunt toleraţi. Pe urmă se întinde sâmburele satului săsesc. E un centru important al lor, mai bine de 80% din cei 1185 de locuitori câţi se dau în 1920, fiind saşi. După ce ai păşit din cartierul românesc, se cunoaşte îndată că ai intrat printre privilegiaţii vremurilor trecute.

In mijlocul satului e un spaţiu larg, pentru a da voie părăoaşului ce abea ţârâie în toiul verii, ca să se întindă cât vrea pe timpul ploilor de primăvară. În lipsă de canalizare, e şi acesta un bun sistem, de şi formează o excepţie de la alte sate săseşti, unde nu prea se iroseşte locul.

Vin apoi şiragurile de case. Unul e pe malul mai rădicat, dinspre apus, cu case mari, cu poarta largă şi înaltă, ca să încapă carul cu bucate. In faţa fiecărei case e banca pentru cislă. Arbori lipsesc, căci terenul e neprielnic, hleios. In schimb în lungul drumului se întinde pielea de drac, asfalturi largi, ca într'un oraş. Ele nu se văd însă în suburbia românească de cât ca trecători. Stăpânii semeţi — semeţia e singurul cusur mai mare al saşilor — nu au găsit cu cale să facă trotuare şi mai încolo de casele lor.

Centrul satului e pe malul drept, mai înălţat. Dintr'un cuib de case mai dese, şi cu două rânduri, se ridică monumentala biserică, una din acele burguri-biserici, presărate în întreg ţinutul saşilor. Biserica din Basna, de la sfârşitul veacului al 15-lea, e una din cele mai mândre.

Masivă, înaltă, partea chorului e ca un bastion, mai înalt de cât restul bisericii. Se mai păstrează încă ferestruicele de metereze. Turnul e mai la o parte, prismatic, din piatră cioplită, cu ferestruici înguste. Sub acoperişul ţuguiat, s'a păstrat încă cerdacul de strajă.

M'am nimerit într'o zi de sărbătoare. E impunător monumentul de rugă, dar mai impunătoare e evlavia credincioşilor. Biserica nu era goală. Pe treptele numeroase ce duc la intrarea dintr'o coastă, suiau credincioşii în haine de sărbătoare. Pentru ei Duminica este în adevăr o zi de reculegere. Se îmbracă cu tot ce au mai scump. Mai ales hainele fetelor formează un decor asemenea celui din veacul al 15-lea şi 16-lea din Germania. Deosebit e potcapul de pe cap, un cilindru fără marginea resfrântă, din dărătul căruia se lasă pe spate cordele lungi felurit colorate, ce ţin de tovărăşia cozii de păr bălai, împletită după tipul Margaretei din Faust.

In templu e o tăcere „ca de biserică", iar predica pastorului, care dojeneşte ori laudă, înalţă ori doboară, luând în sprijin nu numai cuvintele psalmilor ci şi faptele zilnice din sat, este ascultată cu sfinţenie. Biserica la saşi a încetat de a mai fi şi cetatea apărătoare împotriva duşmanilor năvălitori; a rămas însă burgul credinţii ce dă tărie neamului izolat în comunităţi restrânse, resfirate în masa compactă a băştinaşilor.

Dar Basna nu e însemnată numai prin biserica monumentală.

Satul prosperează şi prin băile de iod şi brom, care se găsesc în fundul vâlcelii, la capătul sudic al satului. Sunt băi vestite şi vechi.

Pe lângă băi, la Basna sunt şi eşiri de gaz metan. Nişte ciobani au dat de veste întâi, prin veacul al 17-lea; făcând focul, de odată au ţâşnit flăcări din pământ. Isvoarele de gaz erau socotite ca una din minunile lumii. In adevăr stai ca în faţa unei minuni, când păşeşti în odăiţa de beton armat, unde e gura de sifon, prin care gazul se scurge spre Mediaş prin ţevi de fontă. In jur e linişte deplină. Nimic, nici un şuer, nici o gălgăitură nu trădează imensa putere găzoasă, îngrămădită în uriaşe rezervoare subpământene, din care, docilă, se scurge prin ţevile ce i se pun în cale. Când însă se deschide supapa şi gazul cu

putere se răspândeşte în atmosferă, vâjâitura îţi dă o slabă ideie despre mânia puterii ferecate de minusculul lacăt făurit de om. Nici în faţa namilelor de fer din camera maşinelor unei mari industrii, nu simţi emoţiunea sguduitoare a forţelor năvalnice ca în odăiţa scundă cu robinetul sondei.

Luând naştere la adânc în tăinuite fabrici, gazul schimbă faţa locurilor unde e mânat. Mediaşul îşi datoreşte viaţa, gazului de la Basna. Mai încolo, peste deal, la Saroş, când ajungi sara, te întâmpină nişte pâlpâituri de flacări nestinse, ca nişte enormi licărici. Sunt iarăşi guri de răsuflare a altui rezervor enorm, ce dă putere marei fabrici de cianamid de la Diciosânmartin. Nici turnuri înalte, nici construcţiuni costisitoare nu zăreşti în satul cu casele stuhnite. Simple tuburi de fontă, stau înfipte ca nişte ţăruşi, jos în vale ori pe coastă, între porumbul de pe ogoare. E cea mai mare şi mai ieftină bogăţie de forţe ce o avem, cea mai mare din Europa şi cu gazul cel mai curat din lumea întreagă.

TABLA DE MATERII

TABLA DE MATERII

	Pag.
Lămurire	3
I. Ada-Kaleh	5
II. Spre Aiud	10
III. Aradul-Nou	14
IV. Bivolari	18
V. Bălţi-Mateuţi	22
VI. Cisnădioara	27
VII. Deleni	33
VIII. Eudul	37
IX. Mehadia	42
X. Moldova-Nouă	47
XI. Măcin-Nicoliţel	51
XII. Mânăstirea Bixad	55
XIII. Pe Nistru	60
XIV. Perescecina	65
XV. Pomârla	70
XVI. Ruginoasa	77
XVII. Rădăşeni	82
XVIII. Râşnov	87
XIX. In jurul Silistrei	92

XX. Sălişțea 96
XXI. Șaba 103
XXII. Șendriceni 107
XXIII. Trascău 113
XXIV. Vâlcov 117
XXV. Brebu 122
XXVI. Zărneşti 127
XXVII. Bucium 130
XXVIII. Basna 135

De acelaş autor:

Oameni aleşi I. Străinii, Ediţia III, Cartea Românească, Lei 40.

Oraşele din România, Ediţia I, cu 62 figuri, Cartea Românească Lei 90

IN CURAND:

Calendarul Gospodarilor pe 1927 Cartea Românească.

Oameni aleşi II. Românii Cartea Românească.

Cărți pentru popularizarea științei.

	Lei B.
1. Adamiu G. — Cât și cum se muncește în America	9,—
2. E. Dâmbeanu. — Istoria lui George Stephenson	7,—
3. V. Anestin. — Cum să înveți stelele	12,—
4. Aldem. — Amundsen și cucerirea Polului Sud	4,50
5. I. Simionescu. — Viața unui om: Bernard Palissy	3,75
6. I. Simionescu. — România de ieri	18,—
7. I. Simionescu. — Țara Românească	15,—
8. I. Simionescu. — Lecțiuni geografice. A) România	8,—
9. I. Simionescu. — Lecțiuni Geografice. B) Europa	10,—
10. I. Simionescu. — Lecțiuni geografice C) Asia	18,—
11. I. Simionescu. — Bulgaria	4,—
12. I. Simionescu. — Mamiferele noastre	7,—
13. I. Simionescu. — Mamiferele din Africa	4,—
14. I. Simionescu. — Din lumea pasărilor noastre	10,—
15. I. Simionescu. — Peștii apelor noastre	6,50
16. I. Simionescu. — Reptilele și batracienele din România	6,—
17. I. Simionescu. — Lecturi zoologice	8,—
18. I. Simionescu. — Lecturi botanice	6,50
19. I. Simionescu. — Lecturi geologice	6,50
20. I. Simionescu. — Din tainele florilor	8,50
21. I. Simionescu. — Pădurile noastre	20,—
22. I. Simionescu. — Plante de primăvară	8,—
23. I. Simionescu. — Prin poeni și pajiști	9,—
24. I. Simionescu. — Pe plaiuri de munte	7,—
25. I. Simionescu. — Plante de baltă	7,—
26. I. Simionescu. — Din viața pământului	10,—
27. I. Simionescu. — Cărbunele de pământ	10,—
28. I. Simionescu. — Petrolul	5,—
29. I. Simionescu. — Sarea	4,—
30. I. Simionescu. — Fierul	6,—
31. Valeriu Pușcariu. — Plante veninoase	5,—
32. C. V. Gheorghiu. — Radiul și radioactivitatea	6,—
33. I. Matei. — Industria frigului	5,50
34. V. Zaharescu. — Cutremurile de pământ	7,—
35. Em. Teohari. — Natura	10,—
36. G. Popa Lisseanu. — Basarabia	10,—
37. I. Simionescu. — Fluturii noștri	10,—
38. I. Simionescu — Gândacii noștri	10,—
39. I. Simionescu — Sate din România	20,—